STUDII
DE POLITICĂ EXTERNĂ ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

MONITORUL OFICIAL
Editură şi Tipografie

IDR
Institutul Diplomatic Român

STUDII DE POLITICĂ EXTERNĂ ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

MONITORUL OFICIAL
Editură şi Tipografie
București, 2022

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
INSTITUTUL DIPLOMATIC ROMÂN (Bucureşti)
Studii de politică externă şi relaţii internaţionale / Institutul Diplomatic Român. - Bucureşti : Monitorul Oficial R.A., 2022
ISBN 978-606-035-092-7

CUPRINS

Prefață
Iulian Fota 5

Uniunea Sovietică și pierderea lagărului socialist: posibile explicații
Laurențiu Constantiniu 7

În pericol de a fi uitate: „conflictele înghețate" din fostul spațiu sovietic și impactul lor asupra securității europene
George Vișan 12

Va renunța UE la dezinteresul față de conflictele prelungite din zona extinsă a Mării Negre?
Vladimir Socor 29

România și Marea Mediterană: conexiuni diplomatice, economice și strategice
George Vișan 39

România, Franța și flancul maritim al NATO în Marea Neagră
George Vișan 55

Turcia – un actor în profundă transformare
Dragoș C. Mateescu 67

Relațiile turco-americane în primul an din era Biden. Declin economic și oportunități pentru România
Dragoș C. Mateescu 84

Gardianul gurilor Dunării: rezultatele ambigue ale României în implementarea unei strategii maritime în Marea Neagră
George Vișan 94

De la Eurasia la Indo-Pacific. Implicarea marilor puteri în geopolitica actuală
Sînziana Dumitrescu 116

China, o putere europeană?
Radu Sava 128

PREFAȚĂ

Dr. Iulian Fota,
secretar de stat în Ministerul Afacerilor Externe,
fost director general al Institutului Diplomatic Român

Volumul de față reprezintă rodul muncii cercetătorilor Institutului Diplomatic Român (IDR) în cea de-a doua jumătate a anului trecut. Echipa acestei instituții s-a întregit în această perioadă cu noi membri, fiecare aducând contribuții bazate pe bogate experiențe profesionale și personale. Nou-veniții au acumulat studii solide despre teme și spații de importanță strategică pentru relațiile internaționale ale României. Unii dintre ei chiar au trăit în țările respective timp de mulți ani sau au lucrat în organizații relevante pentru politica noastră externă.

Textele incluse în acest volum acoperă o mare diversitate de teme și spații geopolitice, din perspective istorice, dar și analitice diferite. Volumul este organizat astfel încât să ofere cititorilor un parcurs intelectual inteligibil, din trecutul dominat de imperativele specifice perioadei comuniste în regiunea țării noastre, până la cele actuale, cu rezonanță în spații vaste. Această extindere de orizont a venit natural pentru România, odată cu sfârșitul Războiului Rece și includerea în cele două organizații fundamentale ale zonei occidentale de pace și stabilitate, respectiv NATO și Uniunea Europeană. Posibilitățile și opțiunile de politică externă s-au multiplicat, la fel ca riscurile și provocările asociate.

Cu o echipă nouă, prin acest volum și celelalte publicații, IDR își propune să contribuie la creșterea calității analizei de politică externă și relații internaționale din țara noastră. Esențială este ancorarea acestei contribuții în valorile europene împărtășite de cetățenii români – cetățeni europeni.

În 2022, analiza IDR se va concentra pe evenimente și evoluții care par a impune o adaptare la noi paradigme. Printre acestea se numără intensificarea rivalității sino-americane și atenția sporită acordată de către Washington zonei indo-pacifice, accentul din ce în ce mai clar pus pe suveranitatea strategică europeană la nivelul UE, în cadrul mai multor politici comune. Nu trebuie uitate amenințarea încălzirii globale și nevoia urgentă de decarbonizare a economiilor lumii. Se impune, deci, necesitatea *adaptării* la un context ce se complică pe zi ce trece și rămânem atenți la implicațiile și evoluțiile din vecinătatea noastră. Printre altele, agresivitatea Rusiei și asertivitatea Turciei se intensifică, având potențialul de a afecta așteptările și proiecțiile de politică externă în spațiu și timp. O certitudine importantă, de referință în acest context, rămâne angajamentul ferm al României față de imperativele euroatlantice de securitate și stabilitate. Iar acesta este un angajament pentru propriul nostru viitor.

UNIUNEA SOVIETICĂ ȘI PIERDEREA LAGĂRULUI SOCIALIST: POSIBILE EXPLICAȚII

Dr. Laurențiu Constantiniu,
cercetător, Institutul Diplomatic Român

Este îndeobște cunoscută afirmația făcută de Vladimir Putin, în 2011 (la acea vreme, deținea funcția de prim-ministru al Federației Ruse), cu privire la Uniunea Sovietică: „Cel care nu regretă Uniunea Sovietică nu are inimă; cel care dorește reapariția ei nu are cap, iar cel care se îndoiește de capacitatea noastră de a construi o nouă Uniune este un imbecil."[1] Cuvintele au avut și au, încă, o semnificație profundă, mai ales dacă ținem cont de evoluțiile care le-au urmat atât pe plan intern, cât și pe plan extern.

La trei decenii după destrămarea Uniunii Sovietice, evenimentul continuă să suscite interesul istoricilor, politologilor și publiciștilor, făcând obiectul unor vii dezbateri între aceștia.

În cuprinsul prezentului text nu intenționăm să reluăm diversele puncte de vedere care au fost exprimate în legătură cu ceea ce președintele Vladimir Putin a numit „cea mai mare catastrofă geopolitică"[2] a secolului al XX-lea, ci să ne concentrăm asupra unui singur aspect al procesului de dezagregare al sistemului imperial sovietic – pierderea sferei de influență a Uniunii Sovietice în Europa de Est, constituite în anii 1944-1945 prin înaintarea victorioasă a Armatei Roșii.

Însăși constituirea acestei sfere face obiectul unor analize ale sovietologilor, care plasează realizarea ei în procesul de formare și afirmare a Imperiului Rus. Printre punctele de vedere, care, după părerea noastră, trebuie reținute se află și acela al lui Zbigniew Brzezinki, care poate fi rezumat astfel: „Expansionismul sistemului imperial sovietic este un imperativ organic unic, generat de sentimentul de insecuritate teritorială din partea sistemului nucleului național *velikorus*."[3] O consecință a acestei stări de insecuritate a fost extinderea teritorială progresivă a statului rus, orientare de politică externă preluată de Rusia bolșevică de la Rusia imperială: „Un ciclu istoric neîncetat – continuă Zbigniew Brzezinski – a fost pus, astfel, în mișcare: insecuritatea

[1] *Courrier International*, nr. 1100, 1-7 decembrie 2011, p. 19.

[2] Henry Kissinger, *Are nevoie America de o politică externă? Către diplomația secolului XXI*, f. l., Editura Incitatus, 2002, p. 69.

[3] Zbigniew Brzezinski, „The Soviet Union: World Power of a New Type", în vol. *The Soviet Union in 1980s. Proceedings of the Academy of Political Science*, vol. 35, nr. 3, 1894, p. 147.

a generat expansionism; expansionismul a hrănit insecuritatea şi, astfel, la rândul ei, insecuritatea a alimentat alt expansionism."[4]

Când, în 1917, bolșevicii au luat puterea în Rusia, sentimentul insecurității noului regim a căpătat proporții paranoice. Lenin considera că, prin victoria revoluției mondiale, va putea garanta securitatea Rusiei Sovietice. Potrivit fondatorului statului sovietic, dacă socialismul biruia măcar într-o singură mare țară europeană, victoria noii orânduiri îi apărea garantată și în Rusia. Privirile bolșevicilor s-au îndreptat spre Germania, o țară cu o economie puternică și cu un proletariat numeros și instruit ideologicește, care, de ar fi îmbrățișat regimul sovietic, ar fi îndeplinit o dublă funcție: a) ar fi putut scoate Rusia din înapoiere, prin cooperare economică; b) ar fi putut deveni scutul Rusiei prin forța sa militară. Speranțele și, apoi, acțiunile bolșevicilor de a provoca o revoluție în Germania au eșuat definitiv în 1923. Odată cu eșecul acestor planuri s-a năruit și ideea securității prin revoluție.

Stalin i-a găsit un substitut acestei securități revoluționare prin revenirea la expansionismul Rusiei țariste. Maxim Litvinov a formulat, pe cât de concis, pe atât de clar, noul principiu de bază al politicii externe sovietice. În viziunea geostrategică a Moscovei, arăta el, securitatea se confundă cu teritoriul: cu cât Uniunea Sovietică dispune de un brâu de securitate teritorial cât mai întins, cu atât securitatea sa este mai bine garantată[5]. Așa cum se poate constata, între formula lui Litvinov și constatarea citată mai sus și aparținând lui Brzezinski, identitatea de conținut este deplină.

Constituirea sferei de influență în Europa de Est a decurs în mod logic din această percepție teritorială a securității. Noilor sale frontiere, dobândite prin înțelegerile sovieto-germane din 1939-1940, le-a fost adăugat în acei ani un spațiu de protecție (*poias bezopasnosti/predpolie*) care s-a întins până în centrul Europei. Pentru ținerea sub control a acestei zone, Moscova a instalat în țările est-europene regimuri comuniste care îi erau devotate și cărora le-a impus, din 1948, introducerea modelului stalinist de socialism.

Atât timp cât a trăit Stalin, acest sistem a funcționat perfect din unghiul de vedere al intereselor Moscovei. După moartea lui, perioadele de destindere în raportul cu Occidentul, de relaxare în interiorul țărilor satelit și de luptă pentru putere la Kremlin au făcut ca strânsoarea Moscovei să fie mai puțin dură, astfel că tendințele de emancipare s-au putut manifesta în forme și grade diferite. Momentele de vârf ale efortului de eliberare a sateliților au fost revoluția ungară (1956) și primăvara de la Praga (1968). În ambele cazuri, Uniunea Sovietică a recurs la forță pentru a păstra cele două țări în glacisul ei strategic (la 1 noiembrie 1956, guvernul Imre Nagy a retras Ungaria din Pactul de la Varșovia și i-a proclamat neutralitatea).

După invazia în Cehoslovacia, Moscova și-a „codificat" hotărârea de a deține o zonă de siguranță prin doctrina Brejnev. Potrivit acestei doctrine, Uniunea Sovietică avea să intervină prin toate mijloacele, inclusiv prin forța militară, acolo unde socialismul

[4] *Ibidem*, p. 148.

[5] La 18 iunie 1946, Maksim M. Litvinov declara unui ziarist american că: „În Rusia s-a produs o reîntoarcere la modelul învechit al securității prin teritoriu: cu cât ai mai mult, cu atât ești mai în siguranță", Laurențiu Constantiniu, *Uniunea Sovietică între obsesia securității și insecurității*, Corint, București, 2010, p. 263.

ar fi fost amenințat, altfel spus, acolo unde interesele sovietice ar fi fost periclitate. Doctrina Brejnev a călăuzit politica externă sovietică până la preluarea puterii de către M.S. Gorbaciov.

Una dintre marile probleme, componentă a prăbușirii Uniunii Sovietice, este pierderea glacisului ei strategic. Dacă ne este permisă o scurtă incursiune în planul teoretic al investigației istorice, vom repeta un adevăr elementar, spunând că, acolo unde lipsesc izvoarele, cercetătorul are dreptul – și obligația – de a formula ipoteze plauzibile pe baza indiciilor documentare de care dispune. Ceea ce germanii numesc *Fragestellung* (punerea problemei) este faza inaugurală a oricărei investigații. Problema care, după părerea noastră, nu a fost abordată decât în treacăt de istoricii și analiștii prăbușirii Uniunii Sovietice este schimbarea dramatică, de 180°, în atitudinea Moscovei față de spațiul ei de protecție. De la Stalin și până la Gorbaciov, Uniunea Sovietică a depus eforturi susținute pentru a-și conserva sfera sa de influența, recurgând la o paletă amplă de mijloace pentru a o constitui şi a o păstra. Doctrina Brejnev – așa cum s-a arătat – a însemnat formularea canonică a acestui principiu. Gorbaciov abandonează acest pilon al politicii externe sovietice, iar căderea regimurilor comuniste est-europene îi slăbește propria-i putere. Întrebare: ce a determinat schimbarea de atitudine a liderului sovietic, venit la putere în 1985, față de sfera de influența, realizată prin atâtea sacrificii?

Înainte de a încerca să formulăm un răspuns, trebuie să precizăm că nu avem informația necesară pentru a putea oferi o soluție certă. Doi analiști ai colapsului URSS, Michael Ellman și Vladimir Kontorovici, au atras atenția într-un studiu întemeiat pe literatura memorialistică, apărută în Federația Rusă până în 1995, că, în volumele foștilor înalți demnitari sovietici sau ale foștilor colaboratori apropiați ai lui M.S. Gorbaciov, informațiile de politică externă sunt cu totul sărace[6]. Explicația lor este preluată din memoriile lui Anatoli Dobrînin: „Toate activitățile din sectorul securității erau strict secrete [...] Cei mai mulți dintre membrii Biroului Politic nu erau pe deplin informați deoarece ministrul Apărării și ministrul Industriei de Apărare erau singurii care îl informau pe secretarul general, care era comandantul șef *(al armatei – n.n.)* și președintele Consiliului Apărării."[7] Este vrednic de menționat că informații de mai mare utilitate decât considerentele de politică generală făcute de personalitățile de seamă ale perioadei gorbacioviste se găsesc în amintirile și studiile unor activiști ai Comitetului Central al Partidului Comunist al URSS, care lucrau, mai ales, la Secția de relații internaționale și puneau în practică directivele de politică externă ale echipei reformiste (un excelent exemplu îl oferă contribuția lui V.L. Musatov, care furnizează date prețioase despre relațiile sovieto-române în perioada Gorbaciov[8]).

Pe temeiul surselor memorialistice – și mai puțin al documentelor oficiale – credem că pot fi formulate trei cauze ale noii percepții a Kremlinului despre valoarea spațiului de protecție reprezentat de sfera sovietică de influență din Europa de Est.

[6] Michael Ellman, Vladimir Kontorovich, „The Collapse of the Soviet System and the Memoir Literature", în *Europe-Asia Studies*, vol. 49, nr. 2 (martie 1997), p. 259 – 279.

[7] Antoli Dobrînin, *In Confidence*, Random House, New York, 1995, p. 474.

[8] V.L. Musatov, „Sovetsko-rumînskie otnoșeniia v period krizisa i kraha rejima Ceaușescu", în vol. *Revoliuții i reformî v stranah Țentralno i Iugo-Vostocinoi Evropî: 20 let spustia*, K.V. Nikiforov (red. responsabil), ROSSPEN, Moscova, 2011, p. 191 – 212.

A) Pentru a prelua o formulă utilizată de Seweryn Bialer, sfera de influență sovietică din Europa de Est a devenit o componentă a „încercuirii comuniste"[9]. Evident că noua încercuire avea un caracter benefic în raport cu malefica „încercuire" capitalistă, dar, așa cum s-a văzut, ea generase momente de tensiune în raporturile dintre sateliți și „marele frate de la Moscova". Am amintit cele două crize, din 1956 și 1968; ele se puteau repeta oricând, iar Kremlinul trebuia să folosească amenințarea din doctrina Brejnev pentru a asigura disciplina în interiorul Tratatului de la Varșovia. Identificarea unui nou statut politic pentru țările Europei de Est, care să evite situații precum crizele din 1956 și 1968, era o cerință a „noii gândiri" *(novoe mîșlenie)* gorbacioviste. Cercetătorul american Mark Kramer a stăruit asupra faptului că Gorbaciov era hotărât să evite „dilema Hrușciov", care poate fi rezumată astfel: în condițiile unei politici de liberalizare (în cazul lui Hrușciov, destalinizare parțială), puteau apărea fenomene antisovietice care, amplificându-se considerabil, obligau Moscova să recurgă la forța armată pentru a le pune capăt. Gorbaciov, inițiind reformele *perestroika* și *glasnosti* – pe care dorea să le vadă realizându-se și în celelalte țări socialiste –, își dădea seama că forțele ostile regimurilor comuniste aveau să profite de climatul de liberalizare și să-și manifeste atitudinea antisovietică. Aceasta putea să-l oblige să folosească forța armată, ceea ce ar fi compromis definitiv relațiile cu Occidentul și, în primul rând, cu Statele Unite. În acest înțeles, el era hotărât să nu repete dilema Hrușciov[10].

Dificultăți în raporturile centrului moscovit cu țările satelit generau și diversele forme de cooperare economică. Atât Uniunea Sovietică, cât și statele Tratatului de la Varșovia traversau, în anii '80, o perioadă de mari greutăți economice. Carențele funcționale ale sistemului, importurile de produse și tehnologie din Occident supuneau economiile naționale la eforturi considerabile. Devenise aproape un reflex ca țările satelit să se adreseze Uniunii Sovietice pentru a le soluționa problemele economice. Brâul de protecție devenea astfel o povară economică de care URSS ar fi fost bucuroasă să se elibereze. Potrivit unor mărturii sovietice, mesajul transmis de Gorbaciov partenerilor săi din Tratatul de la Varșovia putea fi rezumat cu formula: „Stați, de acum, pe picioarele voastre!"[11] Astfel, atât în plan economic, cât și în plan politic, „brâul de securitate" se transformase în contrariul său. Un exemplu de dialectică, lesne de înțeles de cei hrăniți cu învățătura marxist-leninistă.

B) Și din punct de vedere geostrategic funcția glacisului era profund afectată de raportul de forțe din Europa. În 1944-1945, când Uniunea Sovietică și-a constituit sfera de influență, „amenințarea capitalistă" se manifesta în formele războiului clasic. Apariția armei atomice și, mai ales, progresul de-a dreptul revoluționar în planul tehnologiei militare al vectorilor care să transporte încărcătura nucleară la țintă au diminuat considerabil însemnătatea spațiului ca formă de protecție. Pentru o rachetă balistică intercontinentală, glacisul nu reprezenta mare lucru. Instalarea, de către Administrația Reagan, a rachetelor cu rază medie de acțiune Pershing II și de croazieră în Europa Occidentală a apropiat și mai mult amenințarea de frontierele sovietice. Care mai putea

[9] Seweryn Bialer, „Socialist Stagnation and Communist Encirclement", în vol. *The Soviet Union in 1980s. Proceedings of The Academy of Political Science*, vol. 35, nr. 3, 1894, p. 160.

[10] Mark Kramer, „Beyond the Brezhnev Doctrine: A New Era in Soviet-East European Relations?", în *International Security*, vol. 14, nr. 3 (Winter, 1989-1990), p. 25 – 67.

[11] V.L. Musatov, *op. cit.*, p. 202.

fi acum valoarea faimosului triunghi strategic Varșovia-Berlinul de Est-Praga, care jucase un rol atât de important în garantarea securității frontierei de vest a Uniunii Sovietice?

În condițiile în care Gorbaciov urmărea să obțină un nou acord cu Statele Unite în privința armamentului strategic, glacisul își pierdea însemnătatea pe care o avusese în anii 1940 – 1970. El putea deveni o monedă de schimb în raporturile cu SUA.

C) Din 1987-1988, conservarea sferei de influență a Uniunii Sovietice a fost subordonată raporturilor sovieto-americane. M.S. Gorbaciov a fost convins că, cu cât se va arăta mai liberal în raporturile cu sateliții, cu atât va câștiga mai ușor bunăvoința Statelor Unite. Destinderea pe care el o aștepta în raporturile dintre supraputeri trebuia să fie însoțită de elaborarea unei noi arhitecturi de securitate în Europa, sintetizate în formula „Casa Comună Europeană". În cadrul acestei noi structuri, glacisul nu mai putea avea vechea funcție, din timpul confruntării Est-Vest. Este probabil ca Gorbaciov să fi acceptat o finlandizare de facto a țărilor Tratatului de la Varșovia, cu condiția ca Partidul Comunist să păstreze un rol preponderent, iar tratatul însuși să rămână în vigoare.

În lumina acestor considerente – care, subliniem, sunt ipotetice –, se poate înțelege de ce liderul sovietic nu a intervenit în momentul în care procesul de reformă s-a transformat, în țările din Europa de Est care îl acceptaseră (Polonia, Ungaria), într-un proces revoluționar, de schimbare a sistemului. El fusese convins că, bucuroase de binefacerile apărute în urma transpunerii în viață a *perestroikăi* și *glasnostiului*, popoarele est-europene aveau să accepte, în continuare, să aparțină unei comunități structurate pe Tratatul de la Varșovia.

Lipsit de un plan sistematic de transformări politice, economice și naționale, fără o forță de predicție care să-i dezvăluie consecințele măsurilor pe care le lua și stăpânit de o încredere vecină cu naivitatea în omologii săi americani, M.S. Gorbaciov, ale cărui bune intenții nu pot fi tăgăduite, și-a dus tara la prăbușire după ce contribuise din plin la căderea regimurilor comuniste est-europene.

Mai rămâne astăzi ceva în gândirea politică rusă din ideea spațiului de protecție? Astăzi, în lumina evoluțiilor din ultimii ani, de la nivelul fostului spațiu sovietic, suntem înclinați să dăm un răspuns afirmativ.

Dacă, în ceea ce privește statele de la nivelul fostului lagăr socialist, situația este clară, ca urmare a opțiunii făcute de către acestea, în urmă cu trei decenii, în ceea ce privește fostele republici sovietice unionale – devenite state independente, după destrămarea URSS, în 1991 –, realitatea este, încă, una fluidă.

Ne aflăm într-un moment de răscruce, unde cunoașterea trecutului de către istorici trebuie să se asocieze cu forța de analiză și de predicție a analiștilor pentru a descifra un viitor care se anunță extrem de agitat.

ÎN PERICOL DE A FI UITATE: „CONFLICTELE ÎNGHEȚATE" DIN FOSTUL SPAȚIU SOVIETIC ȘI IMPACTUL LOR ASUPRA SECURITĂȚII EUROPENE

George Vișan,
cercetător, Institutul Diplomatic Român

INTRODUCERE

„Conflictele înghețate" sau prelungite din fostul spațiu sovietic reprezintă una dintre principalele caracteristici ale securității regiunii extinse a Mării Negre. Lucrarea de față va examina percepția existentă la nivelul Uniunii Europene privind conflictele prelungite din vecinătatea sa estică. Autorul analizează succint ideea rusă privind „vecinătatea apropiată", enumeră și detaliază modul și pârghiile prin care Rusia încearcă să domine fostele republici sovietice. Realizează apoi o scurtă tipologie a conflictelor „înghețate", o trecere în revistă succintă a conflictelor prelungite din regiunea extinsă a Mării Negre, cu o privire critică asupra războiului din Ucraina, oferind în final concluzii cu accent pe implicații pentru România, precum și recomandări.

În marea strategie rusă, „conflictele înghețate" reprezintă o pârghie de control asupra politicii externe și a afacerilor interne ale fostelor republici sovietice care se confruntă cu acest fenomen. Acestea compromit suveranitatea și condiționează politica externă a statelor pe teritoriul cărora se găsesc. Kremlinul utilizează aceste conflicte nesoluționate, alături de alte mijloace directe sau indirecte, pentru a-și impune temele și punctele de vedere asupra acestor state. Practic aceste conflicte servesc pentru a demonstra ceea ce Kremlinul susține mai mult sau mai puțin deschis și anume că suveranitatea fostelor republici ale Uniunii Sovietice este una discutabilă, iar în acest spațiu Rusia are întâietate în fața altor state.

Conflictele înghețate reprezintă o amenințare directă asupra securității europene, deoarece pun sub semnul întrebării principalele două caracteristici ale ordinii post-Război Rece: soluționarea pe cale pașnică a disputelor dintre state și inviolabilitatea frontierelor. Existența acestor conflicte în ultimii 30 de ani aduce atingere atât Actului Final de la Helsinki (1975), cât și tratatelor existente între Federația Rusă și fostele republici sovietice.

Persistența conflictelor înghețate a afectat, în primul rând, principiile suveranității și independenței statelor în sistemul internațional, țările care au pe teritoriul lor „conflicte înghețate" suferind în prezent de un deficit de suveranitate. În al doilea rând, drepturile omului în zonele afectate de conflicte nu sunt respectate. „Conflictele înghețate" au dus la apariția unor misiuni de menținere a păcii în afara sistemului Organizației Națiunilor Unite, care, de fapt, apără și promovează interesele Federației Ruse acolo unde sunt dislocate.

Zonele și regiunile afectate de conflictele înghețate sunt propice pentru înflorirea activităților ilegale. Aceste activități țin locul unei economii funcționale și încurajează dezvoltarea crimei organizate, corupția, precum și alte activități ilicite.

UE ȘI CONFLICTELE ÎNGHEȚATE – NEVOIA UNEI SCHIMBĂRI DE OPTICĂ

Vecinătatea Uniunii Europene este una complexă, cu riscuri și amenințări variate. La granițele Uniunii Europene amenințările constau în conflicte active de lungă durată: Siria (2011 – prezent), Libia (2011 – 2014; 2014 – prezent), rivalități geopolitice și geoeconomice în Estul Mediteranei, o relație complicată cu Turcia, terorismul prin intermediul rețelelor active din Orientul Mijlociu și Africa de Nord și instabilitatea politică. Dincolo de aceste amenințări și riscuri, vecinătatea mai este afectată de fluxurile necontrolate de emigranți generate de conflictele îndelungate din Africa de Nord, Orientul Mijlociu și Asia Centrală.

Natura amenințărilor provenite din estul continentului este diferită. Acestea nu sunt atât de diverse precum cele din sud, fiind într-o măsură mai mare conflicte interstatale, de natură politică și militară, conflictele din Ucraina și Caucaz fiind exemple relevante. Diferența dintre riscurile și amenințările ce afectează securitatea UE la est și la sud constă și în ce privește sursa. În sud amenințările provin din mai multe surse care sunt fie actori statali, fie non-statali. În est însă sursa climatului de insecuritate și instabilitate tinde să fie una singură: Federația Rusă.

Politica europeană în ceea ce privește vecinătatea estică este marcată de clivaje între unii membri estici (Polonia, statele baltice, România) și cei mai îndepărtați de Rusia (ex. Germania, Franța, Italia, Austria). Primii văd în vecinătatea estică o sursă de riscuri și amenințări, pe când ceilalți consideră vecinătatea estică și relațiile cu Rusia oportunități economice și geopolitice. Printre altele, Berlinul consideră Rusia o sursă de energie relativ ieftină și o piață de desfacere pentru bunurile sale de înaltă tehnologie[1], în timp ce Parisul vede în Moscova un potențial partener geopolitic într-un joc cu miză mare în raport cu Statele Unite ale Americii și China.[2]

La nivelul UE, relațiile cu fostele republici sovietice sunt gestionate în cadrul politicii de vecinătate prin intermediul Parteneriatului Estic. Acesta este un format diplomatic creat în 2009 pentru a ajuta 6 state foste republici sovietice (Armenia, Azerbaidjan,

[1] Ryszarda Formuszewicz și Agata Łoskot-Strachota, „Deal between Germany and the US on Nord Stream 2", *OSW*, 22 iulie 2021, https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2021-07-22/deal-between-germany-and-us-nord-stream-2.

[2] *Le Grand Continent*, „10 points sur la doctrine Macron", 16 noiembrie 2020, https://legrandcontinent.eu/fr/2020/11/16/10-points-macron/.

Belarus, Georgia, Republica Moldova și Ucraina) să se integreze economic și să se asocieze politic comunității europene. O bună parte din progresele înregistrate de statele participante în domeniile economic și al bunei guvernări se datorează acestui format. Pe de altă parte însă, Parteneriatul Estic este vulnerabil la evoluțiile de securitate și militare din fostul spațiu sovietic, aspect demonstrat de agresiunea împotriva Ucrainei și de evoluțiile care afectează integritatea teritorială a Georgiei. Evoluțiile de politică internă a statelor care participă în Parteneriatul Estic sunt o altă vulnerabilitate. Falsificarea rezultatului alegerilor prezidențiale din Belarus în 2020 și represiunea împotriva opoziției civice din această țară au dus la suspendarea Minskului din cadrul formatului. În plus, statele participante la Parteneriatul Estic nu sunt democrații consolidate, iar apetența elitei politice pentru reforme necesare integrării economice și asocierii politice cu UE variază de la o alternanță la guvernare la alta, ceea ce poate duce la dispute cu Bruxelles sau la o implementare incoerentă și disfuncțională a reformelor agreate.

Diferendul în interiorul UE constă în lipsa de consens față de importanța vecinătății estice și costurile relației cu Federația Rusă. Franța și Germania consideră costurile relației cu Rusia acceptabile, în timp ce Varșovia și Bucureștiul, de exemplu, nu consideră aceste costuri ca fiind suportabile pe termen mediu și lung. Printre aceste costuri se regăsesc instabilitatea politică și insecuritatea. Atât timp cât cele două viziuni nu vor fi reconciliate, politica externă și de securitate a UE în privința vecinătății va fi una necoordonată.

Semnificația spațiului ex-sovietic pentru Federația Rusă

Rusia lui Vladimir Putin consideră fostele state sovietice ca făcând parte din propria sferă de influență, iar imixtiunea unor actori externi în această regiune este privită drept o amenințare la adresa intereselor Moscovei.[3] Kremlinul își arogă statutul de hegemon al acestui spațiu, iar tentativele de autonomie geopolitică ale statelor ex-sovietice sunt descurajate sau subminate, tactica fiind considerată ca fundamentală pentru securitatea Kremlinului. Două tipuri de evoluții încearcă Rusia să prevină în rândul statelor foste republici sovietice:

- apropierea de Occident prin reforme politice și economice, precum și prin tentative de aderare la organizații și instituții internaționale;
- reformele și mișcările politice cu caracter democratic, așa-zisele „revoluții portocalii", care ar prezenta un risc de „contaminare" pentru evoluții similare în Federația Rusă. Kremlinul consideră aceste mișcări sociale și politice ca fiind instrumentate de Occident.

Deși este discutabil caracterul spațiului ex-sovietic ca bază de putere pentru Federația Rusă, acesta îi oferă Moscovei o adâncime strategică semnificativă. Planificarea apărării Rusiei este încă tributară experiențelor din timpul Celui de-Al Doilea Război Mondial și din Războiul Rece, când teritoriul URSS conferea o serie de avantaje în cazul unei invazii.

[3] Janusz Bugajski, *Pacea rece. Noul imperialism al Rusiei*, Editura Casa Radio, București, 2005, p. 15 – 47.

În mod tradițional, rutele prin care Rusia a fost invadată dinspre vest au traversat Belarusul și Ucraina, de-a lungul Câmpiei Europei de Nord. Cazul Ucrainei este relevant în acest sens, din cauză că geografia acestei țări oferă acces către „coridorul Volgograd".[4] Un potențial agresor extern ar putea traversa Marea Câmpie Europeană și ar putea secționa astfel accesul Federației Ruse către Marea Neagră și Caucazul de Sud. Astfel, Rusia și-ar pierde accesul la un port care nu îngheață în timpul iernii și la hidrocarburile Mării Caspice. Însă acest tip de calcul geostrategic ignoră factori precum arsenalul nuclear pe care îl deține Federația Rusă și climatul general de pace din Europa din ultimii 30 de ani.[5] Este de notat faptul că, în secolul al XX-lea, Rusia a fost invadată de marile puteri care contestau în acea epocă ordinea internațională, dar, după sfârșitul Războiului Rece, în Europa nu a apărut o nouă mare putere revizionistă care să conteste statu-quoul.

Caucazul reprezintă un important punct de legătură între Asia și Europa, fiind situat între Marea Neagră și Marea Caspică. Regiunea este locuită de un număr mare de naționalități pe care Rusia a încercat de-a lungul timpului să le domine și să le integreze. La sud, Caucazul se învecinează cu Turcia și cu Iranul, creând astfel o rută de acces spre Orientul Mijlociu. Una dintre temerile Moscovei este că această regiune ar putea fi folosită drept rută de infiltrare de către teroriști islamiști. Caucazul este traversat de gazoducte și oleoducte care transportă hidrocarburi spre piețele de desfacere din Europa, fapt ce îi sporește și mai mult importanța geopolitică pentru Kremlin.

De fapt, niciunul dintre rivalii geopolitici tradiționali din Europa ai Rusiei nu a profitat de dispariția URSS și de slăbiciunea Moscovei după 1990 pentru a o invada sau a-i leza în mod fundamental interesele de securitate.[6] Integrarea europeană și euroatlantică au „pacificat" geopolitic atât Europa Occidentală, cât și Europa Centrală și de Est.

Singura concluzie care poate fi trasă este că evaluările efectuate de Kremlin în privința mediului de securitate european după încheierea Războiului Rece sunt excesiv de pesimiste și tind spre paranoie strategică.[7] Rusia acuză în mod uzual Statele Unite și Occidentul că ar fi profitat de disoluția URSS pentru a se extinde spre est. Însă această viziune trece peste faptul că blocul socialist din centrul și estul Europei din timpul Războiului Rece, care asigura adâncimea strategică a URSS, era menținut cu forța, după cum demonstrează intervențiile sovietice din Ungaria din 1956 și din Cehoslovacia din 1968. Odată ce statele satelit din Tratatul de la Varșovia și-au redobândit autonomia ca membri ai sistemului internațional, acestea au fost libere să-și formuleze politica externă în concordanță cu interesele lor naționale. Această evoluție s-a petrecut în conformitate cu prevederile Cartei de la Paris care prevedea dreptul statelor semnatare de a-și alege propriile aranjamente de securitate. Același lucru este valabil și în cazul fostelor republici sovietice care și-au declarat independența după 1991, mai ales că

[4] *Caspian Report*, „Ukraine and Russia preparing for a new war", 23 aprilie 2021, https://www.youtube.com/watch?v=nR7XAcArAa0&t=219s.

[5] Steven Pinker, *The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined*, Penguin Putnam Inc., New York, 2012, p. 426 – 547.

[6] Vezi scenariul avansat de John Mearsheimer în privința rivalității germano-ruse după Războiul Rece în volumul *The Tragedy of Great Power Politics*, W. W. Norton & Company, New York, 2001, p. 377 – 386.

[7] Mark Galeotti, *Russian Political War: Moving Beyond the Hybrid*, Routledge, Londra, 2019, p. 89.

suveranitatea și independența acestora a fost recunoscută chiar de către Moscova prin tratate.

Kremlinul și controlul asupra „vecinătății apropiate"

Mijloacele prin care Federația Rusă a încercat și încearcă să-și mențină controlul asupra fostelor republici sovietice sunt de factură politică, militară și economică.

Pârghiile politice

Din punct de vedere politic, Kremlinul a încercat să domine fostele republici prin crearea Comunității Statelor Independente (1993), Uniunea Statală Rusia-Belarus (1996, 1999) și proiectul Uniunii Eurasiatice (2014). Controlul politic depășește însă cadrul formal al relațiilor interstatale, extinzându-se și asupra politicii interne din statele respective, prin intermediul unor facțiuni sau partide politice aflate în solda Moscovei. De exemplu, în 2019 și 2020 au apărut dezvăluiri în presa din Republica Moldova și în cea internațională despre sponsorizarea Partidul Socialiștilor din Moldova (PSRM) și implicarea în campania electorală prezidențială din acest stat.[8] Acesta este departe de a fi un caz izolat la Chișinău, în 2014 fiind făcut public sprijinul acordat de Moscova partidului lui Renato Ușatîi.[9] Cazul Moldovei nu este singular, Federația Rusă sponsorizând partide politice și în alte state foste sovietice. Kremlinul a sponsorizat începând cu 2016 partidul georgian Alianța Patrioților din Georgia (*Sakartvelos Patriotta Aliansi*) cu sume în valoare de aproximativ 8 milioane de dolari.[10]

Mijloacele militare

Din punct de vedere militar au fost promovate alianțe cu caracter politic prin care poziția dominantă a Rusiei în raport cu celelalte state foste sovietice a fost consolidată. Au fost astfel create Organizația Tratatului de Securitate Colectivă (CSTO), formată din Armenia, Belarus, Kazahstan, Federația Rusă, Kârgâzstan și Tadjikistan, sau Grupul Regional de Forțe Armate Rusia-Belarus, care reprezintă „brațul armat" al Uniunii Statale Rusia-Belarus. La nivelul CSTO a fost înființată *Forța Colectivă de Reacție Rapidă* și există un centru comun care gestionează spațiul aerian al statelor membre ale organizației. Pe lângă aranjamentele de securitate oficiale mai există și prezența militară a Rusiei în zonele afectate de conflicte înghețate, unde și-a asumat rolul de pacificator.

---

[8] *Digi 24*, „Înregistrare video cu oligarhi. Igor Dodon recunoaște în fața lui Plahotniuc că primea bani din Rusia în fiecare lună", 8 iunie 2019, https://www.digi24.ro/stiri/externe/moldova/video-igor-dodon-recunoaste-ca-primea-bani-lunar-din-rusia-pentru-psrm-1144241. Vezi și Mădălin Necșuțu, „Dezvăluire de mare amploare în presa germană: Operațiunea secretă de 11,5 milioane de euro a Rusiei pentru a-l face președinte pe Dodon în Republica Moldova. Operațiunile de manipulare, concepute să inunde media și rețelele de socializare", *G4Media*, 24 iunie 2019, https://www.g4media.ro/dezvaluire-de-mare-amploare-in-presa-germana-operatiunea-secreta-de-115-milioane-de-euro-a-rusiei-pentru-a-l-face-presedinte-pe-dodon-in-republica-moldova-operatiunile-de-manipulare-concepute-sa-i.html

[9] Galeotti, *op. cit.*, p. 91.

[10] Mariam Kiparoidze și Katia Patin, „Investigation alleges Russian money behind political party in neighboring Georgia", în *Coda Story*, 31 august 2020, https://www.codastory.com/disinformation/georgia-russia-election/.

Pârghiile de influență economică

Disoluția URSS a afectat economic toate statele foste sovietice, cel mai cunoscut fiind cazul declinului accelerat al economiei ruse în anii 1990. Piața internă sovietică a dispărut, fiind înlocuită de o serie de piețe naționale, care însă depindeau de vechile lanțuri logistice și de producție sovietice. Rusia a încercat să recreeze fosta piață internă sovietică prin intermediul CSI și al Uniunii Eurasiatice. Controlul economic asupra statelor foste sovietice se exercită și cu ajutorul energiei, Rusia fiind cel mai mare furnizor de gaze din regiune, sau prin intermediul oamenilor de afaceri ruși care au legături cu Kremlinul și promovează agenda acestuia în vecinătatea apropiată.

Atunci când Rusia nu a fost de acord cu evoluțiile din politica internă a unor state foste sovietice, a instituit embargouri sau blocade economice ilegale: în 2006 au fost blocate importurile de vin din Republica Moldova[11] și Georgia din cauza politicilor interne ale acestor țări[12], în 2013 Kremlinul a instituit din nou un embargou asupra vinului moldovenesc, în 2014 a venit rândul fructelor moldovenești și al conservelor de fructe și legume să fie supuse unui embargou, iar în 2015 embargoul a fost extins și asupra importului de carne.[13] Un efect neașteptat al embargourilor ilegale impuse Moldovei de către Rusia a fost transformarea Uniunii Europene în principalul partener comercial al Chișinăului.[14] În 2013, în timpul disputei privind acordul de asociere al Ucrainei la UE, Rusia a impus un embargou asupra produselor ucrainene pentru a pune presiune pe Kiev să renunțe la agenda sa europeană.[15]

Totuși, controlul economic al Rusiei în fostul spațiu sovietic nu este unul absolut. China a devenit un competitor economic acerb în Asia Centrală, iar fostele state sovietice caută să-și diversifice relațiile economice.

Tipologia generală a conflictelor prelungite

Conflictele și fricțiunile etnice ținute sub control de către autoritățile sovietice timp de decenii au reapărut și au început să se manifeste începând cu anii 1980 sub presiunea declinului economic și politic al URSS.

[11] *BBC*, „Russian wine move draws protests", 30 martie 2006, http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4860454.stm.

[12] C. J. Chivers, „A Russian «Wine Blockade» Against Georgia and Moldova", *The New York Times*, 6 aprilie 2006, https://www.nytimes.com/2006/04/06/world/europe/a-russian-wine-blockade-against-georgia-and-moldova.html.

[13] Constantin Balaban, „Rusia interzice importul de carne provenită din Republica Moldova", Agerpres, 27 octombrie 2014, https://www.agerpres.ro/economie/2014/10/27/rusia-interzice-importul-de-carne-provenita-din-republica-moldova-11-19-01.

[14] *Deschide.md*, „Expert-Grup: UE – principalul partener comercial al Republicii Moldova", 12 mai 2021, https://deschide.md/ro/stiri/economic/85038/Expert-Grup-UE-%E2%80%93-principalul-partener-comercial-al-Republicii-Moldova.htm.

[15] Denis Cenușă, Michael Emerson, Tamara Kovziridse și Veronika Movchan, „Russia's Punitive Trade Policy Measures towards Ukraine, Moldova and Georgia", *CEPS*, p. 1-5, http://aei.pitt.edu/54994/1/WD_300_Punitive_Trade_Measures_by_Russia.pdf.

În general, aceste conflicte se desfășurau după următoarea tipologie: o minoritate rusofonă dintr-un teritoriu locuit de mai multe grupuri etnice sau un grup etnic compact aflat pe teritoriul uneia dintre republicile sovietice intra în conflict cu majoritatea care dorea să-și proclame independența în raport cu URSS. Minoritatea rusofonă primea sprijinul militar al trupelor sovietice, pe urmă al celor ruse, sub formă de voluntari și armament. Conflictele etnice se transformau apoi în mișcări secesioniste, unele dintre acestea cerând sprijinul Moscovei pentru „autodeterminare". Rusia intervenea diplomatic și militar în favoarea secesioniștilor. Așa-zise trupe de menținere a păcii formate din militari ruși erau trimise pe teritoriul statului unde izbucnise conflictul, statul respectiv văzându-se nevoit să le accepte, deși prezența lor nu era reglementată de vreo rezoluție de securitate a ONU. Conflictul era înghețat de Federația Rusă, care își utiliza considerabila influență diplomatică globală și locală.

Conflictele din spațiul ex-sovietic combină caracteristicile unor războaie civile cu cele ale unor războaie purtate prin intermediari (*proxy wars*). Uneori, Rusia s-a implicat direct, cum este cazul Georgiei în 2008, Moscova atacând și ocupând teritoriul georgian atunci când trupele georgiene au intervenit în regiunile separatiste.

Armenia și Azerbaidjan – Nagorno-Karabah

Conflictul dintre Armenia și Azerbaidjan privind enclava Nagorno-Karabah este cel mai vechi dintre conflictele înghețate din spațiul fost sovietic, izbucnind în anul 1988. Acest conflict intern al URSS s-a transformat într-o dispută interstatală privind soarta regiunii Nagorno-Karabah, locuită în cea mai mare parte de armeni, dar aflată pe teritoriul Azerbaidjanului. În această regiune a fost proclamată independența așa-zisei Republici Arțah, care reunea teritoriile locuite de armenii din Azerbaidjan. Conflictul s-a încheiat în 1994, după medierea Rusiei, însă tensiunile locale au dus la reluarea luptelor în nenumărate ocazii[16]. Aceste confruntări au variat în intensitate, dar ele subliniază potențialul exploziv al conflictului înghețat. Rusia a sprijinit atât Armenia, cât și Azerbaidjanul,[17] dar a preferat de obicei Erevanul, care i-a devenit un fel de satelit.[18]

Azerbaidjanul a folosit profiturile sale din petrol și gaze pentru a-și îmbunătăți capacitatea militară.[19] De asemenea, a beneficiat de sprijinul Turciei și, într-o mai mică măsură, de cel al Iranului pentru echiparea și pregătirea forțelor sale armate.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) s-a pronunțat în două spețe ce privesc conflictul înghețat dintre Azerbaidjan și Armenia în 2015, *Chiragov v. Armenia*[20]

---

[16] *Radio Free Europe*, „Nagorno-Karabakh: Timeline of the Long Road to Peace", 10 februarie 2006, https://www.rferl.org/a/1065626.html. Vezi și International Crisis Group, „The Nagorno-Karabakh Conflict: A Visual Explainer", https://www.crisisgroup.org/content/nagorno-karabakh-conflict-visual-explainer.

[17] The International Institute for Strategic Studies (IISS), *The Military Balance 2020*, Routledge, Londra, 2020, p. 183 – 184.

[18] Richard Giragosian, „Paradox of power: Russia, Armenia, and Europe after the Velvet Revolution", *ECFR*, 7 august 2019, https://ecfr.eu/publication/russia_armenia_and_europe_after_the_velvet_revolution/.

[19] Zaur Shiriyev, „Azerbaijan: Higher Oil Prices Mean Increased Military Spending", Eurasianet, 5 ianuarie 2018, https://eurasianet.org/azerbaijan-higher-oil-prices-mean-increased-military-spending.

[20] European Court of Human Rights, „Case of Chiragov and Others v. Armenia", 12 decembrie 2017, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22chiragov%22],%22itemid%22:[%22001-179554%22]}.

și *Sargsyan v. Azerbaijan*[21], arătând că autoritățile de la Baku nu dețin controlul asupra unei părți a propriului teritoriu. Acest fapt înseamnă că Nagorno-Karabah se află sub ocupație. În *Chiragov v. Armenia* au fost demonstrate legăturile dintre autoproclamata Republică Arțah și Armenia.[22] Aceste decizii au demonstrat faptul că regiunea Karabah este un teritoriu ocupat de Armenia și că Azerbaidjanul nu își poate exercita suveranitatea asupra acestui teritoriu.

În 2020 acest conflict s-a reaprins din nou, Azerbaidjanul fiind cel care a inițiat ostilitățile în urma unor confruntări de-a lungul frontierei cu Armenia. Războiul a izbucnit în septembrie 2020 și a durat 44 de zile. Particularitățile acestui conflict au fost reprezentate de sprijinul militar acordat de Turcia Azerbaidjanului, de prezența militară turcă în această țară, de caracterul relativ sofisticat al mijloacelor militare utilizate și de intervenția târzie a Federației Ruse pentru a pune capăt luptelor. Turcia a echipat armata azeră cu drone aeriene[23] și a trimis consilieri și mercenari pentru a lupta împotriva forțelor armene.[24] Azerbaidjanul a recuperat aproximativ jumătate din teritoriul Republicii Arțah, iar trupele armene au fost forțate să părăsească teritoriul azer.[25] Forțele azere au reușit să controleze un dispozitiv în Nagorno-Karabah în apropierea capitalei separatiste Stepanakert.[26] Este de remarcat faptul că Azerbaidjanul a deținut inițiativa strategică de-a lungul luptelor din 2020, oprindu-și ofensiva doar atunci când a considerat că utilizarea forței nu mai servea intereselor sale.

Rusia nu a intervenit de partea Armeniei și a separatiștilor armeni în 2020. Cererea de asistență formulată de Armenia către CSTO a fost respinsă, Kremlinul susținând că teritoriul armean nu fusese ținta vreunei agresiuni.[27] Comportamentul Rusiei în acest caz ar putea fi explicat prin intenția de a-l elimina de la putere pe premierul Pașinian, care a fost instalat în funcție în urma revoluției armene din 2018. După încheierea ostilităților, Nikol Pașinian a reproșat Moscovei calitatea sistemelor de armament

[21] European Court of Human Rights, „Case of Sargsyan v. Azerbaijan", 12 decembrie 2017, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22sargsyan%22],%22itemid%22:[%22001-179555%22]}.

[22] Gayathree Devi KT, „The ECtHR on Nagorno-Karabakh: Current Approaches and Future Prospects", în *Groningen Journal of International Law Blog*, 6 aprilie 2021, https://grojil.org/2021/04/06/the-ecthr-on-nagorno-karabakh-current-approaches-and-future-prospects/.

[23] Aaron Stein, „Say Hello to Turkey's Little Friend: How Drones Help Level the Playing Field", 11 iunie 2021, https://warontherocks.com/2021/06/say-hello-to-turkeys-little-friend-how-drones-help-level-the-playing-field/.

[24] United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, „Mercenaries in and around the Nagorno-Karabakh conflict zone must be withdrawn – UN experts", 11 noiembrie 2020, https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=26494. Vezi și Ed Butler, „The Syrian mercenaries used as «cannon fodder» in Nagorno-Karabakh", *BBC*, 10 decembrie 2020, https://www.bbc.com/news/stories-55238803.

[25] Thomas de Waal, „Unfinished Business in the Armenia-Azerbaijan Conflict", în *Carnegie Europe*, 11 februarie 2021, https://carnegieeurope.eu/2021/02/11/unfinished-business-in-armenia-azerbaijan-conflict-pub-83844.

[26] *Al Jazeera*, „Ethnic Armenians confirm loss of Shusha to Azeri forces", 9 noiembrie 2020, https://www.aljazeera.com/news/2020/11/9/ethnic-armenians-confirm-loss-of-shusha-to-azeri-forces.

[27] *The Moscow Times*, „Russia's Security Guarantees for Armenia Don't Extend to Karabakh, Putin Says", 7 octombrie 2020, https://www.themoscowtimes.com/2020/10/07/russias-security-guarantees-for-armenia-dont-extend-to-karabakh-putin-says-a71687.

furnizate, arătând că rachetele tactice ruse cu care erau echipate forțele armene nu au funcționat în parametri normali.[28]

Acordul de încetare a focului a fost semnat pe 9 noiembrie 2020 și a intrat în vigoare pe 10 noiembrie. Coridorul Lacin, care asigură legătura între Armenia și separatiștii din Nagorno-Karabah a trecut sub controlul forțelor de menținere a păcii ruse.[29] Rusia a trimis o forță de menținere a păcii formată din 2.000 de militari și a fost creat un centru comun ruso-turc de monitorizare a respectării încetării focului între cele două tabere.[30] Rolul activ jucat de Turcia în desfășurarea luptelor din Nagorno-Karabah din 2020 a pus sub semnul întrebării hegemonia militară a Kremlinului în Caucaz. Deși prezența militarilor ruși în regiune reprezintă o noutate în cazul acestui conflict internațional, mandatul forțelor de menținere a păcii este limitat la 5 ani, iar coridorul logistic al acestora depinde de Azerbaidjan.

Republica Moldova – Transnistria

Dintre „conflictele înghețate", cel din Transnistria este cel mai apropiat de granițele României și ale Uniunii Europene. Acesta prezintă un interes sporit pentru București atât din punctul de vedere al securității naționale, cât și din punctul de vedere al istoriei și culturii comune pe care o împărtășește cu Chișinăul. Situația în teren este complicată de prezența Grupului Operativ de Trupe Ruse pe teritoriul moldovean, desfășurat în Transnistria. Autoproclamata Republică Moldovenească Nistreană controlează cinci raioane ale Republicii Moldova și orașul Tiraspol, care este și capitala republicii separatiste. Orașul Tighina, aflat în stânga Nistrului, este controlat tot de forțele separatiste.

Primele fricțiuni au apărut în 1989, când populația rusofonă începea să se opună tendințelor autonomiste și de independență ale populației românești. Conflictul militar a izbucnit în 1990 și a durat până în 1992. Separatiștii nistreni au primit sprijin din partea Moscovei sub formă de armament de la Armata a 14-a, dislocată în Transnistria, și voluntari. Conflictul a fost unul inegal, separatiștii transnistreni având acces la armament greu și relativ sofisticat în comparație cu forțele loiale Chișinăului. Forțele armate separatiste au fost mai bine organizate, iar în acea perioadă autoritățile de la Chișinău nu dispuneau, de fapt, de armată proprie, ci doar de forțe de poliție.

Luptele s-au încheiat oficial la 21 iulie 1992, prin semnarea „Convenției cu privire la principiile reglementării pașnice a conflictului armat din zona nistreană a Republicii Moldova", dar Chișinăul nu a putut să-și reafirme suveranitatea asupra teritoriului controlat de separatiști. Forțele ruse și-au arogat rolul de trupe de menținere a păcii,

[28] *TRTWORLD*, „Armenian PM says Russian missiles don't work", 25 februarie 2021, https://www.trtworld.com/magazine/armenian-pm-says-russian-missiles-don-t-work-44516.

[29] Ruslan Asadov, „Azerbaijan: Unease over Russian Forces in Karabakh", *Institute for War and Peace Reporting*, 18 decembrie 2020, https://iwpr.net/global-voices/azerbaijan-unease-over-russian-forces-karabakh.

[30] Vladimir Socor, „Russian «Peacekeeping» in Karabakh: Old Model, New Features, Mission Creep (Part Two)", *The Jamestown Foundation*, *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 18, nr. 12, 22 ianuarie 2021, https://jamestown.org/program/russian-peacekeeping-in-karabakh-old-model-new-features-mission-creep-part-two/.

dar documentul menționează că aceste forțe urmează să fie retrase în urma unui acord bilateral între Republica Moldova și Federația Rusă.[31]

Armata a 14-a s-a desființat, iar în anul 1995 a fost înființat Grupul Operativ de Trupe Ruse care oficial păzește depozitele de armament rămase în Transnistria, cu un efectiv de aproximativ 2.500 de militari.[32] Chișinăul a cerut de mai multe ori retragerea forțelor ruse de pe teritoriul său, însă, de fiecare dată, Kremlinul s-a opus.[33] Republica Moldova a obținut o victorie diplomatică în iunie 2018, când Adunarea Generală a ONU a adoptat o rezoluție care cere retragerea imediată și necondiționată a Grupului Operativ al Trupelor Ruse de pe teritoriul moldovean.[34] Rezoluția nu a fost pusă în aplicare până în prezent.

Pentru soluționarea conflictului au fost propuse de-a lungul timpului o serie de planuri, cele mai cunoscute fiind Memorandumul Kozak, Planul Iușcenko, propus de președintele Ucrainei, și Strategia celor 3D (demilitarizare, decriminalizare și democratizare). Planul Kozak, propus în 2003 de Dmitri Kozak, un apropiat al lui Vladimir Putin, presupunea revenirea regiunii separatiste Transnistria sub autoritatea Chișinăului, dar în cadrul unui stat federal.[35] Transnistria și Găgăuzia ar fi fost suprareprezentate într-o Cameră superioară a Parlamentului Republicii Moldova, care ar fi trebuit să aprobe toate legile adoptate de Camera inferioară. Autoritatea centrală a Chișinăului ar fi avut, astfel, de suferit. Această soluție pentru conflictul din Transnistria a fost respinsă de Republica Moldova[36], dar planul este avansat în mod constant de Kremlin ca potențială soluție pentru „conflictul înghețat".[37] În competiție cu așa-zisul Plan Kozak au fost propuse planuri de soluționare a conflictului de către președintele Ucrainei, Victor Iușcenko, iar societatea civilă moldoveană a propus Strategia celor 3D (demilitarizare, decriminalizare și democratizare).[38]

[31] *Newsmaker*, „Nistrul înghețat", https://newsmaker.md/ro/nistrul-inghetat-proiect-special-al-nm/.

[32] Lina Grâu, „Grupul Operativ de Trupe Ruse (GOTR) din regiunea transnistreană a marcat 26 de ani de existență", *Radio Europa Liberă Moldova*, 5 iulie 2021, https://moldova.europalibera.org/a/grupul-operativ-de-trupe-ruse-(gotr)-26-de-ani-de-existenta-moldova/31340535.html.

[33] *Mediafax*, „Rusia afirmă că retragerea trupelor sale din Transnistria ar duce la reizbucnirea războiului", 15 noiembrie 2010, https://www.mediafax.ro/externe/rusia-afirma-ca-retragerea-trupelor-sale-din-transnistria-ar-duce-la-reizbucnirea-razboiului-7717430.

[34] United Nations, „Resolutions of the 72nd session. A/72/L.58 Complete and unconditional withdrawal of foreign military forces from the territory of the Republic of Moldova", https://undocs.org/en/A/72/PV.98, p. 1 – 13.

[35] Alexandru Cozer, „Cine este Dmitri Kozak și ce prevedea planul său, care a scos zeci de mii de moldoveni în stradă", *Cotidianul.md*, 30 mai 2019, https://cotidianul.md/2019/05/30/cine-este-dmitri-kozak-si-ce-prevedea-planul-sau-care-a-scos-zeci-de-mii-de-moldoveni-in-strada/.

[36] Valentina Basiul, „2003: Respingerea planului Kozak", *Radio Europa Liberă*, 13 august 2016, https://moldova.europalibera.org/a/27916820.html.

[37] *Digi24*, „Lavrov: Moscova pledează pentru revenirea la principiile din Memorandumul Kozak în Transnistria", 19 august 2019, https://www.digi24.ro/stiri/externe/rusia/lavrov-moscova-pledeaza-pentru-revenirea-la-principiile-din-memorandumul-kozak-in-transnistria-1175390.

[38] Dan Dungaciu, „«Soluțiile» pentru Transnistria – biblioteca proiectelor eșuate", *Ziare.com*, 20 septembrie 2020, https://ziare.com/international/transnistria/solutiile-pentru-transnistria-biblioteca-proiectelor-esuate-i-1436945.

CEDO a găsit Rusia vinovată de încălcări multiple ale drepturilor omului în Transnistria din cauză că deține controlul de facto al acestei regiuni.[39] Statutul incert al regiunii separatiste, prinsă geografic și politic între Republica Moldova și Ucraina, a dus la dezvoltarea unor rețele de crimă organizată în care sunt implicate direct autoritățile de la Tiraspol.[40] Rețelele de crimă organizată din Transnistria și-au creat legături pe ambele maluri ale Nistrului, în Ucraina și Rpublica Moldova. Orice plan de soluționare a „conflictului înghețat" va trebui să includă soluții practice de limitare a crimei organizate, a corupției și a activităților ilicite din Transnistria.

Victoria în alegerile prezidențiale și parlamentare a Maiei Sandu și a Partidului Acțiune și Solidaritate (PAS) reprezintă o oportunitate importantă de soluționare a „conflictului înghețat" din Transnistria. Orientarea prooccidentală a noii puteri instalate la Chișinău a generat deja temeri la Kremlin. Dmitri Kozak a avertizat noul guvern că Rusia nu va accepta să fie eliminată din ecuația de putere din Republica Moldova: „Noi ne aşteptăm la un dialog constructiv, să fie respectate interesele noastre... Actuala conducere de la Chişinău înţelege acest lucru şi noi suntem obligaţi să înţelegem. Noi ne dorim să fie înţelese şi interesele noastre naţionale".[41] În privința conflictului din Transnistria, emisarul Kremlinului a declarat că „este problema voastră internă. Republica Moldova şi Transnistria trebuie să ajungă la un acord. Suntem gata să acordăm asistenţă, dar Rusia nu va avansa propriile ei condiţii. Aceasta nu ţine de competenţa noastră, este o chestiune internă, care trebuie rezolvată, de asemenea, pe plan intern".[42] Moscova semnalizează astfel că nu va accepta implicarea altor actori internaționali în soluționarea acestui „conflict înghețat".

La polul opus, Maia Sandu nu exclude un cadru internațional pentru soluționarea disputei: „În ceea ce priveşte soluţia pentru conflict, cred că ar trebui elaborată aici, în ţară. Şi atunci această decizie ar trebui discutată cu cei care participă la formatul 5+2."[43] Președintele Moldovei este conștient de faptul că orice acord care ar pune capăt conflictului trebuie să includă și măsuri care să restabilească supremația legii în Transnistria: „Trebuie să facem ordine în politica de soluţionare a conflictului. Să oprim

[39] Diana Răileanu, „Victimele «justiției transnistrene» din alte şase dosare şi-au găsit dreptatea la CEDO", *Radio Europa Liberă Moldova*, 4 septembrie 2019, https://moldova.europalibera.org/a/victimele-justiției-transnistrene-din-alte-șase-dosare-și-au-găsit-dreptatea-la-cedo/30146314.html.

[40] Lina Vdovîi, „Transnistria. Republica Torturii", în *Casa Jurnalistului*, https://casajurnalistului.ro/transnistria-republica-torturii/.

[41] Lilia Traci, „Kozak la Chişinău: Am reconfirmat poziția Republicii Moldova în vederea relansării unui dialog pragmatic şi constructiv cu Rusia (Sandu)", *Agerpres*, 12 august 2021, https://www.agerpres.ro/politica-externa/2021/08/12/kozak-la-chisinau-am-reconfirmat-pozitia-republicii-moldova-in-vederea-relansarii-unui-dialog-pragmatic-si-constructiv-cu-rusia-sandu--762479.

[42] *Digi24*, „Cel care a propus federalizarea Rep. Moldova a fost primit de Maia Sandu: Rusia e interesată de distrugerea muniţiilor din Transnistria", 12 august 2021, https://www.digi24.ro/stiri/externe/cel-care-a-propus-federalizarea-rep-moldova-a-fost-primit-de-maia-sandu-rusia-e-interesata-de-distrugerea-munitiilor-din-transnistria-1631035.

[43] Ion Gaidau, „Maia Sandu vrea să discute cu Vladimir Putin despre retragerea trupelor ruseşti din Transnistria", în *Adevărul*, 19 iulie 2021, https://adevarul.ro/international/europa/maia-sandu-vrea-discute-vladimir-putin-despre-retragerea-trupelor-rusesti-transnistria-1_60f5a3835163ec42713c0ee9/index.html.

schemele de corupţie şi contrabandă. Este foarte important să îmbunătăţim calitatea vieţii oamenilor din Republica Moldova, iar apoi concetăţenii noştri de pe malul stâng vor dori o soluţie pentru conflict cât mai curând posibil".[44]

Georgia – Abhazia și Oseția de Sud

„Conflictele înghețate" din Georgia se numără printre cele mai vechi și mai îndelungate din spațiul ex-sovietic. Particularitatea Georgiei în raport cu celelalte state afectate de astfel de conflicte constă în faptul că pe teritoriul său se găsesc două asemenea situații, în Abhazia și Oseția de Sud. Originile acestor conflicte pot fi identificate în politica URSS privind naționalitățile, iar debutul acestora, ca și în cazul conflictului din Nagorno-Karabah, s-a produs înaintea dispariției oficiale a statului sovietic.

În ultimii ani de existență ai URSS, în Abhazia, populația a început să militeze pentru statutul de republică unională, pentru a contracara astfel mișcarea de independență georgiană. Primele incidente interetnice au apărut în 1988, dar conflictul militar a izbucnit după disoluția statului sovietic, în 1992. Pacea s-a încheiat după încă un an, în 1993, dar autoritățile abhaze au aplicat o politică de purificare etnică, ucigând sau expulzând cetățenii georgieni din teritoriul pe care îl controlau.[45] Luptele și tensiunile au reizbucnit între separatiștii abhazi și statul georgian în 1998, în 2001 în pasul Kodori[46] și în 2006, când forțele georgiene au preluat controlul pasului.[47] În timpul războiului ruso-georgian din 2008, Abhazia a sprijinit intervenția forțelor ruse împotriva Georgiei.[48]

Conflictul dintre Oseția de Sud și Georgia a izbucnit în ianuarie 1991, regiunea cu populație majoritar osetă dorind alipirea la Oseția de Nord, care se găsea pe teritoriul Rusiei. Luptele s-au încheiat în anul următor, instaurându-se o perioadă de acalmie.

Începând cu 2004, tensiunile dintre Georgia și Oseția se reaprind, pe fondul încercărilor președintelui georgian Mihail Saakașvili de reafirmare a autorității centrale asupra regiunilor separatiste.[49] Incidentele de factură armată se multiplică între separatiștii oseți și autoritățile de la Tbilisi în perioada 2004 – 2008, în aceste acțiuni fiind implicată și Rusia.[50] În perioada aceasta Georgia realizează reforme politice și economice profunde, autoritatea centrală consolidându-se, Tbilisi aspirând chiar la integrarea euroatlantică.[51]

---

[44] *Ibidem*.

[45] *Refworld*, „Chronology for Abkhazians in Georgia", https://www.refworld.org/docid/469f388ca.html.

[46] *Ibidem*.

[47] Igor Torbakov, „Moscow Warily Tracks Tbilisi's Moves in the Kodori Gorge", Eurasianet, 1 august 2006, https://eurasianet.org/moscow-warily-tracks-tbilisis-moves-in-the-kodori-gorge.

[48] Michael Kofman, „The August War, Ten Years On: A Retrospective on the Russo-Georgian War", în *War on the Rocks*, 17 august 2018, https://warontherocks.com/2018/08/the-august-war-ten-years-on-a-retrospective-on-the-russo-georgian-war/.

[49] Anton Lavrov, „Timeline of Russian-Georgian Hostilities in August 2008" în Ruslan Puhov (ed), *The Tanks of August*, Centre for Analysis of Strategies and Technologies, Moscova, 2010, p. 37 – 38.

[50] *Reuters*, „Georgia says Russian jet shot down its drone", 21 aprilie 2008, https://www.reuters.com/article/us-georgia-russia-drone-idUSL2153087320080421.

[51] Viaceslav Țeluikov, „Georgian Army Reform under Saakashvili, Prior to the 2008 Five Day War", în Puhov (ed), *The Tanks of August*, Centre for Analysis of Strategies and Technologies, Moscova, 2010, p. 13 – 16.

În august 2008 izbucnește războiul ruso-georgian, acesta fiind cauzat de intervenția militară a Georgiei în sprijinul cetățenilor săi în Oseția de Sud deoarece președintele georgian se temea de o eventuală epurare etnică.[52] Intervenția Rusiei în favoarea Oseției de Sud denotă însă un plan bine pus la punct, trupele ruse rămânând pe poziții după încheierea exercițiului *Kavkaz 2008* și fiind, astfel, disponibile și pregătite pentru operațiuni împotriva Georgiei. Analiștii experimentați concluzionează că agresiunea rusă împotriva Georgiei a avut drept scop compromiterea ambiției acesteia de a se integra în NATO. În 2008, în timpul summitului de la București, s-a pus problema acordării Georgiei și Ucrainei a unor *membership action plan*-uri care să oficializeze calitatea acestora de state candidate la aderare. Lipsa de consens între membrii Alianței pe tema extinderii către est[53] a putut fi exploatată militar și diplomatic de Rusia, agresiunea asupra Georgiei având practic următoarele scopuri principale:

- compromiterea unei eventuale aderări la NATO prin ocuparea unei părți a teritoriului georgian;
- transmiterea mesajului către celelalte state foste sovietice că ambițiile euroatlantice vor avea drept rezultat agresiunea armată;
- demonstrarea faptului că Occidentul, în ciuda promisiunilor, nu poate interveni în fostul spațiu sovietic.

Acordul de încetare a focului negociat de președintele francez Nicolas Sarkozy a favorizat însă Rusia.[54] Parlamentul rus a recunoscut suveranitatea și independența regiunilor Abhazia și Oseția de Sud.[55] În afară de Rusia, niciunul dintre membrii CSI nu a recunoscut independența celor două republici separatiste. Oseția de Sud și-a exprimat dorința de a se „uni" cu Rusia, în timp ce Abhazia este încă rezervată în privința acestui subiect.[56]

Există un mecanism diplomatic care încearcă soluționarea conflictului, *Discuțiile internaționale de la Geneva*, aflat sub egida ONU, UE și a OSCE. La acest proces de pace participă Georgia, Federația Rusă, Statele Unite ale Americii, Abhazia și Oseția de Sud. Participarea republicilor separatiste la aceste negocieri a blocat însă soluționarea conflictului.

În prezent, situația politică din Georgia se deteriorează, iar guvernul de la Tbilisi acuză Moscova că anexează pas cu pas părți ale teritoriului său (*creeping occupation*).[57] Exemplul Crimeii, care și-a proclamat inițial independența față de Ucraina și apoi a „decis" să se unească cu Rusia, riscă să fie reprodus și în Georgia.

---

[52] Ronald D. Asmus, *A Little War that Shook the World: Georgia, Russia and the Future of the West*, Palgrave MacMillan, New York, 2010, p. 165 – 187.

[53] *Civil*, „NATO Fails to Agree on Georgia MAP – Reports", 3 aprilie 2008, https://civil.ge/archives/114666.

[54] Asmus, *op. cit.,* p. 192 – 204.

[55] *Radio Free Europe*, „Russia Recognizes Abkhazia, South Ossetia", 26 august 2008, https://www.rferl.org/a/Russia_Recognizes_Abkhazia_South_Ossetia/1193932.html.

[56] Tamar Tkemaladze, „Abkhazia Is Not Crimea but Everything Is Set to Become It", *Modern Diplomacy*, 14 februarie 2021, https://moderndiplomacy.eu/2021/02/14/abkhazia-is-not-crimea-but-everything-is-set-to-become-it/.

[57] Shakila Khan, „Russia's new strategy in Georgia: Creeping Occupation", 5 februarie 2019, https://blogs.lse.ac.uk/humanrights/2019/02/05/russias-new-strategy-in-georgia-creeping-occupation/.

Ucraina și pericolul „înghețării"

Războiul izbucnit în Ucraina nu poate fi încadrat în paradigma „conflictelor înghețate". Acesta este un conflict activ și prelungit, care nu și-a găsit încă o soluționare. „Înghețarea" acestui conflict ar fi însă în avantajul Federației Ruse, pentru că ar trece astfel în planul secund al agendei internaționale și ar permite o anumită normalizare a relațiilor cu Occidentul. Înghețarea conflictului nu exclude escaladări locale sau acțiuni menite să sporească teritoriul ucrainean controlat direct de către separatiști și Rusia.

Înfruntările au izbucnit în anul 2014, când Federația Rusă a anexat Crimeea pe fondul protestelor *Euromaidan*. Acțiunea rusă a avut drept scop compromiterea apropierii Ucrainei de Uniunea Europeană. Situația s-a agravat în momentul în care au apărut confruntări între forțele ucrainene și separatiștii din estul Ucrainei. În regiunea Odessa a avut loc o tentativă de insurecție similară cu evenimentele din estul țării, dar reacția rapidă a autorităților ucrainene i-a pus capăt.[58] Între 2014 și 2021 luptele din Ucraina au cauzat moartea și rănirea a peste 30.000 de persoane.[59]

Ocuparea și anexarea Crimeii scoate Ucraina din tiparul „conflictelor înghețate", dar evoluțiile din estul țării, precum apariția mișcărilor și, apoi, a republicilor separatiste se încadrează în acest tipar. Acolo, intervenția militară directă a Moscovei în sprijinul forțelor separatiste este similară cu acțiunile ruse din timpul războiului din august 2008 cu Georgia. În estul Ucrainei au apărut două republici separatiste, Republica Populară Luhansk și Republica Populară Donețk, care nu sunt recunoscute de comunitatea internațională, dar care beneficiază de sprijinul politic, militar și diplomatic al Federației Ruse. Situația aceasta este similară cu alte așa-zise republici apărute pe fondul „conflictelor înghețate": Abhazia, Oseția de Sud, Transnistria și Arțah.

O altă trăsătură pe care războiul din Ucraina o împărtășește cu restul conflictelor din spațiul ex-sovietic este dominarea procesului de soluționare a conflictului de către Rusia. Acordurile de la Minsk favorizează Moscova, limitând atât capacitatea Ucrainei de a se apăra, cât și capacitatea Occidentului de a constrânge Kremlinul. Așa-zisele trupe de menținere a păcii sunt însă absente din cauza naturii active a conflictului. Participarea republicilor separatiste la procesele diplomatice de soluționare a conflictelor, deși nu sunt recunoscute la nivel internațional, are rolul de a bloca negocierile de substanță și a consolida narațiunea privind existența unui război civil în Ucraina la nivel internațional.

Înghețarea conflictului ar crea o uriașă zonă gri de insecuritate pe care Kremlinul să o utilizeze împotriva NATO și a UE. Cea mai mare amenințare ar fi pentru Uniunea Europeană, care riscă să-și vadă planurile sale privind stabilitatea vecinătății estice compromise, iar credibilitatea, ca actor internațional, afectată. Intervenția rusă în Ucraina a fost cauzată de temerea, complet nejustificată, de altfel, că acordul de asociere semnat între Bruxelles și Kiev ar fi un prim pas spre o eventuală aderare. De asemenea, apropierea de Uniunea Europeană a Ucrainei a fost percepută și ca o apropiere de un potențial

[58] Vasile Ernu și Florin Poenaru, *Ucraina live. Criza din Ucraina: de la Maidan la război civil*, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2014, p. 15.

[59] International Crisis Group, „Conflict in Ukraine's Donbas: A Visual Explainer", https://www.crisisgroup.org/content/conflict-ukraines-donbas-visual-explainer.

bloc militar rival și anticamera spre aderarea la NATO.[60] Această ultimă aserțiune a Kremlinului poate fi ușor combătută, aderarea la NATO a Ucrainei fiind în 2014, ca și astăzi, de altfel, amânată sine die din cauza lipsei de consens în interiorul alianței. În același timp, o potențială aderare la UE, pe lângă reformele structurale pe care le-ar fi impus, nu era cuprinsă în planurile de extindere ale Bruxelles-ului.

„Înghețarea" conflictului din Ucraina ar putea avea consecințe neprevăzute pentru securitatea europeană, putând chiar deschide calea unei agresiuni ruse asupra țărilor baltice. Deși acest scenariu poate părea unul extrem, statele baltice fiind membre NATO și UE și având chiar trupe ale Alianței pe teritoriul acestora, reacția ineficientă a Occidentului în cazul Ucrainei ar putea constitui imboldul necesar lansării unei astfel de agresiuni.

CONCLUZII

La 30 de ani de la dispariția Uniunii Sovietice, „conflictele înghețate" rămân o caracteristică fundamentală a vecinătății est-europene a Uniunii Europene și a NATO. Aceste conflicte nesoluționate fac parte din panoplia de mijloace militare și politice prin care Rusia încearcă să-și impună și să-și păstreze dominația asupra fostului spațiu sovietic, pe care îl consideră încă sfera sa de influență.

Soluționarea conflictelor înghețate nu se poate realiza decât pe termen mediu și lung. Nu există soluții magice sau „gloanțe de argint". Pacea poate fi obținută numai la capătul unor procese diplomatice anevoioase și de lungă durată. Aceste procese diplomatice vor trebui să includă Rusia pentru a garanta o pace trainică.

Moscova a reușit să compromită suveranitatea fostelor republici sovietice pe teritoriul cărora au izbucnit conflicte la sfârșitul Războiului Rece, afectându-le capacitatea de a acționa autonom în cadrul sistemului internațional. Controlul pe care îl exercită Rusia asupra fostelor republici sovietice nu este însă unul total. Sfera de influență pe care încearcă să și-o impună nu a fost recunoscută ca atare de Occident. Politica externă rusă aspiră în continuare la un moment Yalta[61], dar acesta este improbabil să se producă pe termen scurt sau mediu. Statele din Estul Europei și din Sudul Caucazului au, în general, aspirații prooccidentale.

Turcia și China au reușit să pătrundă militar și economic în spațiul ex-sovietic, promovându-și propria agendă de politică externă. Implicarea Turciei în conflictul din Nagorno-Karabah semnifică faptul că Rusia nu deține un monopol asupra forței militare în regiune. Evoluția aceasta creează oportunități ce ar putea fi exploatate de alți actori internaționali, dar aduce cu sine și o serie de riscuri.

Rusia a reușit să-și consolideze forța militară în ultimii ani și își păstrează libertatea de acțiune și de inițiativă în „vecinătatea apropiată". Atacul asupra Georgiei din 2008,

---

[60] Richard Sakwa, *Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands*, Bloomsbury Publishing, New York, 2016, p. 115.

[61] Pavel Felgenhauer, „The Thorny Road to the Kremlin's Desired Yalta-2021", *The Jamestown Foundation*, 6 mai 2021, https://jamestown.org/program/the-thorny-road-to-the-kremlins-desired-yalta-2021/. Vezi și Dmitri Trenin, „What Does Russia Want From the United States?", *Carnegie Moscow Center*, 15 aprilie 2020, https://carnegie.ru/commentary/81562.

anexarea Crimeii și războiul din Donbas început în 2014 demonstrează nu numai voința de a domina spațiul ex-sovietic, ci și voința de a utiliza forța militară pentru atingerea obiectivelor de politică externă. Forța militară a Kremlinului și voința acestuia de a o utiliza ofensiv rămân cea mai mare provocare în ceea ce privește soluționarea „conflictelor înghețate". În absența unor schimbări structurale, nu există un răspuns clar la această chestiune, iar orice politică europeană sau națională în privința spațiului ex-sovietic și a „conflictelor înghețate" trebuie să țină cont de ea.

Există o anumită distanță între aspirațiile Federației Ruse în privința controlului politic asupra vecinătății apropiate și evoluțiile din regiune. Victoria la alegerile prezidențiale și generale a Maiei Sandu și a formațiunii sale politice, Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS), dar, mai ales, victoria lui Nikol Pașinian în alegerile generale din Armenia, în ciuda înfrângerii militare suferite în Nagorno-Karabah, demonstrează o anumită tendință spre reforme democratice în fostul spațiu sovietic și refuzul dominației ruse.

IMPLICAȚII PENTRU ROMÂNIA

Dintre toate statele membre ale Uniunii Europene și NATO, România este țara cea mai apropiată din punct de vedere geografic de „conflictele înghețate" din spațiul ex-sovietic – cel din Moldova și cele din Georgia. În consecință, existența acestora în regiunea extinsă a Mării Negre afectează securitatea României.

Strategia națională de apărare include „conflictele înghețate" la categoria amenințări din cauza „perspectivelor limitate"[62] de soluționare a acestora. Strategia militară a României consideră „conflictele înghețate" ca făcând parte din arsenalul de mijloace utilizate de puterile revizioniste pentru a submina ordinea internațională și le include tot la capitolul riscuri și amenințări de securitate.[63] Pe scara provocărilor la adresa securității și apărării naționale, „conflictele înghețate" se află pe primul loc.[64] *Carta Albă a Apărării*, publicată de Ministerul Apărării Naționale, precizează că „este de așteptat activarea unor conflicte înghețate, fapt care va duce la multiplicarea cazurilor de conflicte asimetrice și hibride, în funcție de interesele statelor aflate în regiunea respectivă".[65]

Consensul documentelor de planificare a apărării și securității naționale este reflectat de politica externă a României. Bucureștiul a prezentat o serie de propuneri pentru sporirea implicării Uniunii Europene în vecinătatea estică și în soluționarea „conflictelor înghețate": implicarea UE în formatele de negociere, consolidarea Parteneriatului Estic prin aprofundarea chestiunilor de securitate care să includă și cooperarea cu NATO, îmbunătățirea coordonării Bruxelles-ului cu partenerii din regiune, cu OSCE, ONU și

[62] Administrația prezidențială, „Strategia natională de apărare a țării pentru perioada 2020-2024", https://www.presidency.ro/files/userfiles/Documente/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_2020_2024.pdf, p. 24.

[63] Secretariatul General al Guvernului, „Strategia Militară a României – 2021", https://sgg.gov.ro/1/wp-content/uploads/2021/08/STRATEGIA-MILITARA-A-ROMANIEI-1.pdf, p. 7.

[64] *Ibidem*, p. 8.

[65] Ministerul Apărării Naționale, „Carta albă a apărării", https://www.mapn.ro/legislatie/documente/carta_alba_2021.pdf, 2021, p. 11.

SUA, utilizarea mai bună a sancțiunilor, coordonarea mai bună a eforturilor comune ale Ucrainei, Moldovei și Georgiei, consolidarea dialogului UE cu aceste trei țări în domeniul reglementării „conflictelor înghețate" și prelungite, generarea unui proces de reflecție pentru crearea unui Reprezentant Special al UE pentru vecinătatea estică și „conflictele înghețate", valorificarea acordurilor de liber schimb dintre UE și statele din vecinătatea estică, sprijinirea regiunilor afectate de conflicte prelungite sau „înghețate", sprijin economic pentru diminuarea efectelor pandemiei COVID-19 și combaterea dezinformării.[66]

Singură, România nu poate soluționa tema „conflictelor înghețate", dar este într-o poziție foarte bună pentru a o menține în prim-planul agendei internaționale și a orienta eforturile europene spre rezolvarea acestora.

RECOMANDĂRI

- Convingerea partenerilor din UE că vecinătatea estică are aceeași semnificație politică și strategică precum cea sudică;
- Crearea la nivelul Serviciului European de Acțiune Externă a unei unități de cercetare și monitorizare a „conflictelor înghețate" din regiunea extinsă a Mării Negre;
- Nerecunoașterea republicilor separatiste apărute ca urmare a „conflictelor înghețate" și prelungite din vecinătatea estică;
- Respingerea oricărui statut special pentru entitățile separatiste în faza finală a soluționării conflictelor prelungite din fostul spațiu sovietic;
- Sancțiuni țintite împotriva acelor oficialități ruse care sunt implicate direct sau beneficiază de pe urma „conflictelor înghețate";
- Sancționarea acelor entități economice care derulează afaceri pe teritoriul republicilor separatiste;
- Monitorizarea și sancționarea entităților sau a statelor care transferă armament către republicile separatiste;
- Sancționarea acelor entități sau state care desfășoară trupe de mercenari în zonele afectate de „conflicte înghețate";
- Sprijinirea mișcărilor democratice și reformiste din statele afectate de „conflictele înghețate". Promovarea valorilor democratice și sprijinirea societății civile în aceste state;
- Combaterea dezinformării la nivel regional prin intermediul unor instituții media care să acopere problemele vecinătății estice;
- Combaterea crimei organizate și a activităților ilicite din republicile separatiste;
- Sprijinirea autorităților locale din statele afectate de „conflicte înghețate" în combaterea crimei organizate și a altor activități ilicite;
- Documentarea infracțiunilor contra umanității care au avut loc în regiunile separatiste sau în timpul conflictelor.

[66] Ministerul Afacerilor Externe, „Participarea ministrului afacerilor externe Bogdan Aurescu la reuniunea informală Gymnich a miniștrilor afacerilor externe din statele membre ale UE", 27 mai 2021, https://www.mae.ro/node/55814#null.

VA RENUNȚA UE LA DEZINTERESUL FAȚĂ DE CONFLICTELE PRELUNGITE DIN ZONA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE?

Vladimir Socor, *Senior Fellow,*
The Jamestown Foundation

Acest text este versiunea în limba română a analizei „Will the EU Shake off Its Lethargy Over the Protracted Conflicts in the Black Sea Region? (Part One)"[1], publicată în *Eurasia Daily Monitor*, o publicație a The Jamestown Foundation.

Ministrul afacerilor externe al României, Bogdan Aurescu, este promotorul ideii cu privire la implicarea UE în gestionarea și eventuala soluționare a conflictelor prelungite din regiunea extinsă a Mării Negre. Alte 10 state membre ale UE (Portugalia, Suedia și opt țări din Europa Centrală și de Est) s-au alăturat inițiativei României. Acest demers este concentrat asupra conflictelor din Moldova (Transnistria), Georgia (Abhazia și Oseția de Sud), Azerbaidjan (Nagorno-Karabah) și Ucraina (Donbas).

Implicarea Rusiei nu este menționată explicit în documentele publice emise din inițiativa României. Omisiunea nu reprezintă o subestimare a rolului distructiv al Rusiei în aceste conflicte (exceptând, parțial, Nagorno-Karabah, unde eșecul occidental face ca rolul actual al Rusiei să pară parțial constructiv).

Omisiunea cu privire la implicarea Rusiei în toate aceste conflicte este o mișcare tactică necesară, având scopul de a dezamorsa posibile obstacole din partea acelor state membre ale UE care își prioritizează propriile relații cu Moscova în fața asumării de către UE a responsabilităților sale în vecinătatea estică. Mai mult decât atât, unele state europene prioritizează vecinătatea sudică a UE în ceea ce privește importanța politică și alocarea resurselor.

Prin urmare, inițiativa României și a celor 10 state cu aceeași viziune trebuie să urmărească consensul cu privire la cel mai mic numitor comun la nivelul UE. Din aceleași

[1] Vladimir Socor, „Will the EU Shake off Its Lethargy Over the Protracted Conflicts in the Black Sea Region? (Part One)", în *Eurasia Daily Monitor*, vol. 18, nr. 121, https://jamestown.org/program/will-the-eu-shake-off-its-lethargy-over-the-protracted-conflicts-in-the-black-sea-region-part-one/, 29 iulie 2021. Din motive editoriale, au fost eliminate notele din acest capitol.

motive, inițiativa *România+10* trebuie să se desfășoare în pași lenți, incrementali, fiind mai degrabă o ameliorare a situației de la granițele ei decât o schimbare radicală.

O astfel de abordare prudentă este inevitabilă în configurația existentă a UE și nu trebuie să devină o sursă de cinism sau de renunțare din partea celor care s-ar putea aștepta la mai mult și mai repede.

Consiliul Afaceri Externe al UE (alcătuit din miniștrii de externe, prezidat de Înaltul Reprezentant al UE pentru politica externă și de securitate) a discutat de două ori această inițiativă în cadrul reuniunilor sale. Potrivit domnului ministru Bogdan Aurescu, simplul fapt că UE a preluat acest subiect la nivelul miniștrilor de externe constituie un progres. Într-adevăr, UE nu a elaborat niciodată o politică privind conflictele prelungite („înghețate") din regiunea Mării Negre timp de trei decenii.

Acest eșec poate fi atribuit cu greu unei lipse de „instrumente" ale Bruxelles-ului. UE are o politică externă și de securitate comună (PESC, sub Înaltul Reprezentant) începând cu anii 1990; o politică europeană de vecinătate (PEV, sub coordonarea unui comisar UE), inclusiv o dimensiune estică și sudică, în vigoare din 2004; un Parteneriat Estic (PaE) pentru a consolida dimensiunea estică a PEV începând din 2009; un *acquis* de documente conținând propuneri ce ar putea, în principiu, să autorizeze acțiunile UE; și, din 2014, moment în care conflictele erau în desfășurare de peste două decenii, UE a recurs la instrumentul de sancțiuni economice împotriva Rusiei ca răspuns la acaparările sale teritoriale din Ucraina, dar nu și din Georgia sau din Moldova.

Totuși, cu toate instrumentele și resursele potențiale care să permită utilizarea acestora, UE nu a fost în măsură să joace un rol în gestionarea conflictelor prelungite din regiunea extinsă a Mării Negre și nici în conturarea termenilor unei eventuale soluționări a acestora.

Printre multiplele motive din spatele acestei stări de fapt se evidențiază trei factori:

- „faptul împlinit" (*faits accomplis*) și, aparent, de necontestat al Rusiei în teatrele de conflict din anii 1990, cu mult înainte ca UE să înceapă să-și manifeste propriile interese în vecinătatea sa estică;
- prioritățile divergente ale statelor membre UE, întrucât cele mai influente țări s-au dovedit reticente în a-și pune în pericol propriile relații cu Rusia din cauza conflictelor din regiunea extinsă a Mării Negre. Această indiferență a echivalat cu o recunoaștere implicită a participării Rusiei la aceste conflicte, chiar dacă aceleași state (și UE, în mod colectiv) nu au mers până la o recunoaștere (formală) a acestui fapt;
- acțiunea unilaterală a Germaniei și a Franței, care și-au arogat ele însele aceste responsabilități, ocupând locuri ce ar fi trebuit să aparțină UE în formatele de negociere. Toate acestea ajută la explicarea marginalizării sau chiar a excluderii UE din formatele de negociere și chiar din alte procese de gestionare a conflictelor din regiunea extinsă a Mării Negre.

Singura realizare importantă a UE este Misiunea de Monitorizare a Uniunii Europene, o operațiune civilă de patrulare de-a lungul liniei de demarcație („linia de frontieră administrativă") dintre teritoriul georgian controlat de Rusia din Oseția de Sud și restul Georgiei. EUMM (deși civil) echivalează, de fapt, cu un *tripwire* împotriva posibilelor

atacuri militare rusești de-a lungul liniei de demarcație din interiorul Georgiei; acest rol de facto face ca această misiune să fie indispensabilă. Cu toate acestea, Rusia blochează EUMM să își realizeze integral mandatul, și anume să patruleze și în partea controlată de Moscova a liniei de demarcație. Mai mult, EUMM nu a reușit să prevină procesul de delimitare a hotarelor (*borderization*), prin care trupele rusești mută linia de demarcație a frontierei, puțin câte puțin, pe teritoriul controlat de Georgia.

În conflictul armeano-azer, Franța (alături de Rusia și Statele Unite) este unul dintre cei trei copreședinți ai Grupului Minsk al Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE), însărcinat, de la mijlocul anilor 1990, să medieze o soluție în conflictul dintre Baku și Erevan asupra regiunii Nagorno-Karabah. Franța a urmărit tot timpul propriul interes național, refuzând să transmită rolul de copreședinte către UE. Partizanatul evident al Franței în favoarea Armeniei în perioada președinției lui Emmanuel Macron a contribuit la discreditarea Grupului de la Minsk și a instituției de coprezidență, care a dispărut, în anul 2020, după cel de-al doilea război de 44 de zile din Karabah.

În Republica Moldova, UE este doar un observator (la fel ca Statele Unite) în formatul *5+2* al negocierilor privind conflictul transnistrean creat în 2005. În mod ironic, Ucraina este membru cu drepturi depline alături de Rusia și OSCE, așa cum a aranjat Moscova în 1997. Observatorii în acest format nu pot lua inițiative, își exprimă doar opiniile cu privire la inițiativele membrilor cu drepturi depline și ale „părților din conflict" (Chișinău și Tiraspol). Partea rusă a blocat cu succes UE și Statele Unite să devină membri cu drepturi depline ai procesului de negociere *5+2*.

Între timp, în Ucraina, Germania și-a folosit influența disproporționată în UE pentru a o menține pe aceasta din urmă în afara negocierilor din formatul Normandia care gestionează războiul Rusiei în regiunea Donbas. Berlinul a gestionat procesul Normandia, într-o oarecare măsură, ca format bilateral ruso-german. Participarea franceză la procesul Normandia doar a conferit o tentă europeană rolului Germaniei. Președintele Emmanuel Macron a încercat să creeze un profil propriu Franței după 2018, dar acțiunile sale au evidențiat doar absența UE din negocieri. Cu toate acestea, UE rămâne importantă în ceea ce privește aprobarea prelungirii semestriale a sancțiunilor economice ale UE asupra Rusiei.

UE nu a dezvoltat încă o politică cu privire la conflictele prelungite („înghețate") din regiunea extinsă a Mării Negre. Rusia este atât beligerant, cât și arbitru în aceste conflicte, negând suveranitatea și integritatea teritorială ale partenerilor asociați ai UE – Ucraina, Georgia și Moldova – și ale partenerului strategic energetic al UE, Azerbaidjan. UE cu instrumente și resurse bogate, dar fără o politică, s-a trezit marginalizată și chiar exclusă din procesele de gestionare și negociere a conflictelor din vecinătatea sa estică. În schimb, Rusia domină toate aceste procese, blocând astfel orice rezolvare a conflictelor. În cadrul UE, România a lansat o inițiativă, sponsorizată de alte 10 state membre, pentru a implica Bruxelles-ul în gestionarea și eventuala soluționare a acestor conflicte prelungite.

Ministrul de externe al României, Bogdan Aurescu, a elaborat un set de recomandări în acest sens și le-a introdus în deliberările interne ale UE, inclusiv în cele de la nivel

ministerial. Recomandările Bucureștiului vor fi, fără îndoială, luate în considerare și de Serviciul European de Acțiune Externă (SEAE), care elaborează în prezent documente de poziție cu privire la fiecare dintre aceste conflicte prelungite. Deși recomandările Bucureștiului nu sunt publice, interviurile domnului ministru Aurescu cu mass-media dezvăluie, pe larg, esența lor.

Raționamentul se referă, în primul rând, la înțelegerea de tip „normativ" de către UE a relațiilor internaționale: în acest caz, necesitatea introducerii unei ordini internaționale bazate pe reguli în regiunea lărgită a Mării Negre, astfel încât să extindă modelul Uniunii de Europă pașnică în zona sa estică. În al doilea rând, se vorbește despre recenta acceptare, cel puțin de către unii lideri europeni, a ideii că UE trebuie să devină „mai geopolitică", „să învețe să folosească limbajul puterii" și să devină „un actor global credibil", toate acestea presupunând să acționăm eficient în vecinătatea sa.

După aceste premise, i se cere UE să dezvolte în propriul său interes o politică în stare să conducă la stabilitate și securitate în loc de imprevizibilitate și crize recurente la frontierele sale estice. I se reamintește UE că aceste conflicte „înghețate" se transformă în sfere teritoriale de influență, împingând țările partenere ale UE către o formă de suveranitate limitată și blocându-le drumul către dezvoltarea europeană (Rusia nu este menționată).

Propunerile și recomandările specifice, așa cum au fost ele făcute publice până acum, includ următoarele:

- orice soluționare politică a acestor conflicte ar trebui să fie de natură a nu afecta orientarea țărilor Parteneriatului Estic (EaP) către Europa;
- UE ar trebui să creeze un format permanent de coordonare cu Ucraina, Georgia și Moldova (cei trei parteneri ai Acordului de Asociere), dedicat în mod special conflictelor prelungite. Acești parteneri asociați ar trebui să se coordoneze între ei, dar și cu instituțiile importante ale UE privind gestionarea și soluționarea conflictelor prelungite;
- UE ar trebui să instituie un reprezentant special la nivel înalt, mandatat să îi pună în aplicare politica referitoare la conflictele prelungite din regiunea extinsă a Mării Negre, dar și să îi supravegheze programele pentru a spori reziliența națională a acestor state partenere;
- UE ar trebui să adauge o dimensiune de securitate cadrului său de Parteneriat Estic. Această dimensiune a lipsit încă de la lansarea acestuia, acum 12 ani;
- dimensiunea de securitate ar trebui să sporească rezistența statelor partenere și a societăților lor la o gamă completă de amenințări nemilitare sau civil-militare la limită. Pornind de la cadrul EaP, UE ar trebui să stabilească o asociere de securitate cu statele partenere, individual;
- Acordurile de Liber Schimb Aprofundate și Cuprinzătoare (ALSAC) dintre UE și fiecare dintre cei trei parteneri ai Acordului de Asociere (Ucraina, Georgia, Moldova) ar trebui să se aplice și regiunilor lor separatiste (respective), „astfel

încât să le stimuleze legăturile cu statele afectate și să facă din reintegrarea lor [în viitor] o [propunere] mai atractivă". Acest acord funcționează deja în cazul Transnistriei, din 2015. UE însăși ar trebui să se adreseze regiunilor secesioniste, chiar dacă politica de nerecunoaștere a acestora continuă;

- Consiliul Afaceri Externe al UE (miniștrii de externe ai celor 27 de state membre) ar trebui să producă un document de „concluzii" pentru a autoriza aceste inițiative;
- planificarea politică a Bruxelles-ului în ceea ce privește Rusia trebuie să reflecte viziunea UE asupra conflictelor prelungite, natura și posibila soluționare a acestora.

Bucureștiul evită cu atenție, cel puțin public, orice sugestie ca UE să concureze împotriva Rusiei în regiunea mai largă a Mării Negre. Prin urmare, propunerile publicate nu fac referire la Rusia ca promotor al conflictelor și nici nu aduc în discuție monopolul autoarogat al Rusiei privind operațiunile de „menținere a păcii" din această regiune; în rezumatele făcute public, ele evită problema Crimeii și nu conectează Rusia cu acele „sfere de influență" teritoriale și cu impunerea de către aceasta a „suveranității limitate" asupra statelor membre ale Parteneriatului Estic al UE. Propunerile se concentrează asupra anumitor norme încălcate, fără a identifica totuși de către cine sunt încălcate.

Această abordare delicată ar putea fi concepută pentru a obține un consens cât mai larg între cele 27 de state membre ale UE cu privire la propunerile Bucureștiului. Dacă este așa, acesta ar fi compromisul obișnuit. În egală măsură, această abordare precaută ar putea încerca să faciliteze țărilor membre în Parteneriatul Estic alinierea la propunerile României cu menținerea unor căi de dialog cu Rusia. Oricât de nefavorabil ar fi comportamentul său în regiune, Rusia oferă încă unele stimulente pozitive fiecărei țări din Parteneriatul Estic, cu excepția Ucrainei.

La inițiativa Bucureștiului, sponsorizată de 10 state membre ale UE, Înaltul Reprezentant al UE pentru politica externă și de securitate comună, Josep Borrell, a mandatat vizitele a trei miniștri de externe ai statelor membre UE în Caucazul de Sud în perioada 24 –26 iunie 2021. Acestea au fost urmate de vizite ale comisarului UE pentru extindere și politica de vecinătate Olivér Várhelyi (8 – 9 iulie 2021, de asemenea, sub autoritatea generală a lui Borrell) și ale președintelui Consiliului European, Charles Michel, la Erevan, Baku și Tbilisi.

Ministrul de externe al României, Bogdan Aurescu, a condus prima vizită însoțit de omologii săi lituanieni și austrieci, Gabrielius Landsbergis și Alexander Schallenberg. Delegația a avut discuții la nivel înalt cu oficiali din Armenia, Azerbaidjan și Georgia.

Potrivit domnului ministru Bogdan Aurescu, această vizită a fost concepută, în general, „pentru a demonstra revenirea UE în această regiune" și, în special, pentru a explora modul în care aceasta ar putea deveni mai activă și mai influentă în promovarea soluțiilor pentru conflictele prelungite și reconstrucția postconflict. Sugestiile sale, secondate de miniștrii însoțitori și precoordonate cu Borrell la Bruxelles, se refereau la următoarele:

— UE este pregătită să faciliteze măsurile de securitate și de consolidare a încrederii politice între Azerbaidjan și Armenia, precum și reconcilierea societăților din aceste state. Georgia ar putea juca, de asemenea, un rol semnificativ ca mediator între Erevan și Baku;

— Georgia ar trebui să devină mai atractivă din punct de vedere economic pentru regiunile secesioniste și ar fi necesar să se angajeze în dialog cu autoritățile separatiste, fără a submina politica de nerecunoaștere. Prim-ministrul georgian, Irakli Gharibashvili, a solicitat UE să „mențină conflictul Rusia-Georgia ca o prioritate a agendei UE", deși trioul ministerial a evitat cu atenție orice menționare a Rusiei. Conform propunerilor domnului Bogdan Aurescu, aflate în așteptare la Bruxelles, acordurile bilaterale cu privire la zona de liber schimb aprofundat și cuprinzător dintre UE și Ucraina, respectiv Georgia și Republica Moldova ar trebui să se aplice și regiunilor secesioniste, pentru a stimula reintegrarea lor în viitor;

— reformele din Armenia și modernizarea acesteia ar trebui să devină prioritatea principală a țării;

— UE este pregătită să faciliteze și să creeze un format de cooperare regională cu cele trei state din Caucazul de Sud, cu accent pe interconectivitate „în toată regiunea";

— UE propune includerea celor trei țări în dimensiunea de securitate pe care Bruxelles-ul intenționează să o adauge la politica sa de Parteneriat Estic. Dimensiunea securității s-ar concentra asupra îmbunătățirii rezilienței naționale a țărilor partenere (față de Rusia).

Toate aceste sugestii au fost formulate în termeni preliminari, fiind precoordonate la Bruxelles cu Borrell, și au reflectat esența propunerilor Bucureștiului, care sunt în prezent examinate de UE.

În vizita sa în Caucazul de Sud, comisarul Várhelyi pentru extindere și politici de vecinătate a subliniat ceea ce pare un plan masiv al UE pentru investiții și asistență dedicat țărilor din Parteneriatul Estic. Planul este condiționat însă atât de reformele interne ale țărilor, cât și de atingerea unui anumit nivel de stabilizare postconflict. Valoarea totală este de „până la" 17 miliarde de euro (20 de miliarde de dolari) pentru cele cinci țări partenere (Belarusul fiind exclus). Armenia a fost declarată eligibilă pentru „până la" 2,5 miliarde de euro (3 miliarde de dolari). Scopul acestui sprijin financiar este de a nu crea Erevanului o dependență deplină față de Rusia. Acesta ar putea include asistență tehnică pentru delimitarea granițelor dintre Armenia și Azerbaidjan și, eventual, o misiune de patrulare a frontierei de către UE „dacă părțile doresc acest lucru".

Președintele Consiliului European, Charles Michel, s-a oferit să exercite funcția de facilitator al dialogului dintre Erevan și Baku. Michel a precizat: „Dorim să ridicăm parteneriatul UE-Azerbaidjan la nivelul unui parteneriat strategic", având în vedere importanța Azerbaidjanului ca furnizor de energie pentru UE și coridor de tranzit între UE și Asia.

UE are de depășit un handicap de 30 de ani în abordarea conflictelor orchestrate de Rusia în regiunea extinsă a Mării Negre. La jumătatea acestui interval de timp, UE

și-a lansat inițiativa privind politica orientală de vecinătate (2004) și Parteneriatul Estic (2009), dar nu s-a avut în vedere transformarea Bruxelles-ului într-un actor semnificativ în gestionarea și soluționarea acestor conflicte prelungite. Propunerile recente ale României, secondată de alte 10 state membre, pentru un rol mai activ al UE ar putea, în acest sens, să introducă o nouă eră în politica UE.

Cu toate acestea, propunerile sunt, în mod necesar, prudente. O astfel de reținere este probabil inevitabilă, având în vedere faptul că deciziile se iau pe bază de consens în cadrul UE (cu 27 de membri). Este posibil ca guvernul britanic să fi susținut aceste propuneri, dar „Brexit" a slăbit UE și pe acest front. Grupul de țări România+10 (inclusiv 8 din Europa Centrală și de Est) este o coaliție de voluntari, care poate fi subminată de statele care au mai multă influență.

Propunerile (în forma în care au fost expuse în spațiul public) nu vizează rezolvarea politică a conflictelor din Transnistria, Abhazia, Oseția de Sud, Karabah și Donbas (Crimeea nu este menționată în documentele publice). Acest nivel scăzut de ambiție rămâne inexplicabil, dar, oricare ar fi motivația, este judicioasă în acest moment. Moldova, Georgia și Ucraina nu au încă un stat de drept consolidat și instituții eficiente nici măcar în teritoriile controlate de autoritățile guvernamentale. În absența acestor condiții prealabile, reintroducerea de facto a teritoriilor secesioniste în componența Moldovei, Georgiei sau Ucrainei ar dezorganiza și mai mult aceste state, ar dezechilibra politica internă și ar pune obstacole în calea parcursului european al acestora. În absența unui stat de drept și a unor instituții eficiente, orice soluționare constituțională pentru reintegrarea teritoriilor secesioniste nu ar putea funcționa conform prevederilor formale, ci, mai degrabă, prin aranjamente informale, extralegale, bazate pe corupție, între autoritățile centrale și autoritățile ruse din teritoriile „reintegrate".

Situația zonei Karabah diferă oarecum de celelalte cazuri prin faptul că Azerbaidjanul a avut o soluție în propriile condiții, după succesul său în războiul de 44 de zile provocat de Armenia.

Având în vedere că „soluțiile politice" nu sunt doar inaccesibile, ci și nedorite pe termen scurt sau mediu, UE poate pregăti terenul, ajutând Moldova, Georgia și Ucraina să își păstreze intacte atributele de suveranitate în teritoriile aflate în prezent sub controlul rusesc. Aceasta înseamnă, în cazul Georgiei, că nu există abateri de la politica de nerecunoaștere în ceea ce privește Abhazia și Oseția de Sud.

Moldova și Ucraina au fost amândouă împinse sau presate să își compromită suveranitatea și să accepte solicitările Rusiei cu privire la un „statut special" pentru Transnistria. Grupul România+10 poate avertiza UE că Rusia va folosi un proces de „statut special" în Transnistria ca model (dacă nu chiar un precedent) pentru Donbas.

UE nu participă la negocierile referitoare la Donbas din Ucraina (UE a intrat în acest proces în 2014, dar s-a retras rapid). Propunerile Bucureștiului, din nou judicios formulate, nu vizează participarea UE la negocierile din formatul Normandia. Germania și Franța și-au însușit ceea ce ar fi trebuit să fie locul UE și este puțin probabil să renunțe la această poziție. Mai mult, orice nou-intrat, fie el UE sau Statele Unite, ar trebui să accepte „acordurile" de la Minsk impuse de Rusia ca bază pentru negocieri. Ceea ce UE ar putea face din afara procesului Normandia ar fi să susțină interpretările Ucrainei

(de fapt, revizuirile) asupra „acordurilor" de la Minsk. Grupul România+10 ar putea cu siguranță să pledeze pentru această abordare în cadrul UE.

Între timp, Moldova a fost târâtă în „procesul pașilor mici" de atribuire a anumitor prerogative nejustificate Transnistriei. Acestea ar putea forma, cumulativ, elementele unui viitor statut special, ducând la o desuveranizare de iure lentă a Moldovei, cu consimțământul acesteia. UE a acceptat „pașii mici" și nu a împiedicat politicienii europeni prietenoși cu Rusia, precum președintele german Frank-Walter Steinmeier sau fostul ministru italian al afacerilor externe Franco Frattini, să participe la negocieri. Aceștia s-au implicat în procesul 5+2 folosind Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE). Formatul 5+2 este, practic, propunerea lui Evgheni Primakov din 1997, cu UE și Statele Unite adăugate, ulterior, ca „observatori" cu statut inferior membrilor cu drepturi depline – Rusia, Ucraina și OSCE. Statutul de observator este insuficient pentru a împiedica Rusia, dar suficient pentru legitimarea aparentă a formatului controlat de aceasta.

Grupul România+10 ar putea alege să prezinte următoarele recomandări către UE: a) eforturi în tandem cu Statele Unite pentru a înlocui statutul de observator cu cel de participant deplin (ceea ce i-ar da dreptul de a avansa propriile propuneri și alte inițiative; b) încurajarea Chișinăului să blocheze „pașii mici"; c) renunțarea la încercarea de a deschide al treilea sector al negocierilor (afaceri politice și de securitate) până când Republica Moldova va face progrese semnificative în domeniul statului de drept; d) respectarea legislației Republicii Moldova care prevede retragerea trupelor rusești înainte de începerea negocierilor unui statut pentru Transnistria; e) adoptarea unor măsuri pentru introducerea unei misiuni internaționale de monitorizare civilă în Transnistria cu mandat UE (nu un mandat OSCE pe care Rusia l-ar putea bloca sau sabota permanent).

Propunerile României+10 cu privire la conflictele prelungite din regiunea Mării Negre încurajează Bruxelles-ul să joace un rol mai activ în Caucazul de Sud, inclusiv în ceea ce privește situația postconflict dintre Azerbaidjan și Armenia.

UE nu a fost niciodată implicată în medierea unei soluții în conflictul armeano-azer din Karabah. În schimb, Franța și-a însușit ceea ce ar fi putut fi rolul UE în Grupul de la Minsk (Rusia, Statele Unite, Franța). Fiecare stat copreședinte și-a jucat propriul rol în discreditarea Grupului de la Minsk. Contribuția președintelui francez Emmanuel Macron a fost partizanatul său vocal proarmean înainte, în timpul și după războiul armeano-azer din 2020.

UE a susținut, timp de 25 de ani, în mod mecanic, Grupul de la Minsk. Cu toate acestea, cu prilejul unei vizite recente în regiune, președintele Consiliului European, Charles Michel, a oferit serviciile UE ca mediator. „UE este gata să joace un rol de intermediar onest între Armenia și Azerbaidjan, pe lângă eforturile Grupului de la Minsk", a anunțat Michel, adăugând că: „Respectăm Grupul de la Minsk, dar acest lucru nu înseamnă că UE nu poate contribui cu idei, asistență și experți."

Cu toate acestea, Grupul de la Minsk nu va mai avea niciodată rolul anterior, lăsând UE posibilitatea de a fi mai activă. După ultimele victorii din Nagorno-Karabah, Azerbaidjanul

susține că Nagorno-Karabah este o parte a teritoriului său locuită preponderent de armeni, că nu este o entitate politico-teritorială și că nu i se poate atribui „un statut special". Renunțarea la „statutul special" introdus de Rusia reprezintă un element de progres în ceea ce privește posibilele soluții pentru „conflictele înghețate". Situația Azerbaidjanului ar putea fi folosită ca precedent pentru Ucraina și Moldova.

În același timp, diplomați europeni sugerează că acordurile Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (ZLSAC) dintre UE și fiecare partener al Acordului de Asociere (Ucraina, Georgia, Moldova) ar trebui să se aplice și regiunilor separatiste. Această situație ar trebui să facă cele trei state mai atractive pentru autoritățile secesioniste și să faciliteze reintegrarea teritorială. Ministrul de externe al României, Bogdan Aurescu, în vizita sa mandatată de UE în Caucazul de Sud, a sugerat că Georgia ar putea să permită Abhaziei și Oseției de Sud să beneficieze de ZLSAC fără a aduce atingere politicii de nerecunoaștere.

Transnistria se bucură de avantajele ZLSAC UE-Moldova cel puțin din anul 2015 (anterior, Transnistria a beneficiat de prevederile Acordului de Preferințe Comerciale Asimetrice UE-Moldova). Transnistria și-a reorientat în mare măsură exporturile către UE. Bruxelles nu a impus însă condiționalități politice Moldovei. Regimul separatist instalat de Rusia are certe beneficii economice, situație care facilitează Moscovei sarcina de a menține Transnistria pe linia de plutire din punct de vedere economic.

Oferirea avantajelor ZLSAC pentru Abhazia și Oseția de Sud ar fi, fără îndoială, o propunere controversată în politica internă a Georgiei. Ideea ar putea prinde contur cu condiția ca UE și Tbilisi să atașeze condiții specifice pe care Abhazia și Oseția de Sud să le îndeplinească. Între timp, orice astfel de ofertă pentru „republicile populare" din Donețk și Luhansk ar fi absolut imposibil de acceptat la nivel intern în Ucraina.

Este de așteptat ca grupul informal de țări România+10 să perfecționeze propunerile în viitoarele dezbateri din cadrul UE. O sarcină indispensabilă este schimbarea vocabularului vechi de 30 de ani.

Aprobările verbale de rutină cu privirea la respectarea „suveranității și integrității teritoriale a Ucrainei, Georgiei și Moldovei în cadrul granițelor lor recunoscute la nivel internațional" au o valoare limitată în cazurile Ucrainei și Moldovei și sunt doar simbolice pentru Georgia. În practică, respectarea suveranității, integrității și frontierelor Ucrainei și Moldovei, precum și retragerea forțelor rusești din aceste teritorii sunt condiționate de schimbarea constituțiilor acestor țări pentru a crea state-în-state (cu „statut special") prin negociere cu împuterniciții Rusiei. Moscova a impus aceste condiții prealabile, împiedicând acele țări să își exercite suveranitatea și să controleze granițele pe care Rusia pretinde că le respectă. Diplomația occidentală a acceptat această șaradă rusă în forurile de negociere existente.

Grupul România+10 ar putea propune ca UE să solicite respectarea necondiționată a suveranității, integrității și controlului frontierelor partenerilor UE, respectarea constituțiilor țărilor suverane și retragerea necondiționată a trupelor rusești fără referire la „statutul special". Același grup de țări poate introduce termenul „unitate teritorială" alături de „integritate teritorială" în vocabularul UE, astfel încât să sublinieze

indivizibilitatea țărilor partenere UE pe care Rusia, de facto, o împarte. Este necesară, de asemenea, o delegitimare a monopolului asupra politicii de „menținere a păcii" al Rusiei în această regiune. Grupul de țări România+10 trebuie să aducă alternative la politica de „menținere a păcii" din Rusia care să fie dezbătute în cadrul UE.

Turcia poate fi un partener valoros pentru țările partenere UE în ceea ce privește conflictele prelungite. Practic, Turcia garantează securitatea Azerbaidjanului, fiind un susținător major al Georgiei; ea a devenit partenerul de securitate al Ucrainei și ajută la stabilizarea fragilei regiuni găgăuze. Cu toate acestea, există diferende între UE și Turcia în privința altor dosare. Totuși, UE ar putea practica, împreună cu Turcia, arta compartimentării diplomatice.

ROMÂNIA ȘI MAREA MEDITERANĂ: CONEXIUNI DIPLOMATICE, ECONOMICE ȘI STRATEGICE

George Vișan,
cercetător, Institutul Diplomatic Român

INTRODUCERE

Scopul acestui studiu este unul dublu. În primul rând, dorește să evidențieze conexiunile diplomatice, economice și strategice existente între regiunea Mării Negre și Marea Mediterană, din perspectiva României. Aceste conexiuni au un impact direct și indirect asupra intereselor politice, de securitate și economice ale țării noastre. În al doilea rând, analiza își propune să încurajeze conceptualizarea politicii românești la Marea Neagră astfel încât să ia în considerare evoluțiile din Marea Mediterană – în special din Mediterana de Est.

România are acces la trei spații maritime importante:

- Fluviul Dunărea, care permite tranzitul mărfurilor între Marea Neagră, Centrul și Vestul Europei până în Marea Nordului, via Rotterdam. 1.075 km din cursul inferior al Dunării traversează România (38% din lungimea totală), iar aproximativ 236 km din lungimea fluviului reprezintă ape interioare românești[1]. Pe teritoriul României se găsesc gurile principale de vărsare ale Dunării în Marea Neagră, printre care și principalele canale navigabile din punct de vedere comercial, Bara Sulina și Canalul Dunăre-Marea Neagră;
- Marea Neagră oferă acces către piețele regionale și din Asia Centrală. Lungimea coastelor românești este de 245 km, iar suprafața zonei economice exclusive este de 9.700 km^2;[2]
- Marea Mediterană, prin intermediul Strâmtorilor Bosfor și Dardanele, permite accesul către piețele globale. Marea Neagră trebuie privită ca o anticameră a Mediteranei.

Conexiunea dintre bazinul danubiano-pontic și cel mediteraneean este vitală pentru accesul României la piețele globale, dar și din punct de vedere geopolitic. Marea

[1] Mihai Panait, „Perspective de dezvoltare instituțională durabilă a Forțelor Navale Române în perioada 2016-2035", în *Buletinul Forțelor Navale*, nr. 24, 2016, p. 86.

[2] Nicu Durnea, „Rolul Forțelor Navale Române în apărarea intereselor țării în bazinul Mării Negre la începutul mileniului III", în *Buletinul Forțelor Navale*, nr. 19, 2013, p. 33.

Mediterană oferă accesul spre lumea atlantică prin intermediul Gibraltarului, spre piețele africane, piețele Orientului Mijlociu, dar, mai ales, spre piețele asiatice prin intermediul Canalului de Suez, care face legătura, prin intermediul Mării Roșii, cu Oceanul Indian și mai departe cu Oceanul Pacific. Regiunea Asia-Pacific este cea mai dinamică dintre toate regiunile planetei din punct de vedere economic.

O agendă de politică externă a României la Marea Neagră trebuie să ia în considerare și conexiunile pe care această regiune le are cu regiunile limitrofe. Marea Neagră este anticamera Mediteranei pentru statele riverane prin intermediul Strâmtorilor Bosfor și Dardanele, iar Mediterana este anticamera piețelor globale. Bazinul mediteraneean este considerat o regiune de tranzit între Europa, Africa de Nord, Orientul Mijlociu, Oceanul Atlantic și regiunea Asia-Pacific (oceanele Indian și Pacific). România, alături de Croația și Polonia, se numără printre statele fondatoare ale Inițiativei celor Trei Mări (Three Seas Initiative – 3SI), care o ancorează diplomatic de bazinul mediteraneean, dar și de regiunea baltică[3]. Inițiativa celor Trei Mări leagă și mai mult dezvoltarea economică a României de spațiile maritime, pe lângă avantajele politice și diplomatice pe care acest demers urmărește să le atingă.

Importanța spațiilor maritime și a rutelor de transport fluviale pentru economia românească este demonstrată de cantitatea de mărfuri care intră sau iese din țară folosind porturile maritime sau dunărene. Astfel, în anul 2020, în ciuda pandemiei de COVID-19, 47,22 milioane de tone de mărfuri au tranzitat porturile românești[4]. Portul Constanța a fost cel mai solicitat port românesc, fiind tranzitat de 83,5% din volumul de mărfuri, fiind urmat la distanțe considerabile de porturile Midia (9,6%) și Galați (5,1%)[5]. Cele mai importante cantități de mărfuri încărcate sau descărcate au avut ca origine și destinație Federația Rusă (10,674 milioane tone), Turcia (7,896 milioane tone), Spania (2,308 milioane tone) și Grecia (1,838 milioane tone).[6]

Pe căile navigabile interioare, în 2020, au fost transportate 30,518 milioane tone de mărfuri, porturile unde s-a înregistrat cel mai ridicat trafic fiind Constanța (47,5%) și Galați (14,8%)[7]. Statele membre UE au fost destinație sau punct de origine pentru 47,1% din volumul de mărfuri care au fost transportate pe căile navigabile interioare ale României[8]. Tendința de la începutul anului 2021 indică o potențială recuperare a deficitului înregistrat în 2020 în domeniul transportului maritim și fluvial de mărfuri[9].

[3] Ministerul Afacerilor Externe, „Inițiativa celor Trei Mări", disponibil la https://www.mae.ro/node/49437.

[4] Răzvan Diaconu, „Volumul de mărfuri încărcate/descărcate în porturile maritime românești a scăzut cu peste 11% în 2020", *Curs de Guvernare*, 14 martie 2021, disponibil la https://cursdeguvernare.ro/volumul-de-marfuri-incarcate-descarcate-in-porturile-maritime-romanesti-a-scazut-cu-peste-11-in-2020.html.

[5] *Ibidem*.

[6] *Ibidem*.

[7] *Ibidem*.

[8] *Ibidem*.

[9] Ion Țiță-Călin, „Porturile maritime românești au manipulat mai multe mărfuri în primele două luni ale anului 2021", *Cuget liber*, 31 martie 2021, disponibil la https://www.cugetliber.ro/stiri-economie-porturile-maritime-romanesti-au-manipulat-mai-multe-marfuri-in-primele-doua-luni-ale-anului-2021-425767.

LEGĂTURI DIPLOMATICE ȘI CONEXIUNI SOCIOECONOMICE

Legăturile cu spațiul mediteraneean nu sunt numai de ordin comercial și geografic, sunt și diplomatice, sociale și strategice. România are încheiate parteneriate strategice cu Franța, Spania și Italia. În plus, Italia și Franța sunt unele dintre principalele noastre partenere economice și au investit puternic în economia românească, atât în faza de preaderare la Uniunea Europeană, cât și după. Companiile italiene sunt cele mai numeroase companii străine de pe piața românească și al doilea partener comercial al României după Germania[10]. Parisul și Bucureștiul se bucură de relații diplomatice istorice strânse, iar Franța e unul dintre principalii investitori străini în România, cu un portofoliu de peste 7 miliarde de euro investiții, statul român înregistrând un excedent comercial în raport cu statul francez[11]. Spania se încadrează între primele 10 state investitoare în economia românească, iar capitalul spaniol are o pondere de 3,86% din totalul capitalului străin investit în România[12]. Toate cele trei țări mediteraneene adăpostesc în momentul de față importante comunități românești, Italia, de exemplu, fiind gazda a peste 1 milion de cetățeni români[13]. Contribuția cetățenilor români la economiile celor trei țări este semnificativă.

România are relații diplomatice și economice strânse și de cooperare cu statele din Peninsula Balcanică care au acces în bazinul mediteraneean. Croația este unul dintre statele fondatoare ale Inițiativei celor Trei Mări (3SI) și împărtășește cu România interesul integrării euroatlantice a Balcanilor de Vest. Grecia este un partener economic important și un aliat în cadrul NATO.

Din punct de vedere strategic, Turcia este cel mai important aliat al României, bineînțeles, după Statele Unite ale Americii. Importanța Turciei în „ecuația" securității țării noastre este dată de poziția geografică a acesteia, care îi conferă statutul de gardian al Strâmtorilor Bosfor și Dardanele, și de forța sa militară (al doilea stat din NATO, după SUA, în ceea ce privește dimensiunea forțelor armate pe timp de pace)[14]. Turcia găzduiește la Incirlik una dintre cele mai importante baze militare americane de peste hotare împreună cu un arsenal nuclear tactic semnificativ. Mai mult, Turcia este țara gazdă a radarului de avertizare timpurie AN/TPY-2 al sistemului de apărare antibalistică al Europei dezvoltat pentru NATO de SUA și care este desfășurat în România la Deveselu și în Polonia la Redzikowo[15].

---

[10] Ambasciata d'Italia a Bucarest, „Relații economice bilaterale", disponibil la https://ambbucarest.esteri.it/ambasciata_bucarest/ro/i_rapporti_bilaterali/cooperazione_economica/i-rapporti-economici-bilaterali.html.

[11] Ambasada României în Republica Franceză, „Relații economico-comerciale româno-franceze", disponibil la https://paris.mae.ro/node/168.

[12] Ministerul Afacerilor Externe, „Regatul Spaniei", disponibil la https://www.mae.ro/bilateral-relations/1742.

[13] Ambasada României în Republica Italiană, „Harta comunității românești din Italia", disponibil la https://roma.mae.ro/node/290.

[14] The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2020*, Routledge, Londra, 2020, p. 153.

[15] Tom Z. Collina, „Turkey to Host NATO Missile Defense Radar", Arms Control Association, disponibil la https://www.armscontrol.org/act/2011-09/turkey-host-nato-missile-defense-radar.

Bucureștiul și Ankara au încheiat un parteneriat strategic în 2011[16], iar Turcia a avut, alături de Marea Britanie și SUA, un rol important în pregătirea și sprijinirea aderării României la NATO în 2004. Investițiile turce în economia românească depășesc 4 miliarde de euro, iar relațiile comerciale dintre cele două state sunt prospere. Schimburile comerciale dintre România și Turcia s-au ridicat în anul 2018 la aproximativ 6 miliarde de euro.[17] Atât Ankara, cât și Bucureștiul sunt îngrijorate de contextul precar de securitate din Marea Neagră generat de acțiunile agresive ale Federației Ruse în regiune. Turcia și România cooperează împreună cu Bulgaria, în cadrul NATO, pentru consolidarea securității flancului estic. Totuși, Turcia s-a dovedit flexibilă în relația cu Federația Rusă, între Ankara și Moscova existând atât potențial de cooperare, cât și potențial de conflict.[18] În Libia, Siria și Nagorno-Karabah, Turcia și Rusia se înfruntă prin intermediul unor interpuși, în cadrul unor conflicte de „mică intensitate"[19]. Trilaterala România – Turcia – Polonia sporește conexiunile bazinului baltic și ale spațiului central-european cu bazinele mediteraneean și cu cel pontic[20].

Pe de altă parte, Ankara are o politică externă din ce în ce mai asertivă în bazinul mediteraneean. Turcia se află în dispută cu aliații săi din NATO în Mediterana de Est, Grecia și Franța. De asemenea, începând cu 2016, relațiile cu Statele Unite ale Americii au avut de suferit după tentativa de lovitură de stat din 2016, Washington refuzând să-l extrădeze pe presupusul „creier" al acesteia, clericul musulman Fethullah Gülen[21]. Politica externă a Turciei vizează în prezent Africa de Nord (Libia), Orientul Mijlociu (Siria, Iran, Irak), Asia Centrală și Marea Roșie[22]. Planurile președintelui turc de a construi un canal de navigație la Istanbul pentru a degreva strâmtorile Bosfor și Dardanele de

[16] Ministerul Afacerilor Externe, „Parteneriatul Strategic între România şi Republica Turcia", disponibil la https://www.mae.ro/node/15224.

[17] Ministerul Economiei, Antreprenoriatului și Turismului, „Relațiile economice România-Turcia, relansate printr-un nou format de cooperare bilaterală", 8 februarie 2019, disponibil la http://www.imm.gov.ro/ro/2019/02/08/relatiile-economice-romania-turcia-relansate-printr-un-nou-format-de-cooperare-bilaterala/.

[18] International Crisis Group, „Russia and Turkey in the Black Sea and the South Caucasus", 28 iunie 2018, disponibil la https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/western-europemediterranean/turkey/250-russia-and-turkey-black-sea-and-south-caucasus.

[19] Alexander Gabuev, „Viewpoint: Russia and Turkey - unlikely victors of Karabakh conflict", *BBC*, 12 noiembrie 2020, disponibil la https://www.bbc.com/news/world-europe-54903869.

[20] Ministerul Afacerilor Externe, „Trilaterala România – Turcia – Polonia", 19 aprilie 2019, disponibil la https://www.mae.ro/node/48780.

[21] *Atlantic Council*, „What relationship can the US and Turkey have after 2020?", 15 octombrie 2020, disponibil la https://www.atlanticcouncil.org/blogs/turkeysource/what-relationship-can-the-us-and-turkey-have-after-2020/.

[22] Selcan Hacaoglu, „Mapping the Turkish Military's Expanding Footprint: QuickTake", în *Bloomberg Quint*, 7 martie 2019, disponibil la https://www.bloombergquint.com/quicktakes/mapping-the-turkish-military-s-expanding-footprint-quicktake.

traficul maritim intens[23] ar putea avea drept efect abrogarea Convenției de la Montreux sau, cel puțin, limitarea aplicării acesteia[24].

Marea Britanie, prin controlul exercitat asupra Strâmtorii Gibraltar începând cu anul 1713, este o putere mediteraneeană cu o prezență militară importantă pe insula Cipru, precum și cu interese majore de securitate în regiune. Conflictul istoric cu Spania privind suveranitatea asupra Gibraltarului se va acutiza pe fondul Brexitului, Madridul încercând să recupereze teritoriul pierdut în urma Tratatului de la Utrecht[25]. Londra și Bucureștiul au încheiat un parteneriat strategic în anul 2003, iar Regatul Unit este un important partener economic al României[26]. Cooperarea militară dintre România și Marea Britanie este foarte strânsă, nave britanice vizitând în mod regulat Marea Neagră și participând la aplicații și exerciții militare cu navele românești[27].

Cipru, situat în Marea Mediterană, reprezintă un alt stat important pentru România. Din punct de vedere economic, Cipru este a patra sursă de investiții străine în România[28]. Conflictul înghețat din nordul insulei reprezintă o sursă de instabilitate regională și creează tensiune atât în relațiile dintre UE și Turcia, cât și în interiorul NATO, unde se suprapune peste rivalitatea greco-turcă. Din punct de vedere social, relațiile româno-cipriote sunt relevante prin prezența unei numeroase comunități de români pe insulă[29]. Cipru va juca un rol important în viitorul apropiat în securitatea energetică a Europei în urma descoperii unor zăcăminte mari de gaze naturale în largul coastelor sale[30].

Grecia reprezintă un important partener diplomatic al României atât în Sud-Estul Europei, cât și în Mediterana de Est[31]. Statul grec este membru atât al Uniunii Europene, cât și al NATO, ceea ce îi conferă o importanță deosebită ca interlocutor diplomatic.

[23] Ankur Kundu, „Turkey Greenlights Massive Project to Build Canal Through Istanbul", The Maritime Executive, 31 martie 2021, disponibil la https://www.maritime-executive.com/article/turkey-greenlights-massive-project-to-build-canal-through-istanbul

[24] Paul Goble, „Revision of Montreux Convention Could Work in Moscow's Favor", *Eurasia Daily Monitor*, vol. 18, nr. 22, 9 februarie 2021, disponibil la https://jamestown.org/program/revision-of-montreux-convention-could-work-in-moscows-favor/.

[25] Ashifa Kassam and Daniel Boffey, „Spain and UK reach draft deal on post-Brexit status of Gibraltar", *The Guardian*, 31 decembrie 2020, disponibil la https://www.theguardian.com/world/2020/dec/31/spain-and-uk-reach-draft-deal-on-post-brexit-status-of-gibraltar.

[26] Ministerul Afacerilor Externe, „Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord", disponibil la https://www.mae.ro/bilateral-relations/1723.

[27] Ionel Copcea, „Distrugătorul britanic Dragon a traversat strâmtorile turcești și a intrat în Marea Neagră", *Defense Romania*, 5 octombrie 2020, disponibil la https://www.defenseromania.ro/distrugatorul-britanic-dragon-a-traversat-stramtorile-turce-ti-i-a-intrat-in-marea-neagra_605642.html.

[28] Roxana Roșu, „BNR: România a atras anul trecut investiții străine directe de 5,17 mld.euro. Cele mai dinamice sectoare au fost comerțul, industria şi intermedierile financiare", *Ziarul Financiar*, 30 septembrie 2020, https://www.zf.ro/banci-si-asigurari/bnr-romania-a-atras-anul-trecut-investitii-straine-directe-de-5-17-19592545.

[29] Ministerul Afacerilor Externe, „Republica Cipru", https://www.mae.ro/bilateral-relations/1693.

[30] Helena Smith, „Huge gas discovery off Cyprus could boost EU energy security", *The Guardian*, 28 februarie 2019, disponibil la https://www.theguardian.com/world/2019/feb/28/huge-gas-discovery-off-cyprus-could-boost-eu-energy-security.

[31] Ambasada României în Republica Elenă, „Relații bilaterale – scurt istoric", disponibil la https://atena.mae.ro/node/221.

Atena joacă rol important în stabilizarea Balcanilor de Vest, precum și în parcursul lor european. Grecia contribuie decisiv la diversificarea surselor energetice ale UE, țara fiind traversată de mai multe gazoducte, iar Atena realizând mai multe terminale de gaz petrolier lichefiat[32]. Zăcămintele de gaze descoperite în largul coastelor Ciprului vor spori, de asemenea, rolul de coridor energetic important pentru Europa al Greciei[33].

Israelul reprezintă un alt partener important al României, situat în bazinul mediteraneean. Relațiile româno-israeliene sunt strânse și amicale. Cooperarea bilaterală dintre cele două state este evidențiată de organizarea, în mod regulat, a unor ședințe comune de guvern[34]. Companiile israeliene din domeniul apărării sunt prezente în România și au contribuit la modernizarea forțelor armate ale României. Astfel, avioanele MiG-21 Lancer și IAR-99 Șoim au fost modernizate cu tehnologie israeliană[35], iar turelele transportoarelor Piranha 5, recent achiziționate pentru Forțele Terestre Române, sunt realizate de o firmă israeliană, în România[36].

Egiptul este unul dintre partenerii istorici ai României în regiunea Africa de Nord – Orientul Mijlociu, relațiile diplomatice între cele două state fiind stabilite încă din 1906[37]. Importanța relațiilor bilaterale între cele două state a fost subliniată de vizita în România în anul 2019, a președintelui egiptean Abdel Fattah El-Sisi[38]. Un interes comun al celor două state este dezvoltarea relațiilor economice bilaterale, în 2017, Egiptul fiind un important partener economic al României în regiune[39].

Cairo este o putere regională în Marea Mediterană, controlul Canalului de Suez conferindu-i acces în Oceanul Indian prin Marea Roșie. Egiptul este un important centru cultural arab și islamic, prin intermediul Universității din Cairo. În timpul Războiului Rece, Egiptul a fost unul dintre promotorii panarabismului și unul dintre cei mai înverșunați

[32] Ministry of Foreign Affairs Hellenic Republic, „Energy Diplomacy", disponibil la https://www.mfa.gr/en/energy-diplomacy/.

[33] *Reuters*, „Greek-Italian venture signs agreement with Israel on Eastmed gas pipeline scheme", 9 martie 2021, disponibil la https://www.reuters.com/article/greece-israel-natgas-idUSL8N2L73PW.

[34] Ministerul Afacerilor Externe, „Statul Israel", disponibil la https://www.mae.ro/bilateral-relations/1831. În prezent se desfășoară negocieri în vederea organizării unei noi ședințe de guvern comune (*Hotnews*, „Ședință comună de Guvern România-Israel, programată anul viitor", 2 septembrie 2020, disponibil la https://www.hotnews.ro/stiri-esential-24265563-sedinta-comuna-guvern-romania-israel-programata-anul-viitor.htm).

[35] G. M. „Elbit Systems va moderniza avioanele IAR-99. Operarea avioanelor F16, pregătită pe noile IAR-99", *Bursa*, 15 decembrie 2020, disponibil la https://www.bursa.ro/elbit-systems-va-moderniza-avioanele-iar-99-operarea-avioanelor-f16-pregatita-pe-noile-iar-99-49035142.

[36] Victor Cozmei, „Israelienii de la Elbit construiesc în România turele pentru export și pentru vehiculele blindate ale Armatei Române", *Hotnews*, 24 februarie 2021, https://www.hotnews.ro/stiri-defense-24626889-turele-blindate-elbit-magurele-fabricate-romania-piranha-5-jltv-oshkosh.htm.

[37] Ministerul Afacerilor Externe, „Republica Arabă Egipt", https://www.mae.ro/node/1864.

[38] Președintele României, „Vizita oficială în România a Președintelui Republicii Arabe Egipt, domnul Abdel Fattah El-Sisi", 14 iunie 2019, disponibil la https://www.presidency.ro/ro/media/politica-externa/vizita-oficiala-in-romania-a-presedintelui-republicii-arabe-egipt-domnul-abdel-fattah-el-sisi.

[39] Ministerul pentru Mediul de Afaceri, Comerț și Antreprenoriat, „Intensificarea cooperării între întreprinderile mici şi mijlocii din România și Egipt", 28 iulie 2017, disponibil la http://www.imm.gov.ro/ro/2017/07/28/intensificarea-cooperarii-intre-intreprinderile-mici-si-mijlocii-din-romania-si-egipt/.

oponenți ai statului Israel. Cairo și Tel Aviv s-au confruntat în nu mai puțin de patru războaie regionale până la semnarea Tratatului de pace dintre Israel și Egipt în 1979, în urma Acordurilor de la Camp David negociate de Anwar El Sadat și prim-ministrul israelian Menachem Begin.

Algeria este unul dintre principalii parteneri comerciali ai României din Africa de Nord, iar relațiile bilaterale dintre cele două state sunt de cooperare[40]. Statul algerian se numără printre țările din regiune care s-au bucurat de o creștere economică rapidă, în ciuda confruntărilor dintre autorități și grupările islamiste.

Principalul aliat și partener strategic al Egiptului sunt Statele Unite ale Americii, dar Cairo are relații strânse cu Franța și Federația Rusă. Egiptul joacă un rol important în stabilitatea Orientului Mijlociu, a Africii de Nord, dar și a Mării Mediterane. Statul egiptean joacă un rol important în combaterea terorismului în Sinai și în contracararea extremismului în regiunea extinsă a Orientului Mijlociu și a Africii de Nord[41]. Descoperirile recente de hidrocarburi din bazinul mediteraneean, care sunt localizate și în zona economică exclusivă aferentă Egiptului, sporesc rolul acestui stat în securitatea energetică regională, dar și a Europei[42]. Relația cu Egiptul este importantă pentru România și din perspectiva disputelor recente dintre Ankara, pe de o parte, și Atena, Paris, Nicosia și Tel Aviv, pe de alta.

Tunisia este locul unde s-a declanșat, în 2011, Primăvara Arabă, care a zguduit regimurile autoritare din Orientul Mijlociu și Africa de Nord. Spre deosebire de Siria și Libia însă, în cazul acestei țări războiul civil a fost evitat. Statul tunisian este totuși afectat, în prezent, de instabilitate politică generată de tranziția de la un sistem autoritar la unul democratic[43]. Tunisia este a doua piață de desfacere a produselor românești din Africa, dar, per total, relațiile economice dintre cele două țări pot fi îmbunătățite[44]. Tunisia este interesată de investițiile românești în economia locală.

Siria reprezintă cea mai bună dovadă a conexiunilor dintre Mediterana de Est și regiunea Mării Negre. Această țară, afectată din 2011 de un sângeros război civil, a devenit o sursă de insecuritate pentru Orientul Mijlociu, bazinul mediteraneean și Marea Neagră. Îndelungatul conflict civil din Siria, izbucnit în urma conflictului dintre Bashar al-Assad și opoziție, a atras atât facțiuni islamiste și teroriste (Daesh), cât și state terțe: Iran, SUA, Marea Britanie, Turcia și Federația Rusă. De departe, cea mai spectaculoasă

[40] Ministerul Afacerilor Externe, „Republica Algeriană Democratică şi Populară", disponibil la https://www.mae.ro/bilateral-relations/1789.

[41] U.S. Department of State Bureau of Counterterrorism, „Country Reports on Terrorism 2019: Egypt", disponibil la https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2019/egypt/.

[42] Mohamed Abu Zeid, „Egypt sees 13 percent surge in oil, gas finds", în *Arab News*, 7 ianuarie 2021, disponibil la https://www.arabnews.com/node/1788431/business-economy.

[43] Vivian Yee, „In Tunisia, Some Wonder if the Revolution Was Worth It!", în *New York Times*, 19 ianuarie 20021, disponibil la https://www.nytimes.com/2021/01/19/world/middleeast/tunisia-protests-arab-spring-anniversary.html.

[44] Diplomat Club, „ Principala sarcină a misiunii noastre diplomatice o constituie promovarea relațiilor de cooperare între Tunisia şi România", 5 martie 2021, disponibil la https://diplomatclub.ro/interviu/principala-sarcina-a-misiunii-noastre-diplomatice-o-constituie-promovarea-relatiilor-de-cooperare-intre-tunisia-si-romania/.

intervenție militară în conflictul sirian a fost cea a Rusiei. Folosind bazele sale navale și aeriene din Crimeea, Moscova a proiectat forță în teatrul sirian, inserându-se în conflict și demonstrând astfel că este o putere relevantă în regiune, fără de care conflictul nu poate fi soluționat[45]. Federația Rusă folosește Marea Mediterană și ca zonă de tranzit între flotele sale din Marea Baltică, Marea Neagră și cea din Oceanul Arctic. Kremlinul folosește acest tranzit pentru a-și întări, în funcție de priorități, flotele aferente acestor mări și oceane. Intenția Federației Ruse de a construi baze aeriene și navale în Siria la Tartus și Latakia reprezintă o provocare pentru NATO[46].

Aceste baze ruse servesc la proiectarea forței militare în regiune și pot periclita libertatea de navigație în acest sector al Mării Mediterane prin desfășurarea de mijloace antiacces (A2/AD): submarine, rachete de croazieră antinavă și sisteme de rachete antiaeriene și antibalistice cu bătaie lungă (S-300 PMU sau S-400 Triumf)[47]. În plus, acestea ar putea furniza date importante cu privire la prezența militară NATO în regiune. Kremlinul a început să testeze limitele convenției de la Montreux prin trimiterea de submarine din Marea Neagră în Marea Mediterană pentru efectuarea unor misiuni de patrulare sub pretextul trimiterii lor în șantierele din Marea Baltică, unde au fost construite, pentru efectuarea reviziei și a unor lucrări de reparații[48]. Prezența militară rusă în Mediterana de Est facilitează accesul strategic către Orientul Mijlociu, Golful Persic, Oceanul Indian și Africa.

Implicarea unui număr semnificativ de actori externi în conflictul civil din Siria și extinderea acestuia, la un moment dat, în Irak, dovedesc existența unor riscuri de securitate majore. Pe termen scurt și mediu există, în continuare, riscul întoarcerii unor luptători străini din Siria în statele europene. Continuarea luptelor în Siria prelungește criza umanitară din regiune. Peste 5 milioane de cetățeni sirieni au părăsit în ultimii 10 ani această țară[49].

Războiul din Libia este al doilea război civil din regiunea Mării Mediterane cu potențial destabilizator ridicat. Ca și în cazul conflictului civil din Siria, acesta este o consecință a Primăverii Arabe. Libia se distinge prin intervenția occidentală din 2011 și prin faptul că războiul civil libian se manifestă în două etape. Amplasarea geografică a Libiei, nu departe de coastele sudice ale Italiei și ale Siciliei, dar și în proximitatea Africii Subsahariene, existența rezervelor de petrol, precum și descoperirile recente

[45] Thomas Schafner, „Five Years After Russia Declared Victory in Syria: What Has Been Won?", *Russia Matters*, 18 martie 2021, https://russiamatters.org/analysis/five-years-after-russia-declared-victory-syria-what-has-been-won.

[46] Colin P. Clarke, William Courtney, Bradley Martin, Bruce McClintock, „Russia Is Eyeing the Mediterranean. The U.S. and NATO Must Be Prepared", *RAND*, 30 iunie 2020, disponibil la https://www.rand.org/blog/2020/06/russia-is-eyeing-the-mediterranean-the-us-and-nato.html.

[47] Jonathan Altman, „Russian A2/AD in the Eastern Mediterranean. A Growing Risk", în *Naval War College Review*, vol. 69, nr. 1, 2016, p. 72 – 84.

[48] H. I. Sutton, „Russian Black Sea Sub Deployments to Mediterranean Could Violate Treaty", în *USNI News*, 8 iulie 2020, disponibil la https://news.usni.org/2020/07/08/russian-black-sea-sub-deployments-to-mediterranean-could-violate-treaty.

[49] *World Vision*, „Syrian refugee crisis: Facts, FAQs, and how to help", disponibil la https://www.worldvision.org/refugees-news-stories/syrian-refugee-crisis-facts.

de hidrocarburi din Marea Mediterană îi conferă o importanță strategică deosebită. Instabilitatea internă a Libiei a atras actori externi, care au deveni protectorii facțiunilor implicate în războiul civil. Federația Rusă, Turcia, Franța și Emiratele Arabe Unite sunt implicate în conflictul libian. Atât Turcia, cât și Federația Rusă iau în considerare amplasarea de baze militare în această țară, exploatând astfel sponsorizarea diferitelor facțiuni. O rețea de baze militare și navale ruse în Marea Mediterană, amplasate în Siria și Libia, ar facilita proiecția forței militare de către Kremlin în regiune, folosind bazele sale din Marea Neagră. În această instanță, Moscova ar putea supraveghea și monitoriza mișcările flotelor NATO în Marea Mediterană și ar putea contesta, în caz de conflict, libertatea de navigație.

Libanul este în prezent una dintre sursele majore de instabilitate din regiune. Această situație este cauzată de proasta guvernare și de slaba capacitate administrativă a autorităților de la Beirut. Explozia devastatoare din august 2020, din portul Beirut[50], precum și vizita președintelui francez Emmanuel Macron în această țară au demonstrat din plin aceste aspecte[51]. Pe lângă problemele de guvernare, Libanul se confruntă cu amenințarea terorismului, teritoriul său fiind folosit în mod frecvent de gruparea Hezbollah pentru a lansa atacuri cu rachete în Israel.

IMPORTANȚA GEOPOLITICĂ A MĂRII MEDITERANE PENTRU SECURITATEA EUROPEI

Președintele Franței, Emmanuel Macron, a iterat în mai multe rânduri că prioritare pentru securitatea Europei ar trebui să fie regiunile învecinate cu aceasta: Africa de Nord (și prin extensie Sahel) și Orientul Mijlociu. Ambele regiuni aparțin lumii mediteraneene, de altfel, documentele strategice și de politică externă americană le unesc într-o regiune mai mare – Regiunea Extinsă a Orientului Mijlociu – tocmai pentru a sublinia conexiunile strategice. Într-adevăr, din această ecuație geopolitică lipsește Marea Neagră, dar, prin mijloace diplomatice, acest aspect poate fi corectat. O mai mare implicare a României în regiunea Mării Mediterane ar putea transforma percepția în anumite cancelarii asupra regiunii Mării Negre.

Interesul României pentru Marea Mediterană trebuie să țină cont și de disputele în care sunt implicate diferite state partener sau aliate ale României. Aceste conflicte pot influența direct sau indirect regiunea Mării Negre. Cea mai cunoscută dispută între doi aliați ai României în Estul Mediteranei este cea dintre Turcia și Grecia privind delimitarea maritimă. Peste această dispută s-a suprapus situația nesoluționată a Ciprului, care rămâne împărțit în două state, unul recunoscut internațional și membru al UE, celălalt, recunoscut doar de Turcia. Disputa greco-turcă din Marea Mediterană s-a agravat odată cu descoperirea în largul coastelor Ciprului a unor bogate resurse de gaze. Aceste descoperiri au atras în dispută Libia, Egiptul, Israelul și Franța.

[50] *BBC*, „Beirut explosion: What we know so far", 11 august 2020, disponibil la https://www.bbc.com/news/world-middle-east-53668493.

[51] *Élysée*, „Visite du Président Emmanuel Macron au Liban moins d'un mois après l'explosion au Port de Beyrouth", 1 septembrie 2020, disponibil la https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2020/09/01/visite-du-president-emmanuel-macron-au-liban-moins-dun-mois-apres-lexplosion-au-port-de-beyrouth.

Războaiele civile și conflictele militare subliniază importanța unei atenții sporite asupra regiunii mediteraneene. Efectele directe și indirecte ale acestor conflicte pot afecta negativ securitatea României. În prezent, în conflictele din regiunea Mării Negre sunt implicați atât aliați ai României, cât și rivali ai acesteia.

Războaiele civile din Siria și Libia, care durează de un deceniu, au atras intervenția unor actori din afara regiunii, cu propriile agende de politică externă. Astfel, țările occidentale au intervenit punctual în Siria și în Libia, fie pentru a preveni un potențial genocid, fie pentru a combate terorismul. Federația Rusă a intervenit direct în Siria în anul 2015, în sprijinul aliatului său Bashar al-Assad. Kremlinul a intervenit indirect în Libia unde este principalul suporter al facțiunii conduse de mareșalul Khalifa Haftar[52]. Nu doar Rusia s-a implicat în conflictul libian; Franța și Turcia au sprijinit tabere opuse în conflictul dintre mareșalul Haftar și guvernul de la Tripoli, fapt ce a dus la tensionarea relațiilor bilaterale franco-turce în 2020[53]. Disputa franco-turcă din Libia s-a suprapus cu cele privind exploatarea gazelor din largul coastelor Ciprului și cu interesele divergente din Siria[54].

Siria este principalul focar de conflict militar din regiune, ce a atras, pe rând, intervenția Occidentului, dar și a Rusiei. Conflictul sirian a creat tensiuni atât între SUA și Federația Rusă, cât și în interiorul NATO, Turcia având în anumite situații o agendă diferită de cea a aliaților săi.

Dincolo de conflictele militare, regiunea Mării Mediterane este scena unor rivalități geopolitice între statele riverane. Astfel, sprijinul Turciei pentru facțiunea din Tripoli (GNA), precum și acordul privind delimitarea maritimă au dus la tensionarea relațiilor cu Egiptul. Relațiile turco-israeliene au avut un caracter sinuos în ultimii 10 ani, cea mai recentă dispută fiind legată de descoperirile de hidrocarburi din Mediterana de Est[55]. Relațiile dintre Algeria și Maroc sunt tensionate din cauza disputei privind suveranitatea asupra Saharei Occidentale[56].

Deși în mare parte soluționat, conflictul arabo-israelian are o puternică componentă mediteraneeană. Disputele palestiniano-israeliene, precum și disputele interne ale Autorității Palestiniene contribuie la climatul general de instabilitate al regiunii.

---

[52] Lewis Sanders IV și Kersten Knipp, „Russia expands war presence in Libya", în *Deutsche Welle*, 29 mai 2020, disponibil la https://www.dw.com/en/russia-expands-war-presence-in-libya/a-53623666.

[53] John Irish și Marine Pennetier, „France «will not tolerate» Turkey's role in Libya, Macron says", *Reuters*, 22 iunie 2020, disponibil la https://www.reuters.com/article/us-libya-security-france-turkey-idUSKBN23T2US.

[54] Ania Nussbaum, „France's Macron Says Turkey Hasn't Been Acting Like a NATO Ally", *Bloomberg*, 28 august 2020, disponibil la https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-08-28/france-s-macron-says-turkey-hasn-t-been-acting-like-a-nato-ally.

[55] Dorian Jones, „Turkey Poised for Reset in Relations with Israel", în *Voice of America*, 21 decembrie 2020, disponibil la https://www.voanews.com/europe/turkey-poised-reset-relations-israel.

[56] François Soudan, „Morocco/Algeria: Western Sahara conflict shows signs of escalation", în *The Africa Report*, 2 martie 2021, disponibil la https://www.theafricareport.com/69335/morocco-algeria-western-sahara-conflict-shows-signs-of-escalation/.

În Marea Mediterană, Israelul a instaurat o blocadă asupra Fâșiei Gaza, controlată în prezent de gruparea Hamas[57].

Terorismul reprezintă o amenințare semnificativă la adresa securității regionale și a stabilității politice[58]. Siria și Libia sunt principalele focare ale activităților teroriste din regiunea mediteraneeană, la care se adaugă Algeria, unde guvernul central se confruntă cu milițiile fundamentaliste, iar Egiptul se confruntă cu o amenințare teroristă în Sinai. Israelul se confruntă cu organizația Hamas în Fâșia Gaza și cu Hezbollah, care activează în Liban. Pe fondul invadării Irakului și al ocupației americane, precum și al mișcărilor sociale și de protest care au declanșat Primăvara Arabă, organizații teroriste precum al-Qaida și Daesh au devenit extrem de active în regiune. Deși pentru România terorismul este mai mult o amenințare indirectă, uneori cetățeni români au căzut victime ale atacurilor teroriste. În 2013 doi cetățeni români au fost uciși în urma unui atac terorist executat de un grup afiliat rețelei al-Qaida, împotriva complexului gazifer In Amenas.[59]

O amenințare specifică pentru securitatea europeană este constituită de luptătorii străini care provin din Europa, dar care au luptat pe „fronturile" din Siria, Libia sau Irak. Există un risc real ca, odată întorși în țările de origine, aceștia să organizeze atentate teroriste, să recruteze potențiali noi membri sau să strângă fonduri pentru organizațiile teroriste care activează în regiune. Luptătorii străini pot fi utilizați colectiv de către state terțe și în conflicte din alte regiuni, pentru a-și sprijini clienții. Așa s-a întâmplat în timpul recentului război din Nagorno-Karabah, când Turcia a trimis luptători străini din Siria, aparținând unor grupări islamiste, pentru a lupta de partea Azerbaidjanului împotriva Armeniei. Ankara a utilizat luptători străini din Siria și în timpul intervenției sale în sprijinul GNA din Libia.

Intervenția Federației Ruse în Siria, Irak și Libia începând cu anul 2015 a demonstrat existența în continuare a unor ambiții politice, militare și diplomatice în regiunea Mării Mediterane. Kremlinul s-a inserat în conflictul sirian pentru a-și reafirma statutul de mare putere și pentru a ieși din izolarea diplomatică impusă de Occident după 2014. În plus, Rusia a vrut să demonstreze că este o putere indispensabilă pentru ordinea globală, forța sa militară fiind capabilă să arbitreze sau să intensifice anumite conflicte. În prezent, Federația Rusă plănuiește crearea unor baze în Siria și Libia. Dacă planurile acestea sunt duse la capăt, Kremlinul își va putea asigura o prezență militară continuă în Marea Mediterană și amenința interese occidentale din regiune. Kremlinul va putea supraveghea mișcările NATO în regiune și le va putea chiar contracara prin mijloace militare sofisticate.

[57] United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, „Gaza Blockade", disponibil la https://www.ochaopt.org/theme/gaza-blockade.

[58] James Black, Alexandra Hall, Giacomo Persi Paoli, Rich Warnes, „Troubled waters: a snapshot of security challenges in the Mediterranean Region", *RAND*, 2017, disponibil la https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE200/PE221/RAND_PE221.pdf.

[59] Daciana Ilie, „Cei doi români morți în Algeria au traumatisme care ar fi putut fi provocate de explozii", *Mediafax*, 22 ianuarie 2013, disponibil la https://www.mediafax.ro/social/cei-doi-romani-morti-in-algeria-au-traumatisme-care-ar-fi-putut-fi-provocate-de-explozii-10515944.

Pe lângă Rusia, China a devenit din ce în ce mai interesată de evoluțiile din regiunea Mării Mediterane. Beijingul a demonstrat ambițiile sale de putere navală globală prin trimiterea de nave militare pentru evacuarea resortisanților chinezi din Libia în anul 2011[60]. În anul 2015, nave militare chineze au participat la un exercițiu comun cu Flota Mării Negre a Federației Ruse[61], iar în anul 2017 o grupare navală chineză a efectuat trageri de luptă în drum spre Marea Baltică pentru un exercițiu comun cu forțele navale ruse[62]. China urmărește cu interes conflictele din regiunea Mării Mediterane și în viitor ar putea chiar susține o prezență continuă în regiune. Beijingul s-a arătat interesat de achiziția și investițiile în infrastructura critică din bazinul mediteraneean, cel mai cunoscut caz fiind cel al portului Pireu, din Grecia[63]. În viitor, există riscul potențial al apariției unei baze militare chineze în Marea Mediterană, pe modelul celor ruse. Oricum, China are deja în Cornul Africii, la Djibouti, o bază militară care poate susține operațiile din Marea Mediterană, via Marea Roșie și Canalul Suez[64].

Conflictele prelungite din Siria și Libia, precum și cele din regiunile învecinate (Asia Centrală și Orientul Mijlociu) au sporit numărul de refugiați. În momentul de față Turcia adăpostește 3,6 milioane de refugiați din Siria și alți aproximativ 330.000 din alte țări[65]. În anumite situații, Ankara a instrumentat problema refugiaților de pe teritoriul său în disputele sale cu Uniunea Europeană[66]. În ciuda pandemiei de COVID-19, conflictele regionale au continuat, ba chiar au existat semne de intensificare a unora dintre ele, cum este cazul Libiei. Regiunea Mării Mediterane este principala zonă de tranzit pentru persoanele care fug din calea războiului din Afganistan, Irak și Yemen. Regiunea mediteraneeană este principala zonă de tranzit pentru fluxurile de emigranți ce vin din Africa de Nord și Africa Subsahariană. O parte dintre acești emigranți încearcă să-și câștige un trai mai bun în Europa, alții însă fug de instabilitatea politică și violența din aceste regiuni limitrofe. Odată ajunși în Europa, emigranții pun presiune pe sistemele de asigurări sociale, iar partidele de extremă dreaptă folosesc tema migrației pentru a avansa agende eurosceptice.

[60] Josh Chin, „China Vows to Protect Chinese in Libya", în *The Wall Street Journal*, 25 februarie 2011, disponibil la https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703905404576164321645905718.

[61] Magnus Nordeman, „Why the Chinese Navy is in the Mediterranean", *USNI News*, 14 mai 2015, disponibil la https://news.usni.org/2015/05/14/why-the-chinese-navy-is-in-the-mediterranean.

[62] Franz-Stefan Gady, „Chinese Navy Conducts Live-Fire Drill in Mediterranean Sea", în *The Diplomat*, 13 iulie 2017, disponibil la https://thediplomat.com/2017/07/chinese-navy-conducts-live-fire-drill-in-mediterranean-sea/.

[63] Silvia Amaro, „China bought most of Greece's main port and now it wants to make it the biggest in Europe", *CNBC*, 15 noiembrie 2019, disponibil la https://www.cnbc.com/2019/11/15/china-wants-to-turn-greece-piraeus-port-into-europe-biggest.html.

[64] Jean Pierre Cabestan, „China's Djibouti naval base increasing its power", *East Asia Forum*, 16 mai 2020, disponibil la https://www.eastasiaforum.org/2020/05/16/chinas-djibouti-naval-base-increasing-its-power/.

[65] UNHCR, „Turkey", disponibil la https://reporting.unhcr.org/turkey.

[66] Dorian Jones, „Erdogan Plays Refugee Card as Criticism Mounts Over Turkey's Kurdish Offensive", *Voice of America*, 10 octombrie 2019, disponibil la https://www.voanews.com/europe/erdogan-plays-refugee-card-criticism-mounts-over-turkeys-kurdish-offensive.

INTERESELE ROMÂNIEI ÎN MAREA MEDITERANĂ

În ciuda unor strânse conexiuni cu unele state limitrofe Mării Mediterane, interesul românesc pentru spațiul mediteraneean este unul intermitent, axat, în general, pe situații de criză sau conflicte. Cele mai cunoscute cazuri în acest sens sunt conflictele din Liban[67], Siria[68] sau Libia[69], unde a fost nevoie de evacuarea cetățenilor români care lucrau sau se stabiliseră în aceste state.

România participă în prezent cu nave și personal al Ministerului Afacerilor Interne în Marea Mediterană în cadrul misiunii Frontex a UE de securizare a frontierelor Uniunii, pentru a controla fluxurile de emigranți[70].

Forțele Navale Române au participat în 2011 cu o navă de luptă, timp de trei luni, la misiunea internațională Unified Protector sub egida ONU[71]. Fregata *Regele Ferdinand* (F-221) a făcut parte din componenta navală a misiunii care a pus în aplicare embargoul privind comerțul cu arme decis de Consiliul de Securitate al ONU împotriva regimului de la Tripoli[72].

În perioada 2005 – 2011 și în anul 2013, România a participat cu o fregată la operația NATO *Active Endeavour* din Marea Mediterană[73]. Scopul acestei operații a fost combaterea terorismului și a actelor de terorism în Marea Mediterană. Această operație a fost inițiată de NATO după atentatele teroriste din Statele Unite de la 11 septembrie 2001.

În 2012, România a participat cu fregata *Regele Ferdinand* (F-221) la Operația Atalanta, de combatere a pirateriei în Golful Aden, în apele Oceanului Indian[74]. Deși această misiune nu a avut loc în Marea Mediterană, a subliniat importanța conexiunilor bazinului mediteraneean, atât pentru securitatea Europei, cât și pentru cea a României. Pentru a ajunge în teatrul de operații, fregata *Regele Ferdinand* a traversat strâmtorile Bosfor și Dardanele, apele Mediteranei, Canalul Suez, Marea Roșie, pentru ca, în final, să ajungă în apele Oceanului Indian.

[67] *BBC Romanian*, „Planul de repatriere a cetățenilor români din Liban finalizat", 17 iulie 2006, disponibil la http://www.bbc.co.uk/romanian/news/story/2006/07/printable/060717_evacuare_romani_liban.shtml.

[68] Ministerul Afacerilor Externe, „Repatrierea unei familii de cetățeni români din Siria prin Republica Turcia", 7 februarie 2020, disponibil la http://www.mae.ro/node/51544.

[69] Ministerul Afacerilor Externe, „Conferința ministrului Teodor Baconschi privind evacuarea în siguranță a cetățenilor români din Libia", 3 martie 2011, disponibil la https://www.mae.ro/node/7665.

[70] Poliția de Frontieră Română, „Polițiștii de frontieră au participat la 16 misiuni/operațiuni Frontex în anul 2019", 11 ianuarie 2020, disponibi la https://www.politiadefrontiera.ro/ro/main/i-politistii-de-frontiera-romani-au-participat-la-16-misiunioperatiuni-frontex-in-anul-2019-19263.html.

[71] *GlobalSecurity.org*, „Operation Unified Protector. NATO Arms Embargo. NATO No-Fly Zone", disponibil la https://www.globalsecurity.org/military/world/war/unified-protector.htm.

[72] *Karadeniz Press*, „Unified Protector – misiune îndeplinită. Fregata Regele Ferdinand se întoarce acasă", 20 iulie 2011, disponibil la https://karadeniz-press.ro/unified-protector-misiune-indeplinita-fregata-regele-fedinand-se-intoarce-acasa/.

[73] Delegația Permanentă a României la NATO, „Marea Mediterană – Operația Active Endeavour", disponibil la https://nato.mae.ro/node/574.

[74] Marina Română, „Fregata Regele Ferdinand la operația EU NAV FOR ATALANTA", nr. 1, 2013, p. 6 – 8, disponibil la https://www.navy.ro/media/revista_mr/numere/rmr158.pdf.

Anexarea Crimeii în 2014 a sporit prezența rusă în Marea Mediterană, dar a dus și la intensificarea eforturilor alianței nord-atlantice de descurajare a unei potențiale agresiuni. Din cauza prevederilor Convenției de la Montreux privind regimul militar al Mării Negre, o parte din aplicațiile și exercițiile navale ale NATO s-au desfășurat în Marea Mediterană. Prezența navelor românești în Marea Mediterană a devenit una obișnuită în ultima perioadă de timp, acestea făcând parte din grupări navale ale NATO (SNMCMG2) sau executând misiuni sub egida alianței[75]. Deși, la prima vedere, aceasta nu pare o prezență considerabilă, având în vedere vechimea navelor aflate în dotarea Forțelor Navale Române, efortul este unul semnificativ.

Potențialul anumitor parteneriate strategice este utilizat sub nivelul optim de către România. De exemplu, interesul Franței pentru evoluțiile din vecinătatea mediteraneeană a Europei[76] ar putea fi utilizat în avantajul României, într-un cadru de cooperare bilaterală. Conflictele din Siria, Libia sau instabilitatea din Liban sunt cel puțin la fel de periculoase pentru securitatea europeană precum războiul din Ucraina sau conflictele înghețate din jurul Mării Negre. Revizionismul rus este cel puțin la fel de periculos în Marea Mediterană ca și în Marea Neagră. Puncte de plecare pentru această cooperare pot fi potențiala achiziție de corvete multifuncționale din clasa *Gowind* din Franța, precum și participarea militară a României la misiunea ONU din Mali.

Tot la capitolul potențial utilizat sub nivelul optim este și cazul Portului Constanța, deși este mai mare decât porturile Odessa, Varna și Burgas la un loc, dar de două ori mai mic decât portul Rotterdam, cel mai mare port european[77]. Atât Rotterdam, cât și Constanța sunt porturi maritime și fluviale, fiind conectate la cele mai importante fluvii europene din punct de vedere comercial, Rinul și Dunărea. În Marea Neagră, cel mai important port din punctul de vedere al volumului de mărfuri este portul Novorosiisk[78]. În absența conectării efective la Coridorul IV de transport paneuropean, potențialul Portului Constanța nu poate fi exploatat la maximum[79].

Dincolo de evoluțiile politice și militare din bazinul mediteraneean ar trebui monitorizate evoluțiile economice din această regiune. Potențialul economic al regiunii este în continuă creștere. Dincolo de importanța Mării Mediterane pentru comerțul global, state precum Marocul și Egiptul devin importante centre economice aflate în vecinătatea Europei. Potențialul de cooperare economică este ridicat în cazul statelor din Africa de Nord, dar trebuie realizat că anumite sectoare din economiile acestor state

[75] Mihai Egorov, „Suntem la comanda unei grupări navale a NATO", în *Revista Marina Română*, nr. 1 – 3, 2020, p. 14 – 16. Vezi și „Din nou la Ariadne", p. 32 – 35, și Corneliu Pavel și Alexandru Turturică, „Dragorul Maritim 25 – misiuni cu SNMCMG2", p. 36 – 37, disponibil la https://www.navy.ro/media/revista_mr/numere/rmr207.pdf.

[76] *Atlantic Council*, „President Macron on his vision for Europe and the future of transatlantic relations", 5 februarie 2021, disponibil la https://www.atlanticcouncil.org/news/transcripts/transcript-president-macron-on-his-vision-for-europe-and-the-future-of-transatlantic-relations/.

[77] Vlad Barza, „De ce trenurile românești de marfă merg atât de încet", în *Hotnews*, 31 martie 2021, disponibil la https://economie.hotnews.ro/stiri-industrie_feroviara-24702782-trenurile-romanesti-marfa-merg-atat-incet.htm.

[78] Ion Țiță-Călin, „Porturile maritime românești au manipulat mai multe mărfuri în primele două luni ale anului 2021", în *Cuget liber*, 31 martie 2021, disponibil la https://www.cugetliber.ro/stiri-economie-porturile-maritime-romanesti-au-manipulat-mai-multe-marfuri-in-primele-doua-luni-ale-anului-2021-425767.

[79] V. Barza, *art. cit.*

ar putea concura sectoare din economia românească. În cazul Marocului, de exemplu, sectorul auto din acea țară ar putea face competiție sectorului auto românesc.[80]

Descoperirile recente de hidrocarburi din Mediterana de Est sporesc importanța acestei regiuni pentru securitatea energetică a Uniunii Europene. Însă, potențialul energetic al Mării Mediterane poate fi valorificat doar dacă disputele privind delimitările maritime sunt soluționate. În plus, la nivel global devine din ce în ce mai evidentă tendința de îndepărtare de la utilizarea resurselor de hidrocarburi pentru generarea de energie în favoarea resurselor energetice „verzi", pe fondul conștientizării impactului schimbărilor climatice[81]. S-ar putea ca, într-un viitor nu foarte îndepărtat, uriașele resurse de gaze din Marea Mediterană și Marea Neagră să reprezinte, de fapt „cântecul de lebădă" al exploatării hidrocarburilor, și nu un „corn al abundenței" energetice pentru statele din regiune.

Disputele regionale, în special cele dintre Turcia, pe de o parte, și Grecia, Franța, Israel, Egipt și Cipru, pe de alta, implică state membre NATO și/sau ale UE. De asemenea, în aceste dispute sunt implicate state cu care România a încheiat parteneriate strategice (Franța și Turcia) sau are relații strânse de cooperare. În cazul NATO disputa franco-turcă a afectat coeziunea alianței.

CONCLUZII

Marea Mediterană este o regiune-cheie pentru securitatea europeană. În prezent, tensiunile din această regiune afectează direct și indirect securitatea României. Utilizarea Crimeei ca „trambulină" strategică pentru proiectarea forței în Marea Mediterană de către Federația Rusă reprezintă o amenințare pentru România și NATO. Disputele din Mediterana de Est privind delimitările maritime afectează coeziunea NATO și riscă să decredibilizeze alianța.

Conflictele civile de lungă durată din Siria și Libia au acutizat amenințările teroriste la adresa Europei, generând un flux de luptători cu origini europene care prezintă riscuri de securitate semnificative la reîntoarcerea lor în țările de origine. Războaiele civile au reprezentat oportunitatea ideală pentru statele care nu sunt riverane Mării Mediterane să se implice direct sau indirect în acestea, contribuind la instabilitatea regiunii. De asemenea, au dus la apariția unor grupări de mercenari care pot fi utilizați de state terțe în conflicte regionale sau extraregionale. Pandemia de COVID-19 din anul 2020 nu a întrerupt desfășurarea acestor conflicte, dimpotrivă, în anumite situații, acestea s-au desfășurat cu o intensitate sporită.

Intenția unor puteri precum Federația Rusă de a construi baze militare în bazinul mediteraneean periclitează poziția NATO în regiune. Realizarea acestor intenții ar putea conduce la preluarea modelului de către alte puteri din afara regiunii, cum ar fi R. P. Chineză.

[80] Robert Stan, „Uzinele din Maroc produc mai multe mașini Dacia decât cea din România", în *Economica.net*, 1 martie 2021, disponibil la https://www.economica.net/uzinele-dacia-din-maroc-produc-mai-multe-ma-ini-dacia-decat-cea-din-romania_197661.html.

[81] European Commission, „A European Green Deal", disponibil la https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en.

Pe termen scurt și mediu, Marea Mediterană va juca un rol-cheie în asigurarea securității energetice a Uniunii Europene, dar exploatarea acestor zăcăminte de gaze depinde, în primul rând, de realizarea delimitărilor maritime.

Dincolo de temele strategice, Marea Mediterană are o importanță economică deosebită pentru economia românească din perspectiva relațiilor comerciale. Accesul României la piața globală se face prin intermediul Mării Negre și al Mării Mediterane. Libertatea de navigație în Marea Mediterană este importantă pentru fluxul de mărfuri care ajung sau pleacă din România.

RECOMANDĂRI

Spațiile maritime din proximitatea României, precum și conexiunile dintre acestea ar trebui considerate ca un tot unitar din punctul de vedere al planificării politicii externe și al strategiei de securitate națională.

Ca membru NATO și UE, precum și ținând cont de conexiunile Mării Mediterane cu Marea Neagră, România ar trebui să aibă o prezență militară navală nepermanentă prin participarea cu nave de luptă la aplicațiile NATO sau cu nave ale MAI la misiunea Frontex. Astfel, statul român își poate promova interesele într-o regiune care a devenit teatrul unor rivalități și dispute globale, obținând astfel informații relevante pentru evaluarea situației generale de securitate. De asemenea, o prezență românească navală în Marea Mediterană poate fi utilizată drept justificare pentru a spori prezența occidentală în Marea Neagră sau pentru a atrage atenția asupra unor evoluții de securitate din regiunea extinsă a Mării Negre. Bucureștiul trebuie să contribuie la asigurarea libertății de navigație în Marea Mediterană prin trimiterea de nave militare la operațiile NATO și UE. Intensitatea acestei prezențe depinde însă de înzestrarea cu nave noi și moderne a Forțelor Navale Române.

România ar putea contribui la stabilitatea regională folosind expertiza acumulată în cursul tranziției sale de la un regim autoritar la unul democratic. Experiența românească în soluționarea disputei privind delimitarea maritimă cu Ucraina s-ar putea dovedi relevantă în calmarea tensiunilor din Mediterana de Est.

Parteneriatele economice existente cu statele limitrofe Mării Mediterane, în special cu cele din Africa de Nord, ar trebui extinse. Evoluțiile economice din această regiune ar trebui monitorizate, iar oportunitățile comerciale fructificate.

ROMÂNIA, FRANȚA ȘI FLANCUL MARITIM AL NATO ÎN MAREA NEAGRĂ

George Vișan,
cercetător, Institutul Diplomatic Român

INTRODUCERE

Criza din relațiile transatlantice declanșată de încheierea acordului AUKUS între SUA, Marea Britanie și Australia aduce în discuție și situația navală din Marea Neagră, cu impact direct asupra politicii externe și de apărare românești. Deși Bucureștiul nu se află în situația Canberrei, în sensul că a denunțat un contract deja atribuit și semnat, România și Franța au încheiat un parteneriat strategic. În domeniul economic acest parteneriat este, în linii mari, o poveste de succes, în domeniul militar însă parteneriatul nu s-a concretizat, în ciuda unei cooperări strânse. Asemănarea cu Australia constă în existența unui program militar maritim în care este implicată compania franceză de stat Naval Group, dar care încă nu s-a concretizat, și în relația foarte strânsă în domeniile apărării și securității naționale a României cu Statele Unite ale Americii.

FRANȚA ȘI AUTONOMIA STRATEGICĂ EUROPEANĂ

Parisul, prin vocea președintelui Emmanuel Macron, propune autonomia strategică a UE. Aceasta ar însemna, în viziunea Élysée-ului, reducerea dependenței de garanțiile de securitate americane prin sporirea capabilităților militare europene și consolidarea relațiilor transatlantice prin creșterea ponderii militare în parteneriatul cu Washingtonul. Această autonomie strategică ar trebui să garanteze libertatea de manevră a Europei într-un sistem internațional dominat din ce în ce mai mult de SUA și de R.P. Chineză.

„Cred că (..) un pas înainte este o Europă politică și puternică... Pentru că eu nu cred că Europa diminuează vocea Franței în lume; Franța are propria abordare, propria istorie, propria viziune privind relațiile internaționale, dar acționează mult mai eficient prin intermediul Europei. Cred, chiar, că acesta este singurul mod prin care putem să ne comunicăm valorile, să ne facem vocea auzită, să prevenim apariția duopolului sino-american, să împiedicăm dislocările și reapariția puterilor regionale ostile."[1]

[1] *Le Grand Continent*, „The Macron Doctrine", 16 noiembrie 2020, https://geopolitique.eu/en/macron-grand-continent/.

Emmanuel Macron dorește, de asemenea, reluarea dialogului cu Rusia[2] în perspectiva contrabalansării puterii chineze.[3] Există temerea la Paris că Moscova ar putea forma o coaliție cu Beijingul.[4] Rezultatele deschiderii la dialog a Franței către Rusia sunt, în general, neconcludente.[5] La Washington, Varșovia și în țările baltice autonomia strategică europeană propusă de Franța nu este privită ca fiind oportună pentru că se suspectează că ar slăbi astfel contribuția statelor europene la NATO, care și așa este mică, iar „garanțiile de securitate" europene nu vor avea aceeași pondere pe termen mediu și lung cu cele americane.

Tranzacțiile de armament ocupă un loc specific în politica externă franceză. Pe de o parte au o componentă economică evidentă, pe de altă parte promovează interesele de politică de securitate și de apărare ale Franței. Statele care achiziționează armament din Franța, dacă provin din regiuni-cheie și ponderea contractelor este ridicată, devin parteneri privilegiați ai Parisului. Afaceri precum vânzarea de avioane multirol Rafale și submarine Scorpéne în India, selectarea Naval Group drept furnizor pentru programul de submarine al Australiei, furnizarea de corvete Gowind Malaeziei, toate aceste programe militare fac parte din politica Parisului privind regiunea Indo-Pacificului. În contrapartidă, aceste contracte militare demonstrează relevanța Franței ca actor și furnizor de securitate la nivel global.

O problemă a viziunii strategice franceze pentru statele membre NATO și UE aflate pe flancul estic sunt relațiile cu Rusia. Franța dorește o reluare a dialogului cu Moscova, astfel încât să fie evitată o posibilă alianță sino-rusă. Problema cu această viziune este că validează narațiunea strategică a Kremlinului care „amenință" voalat cu o alianță antioccidentală cu Beijingul dacă relațiile cu SUA și statele europene nu se îmbunătățesc.[6]

Un alt punct de divergență al Franței cu statele de pe flancul estic este prioritizarea amenințărilor cu care se confruntă Europa. Combaterea terorismului de factură islamică este prioritară pe agenda de securitate a Parisului, în detrimentul amenințărilor convenționale. Statele de pe flancul estic au dat dovadă de flexibilitate și au acomodat politica externă franceză, trimițând forțe în sprijinul intervenției Franței din Mali. România a trimis inițial un detașament de elicoptere[7] și apoi un detașament de forțe

[2] *Atlantic Council*, „Transcript: President Macron on his vision for Europe and the future of transatlantic relations", 4 februarie 2021, https://www.atlanticcouncil.org/news/transcripts/transcript-president-macron-on-his-vision-for-europe-and-the-future-of-transatlantic-relations/.

[3] *The Economist*, „Emmanuel Macron in his own words", 7 noiembrie 2019, https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-in-his-own-words-english.

[4] Alexander Gabuev, „As Russia and China Draw Closer, Europe Watches with Foreboding", *Carnegie Moscow Center*, 19 martie 2021, https://carnegiemoscow.org/commentary/84135.

[5] *Reuters*, „A year after Russia reset, France sees no concrete results: minister", 2 iulie 2020, https://www.reuters.com/article/us-france-russia-idUSKBN2431AI.

[6] Artiom Lukin, „China and Russia's sky-high strategy", *East Asia Forum*, 28 august 2019, https://www.eastasiaforum.org/2019/08/28/china-and-russias-sky-high-strategy/.

[7] Victor Cozmei, „Militarii români din Mali au executat cu elicopterul o misiune de evacuare medicală pe timp de noapte", în *Hotnews*, 20 iulie 2020, https://www.hotnews.ro/stiri-defense-24183402-militari-romani-mali-medevac-elicopter-iar-330.htm.

speciale[8], în timp ce Lituania a contribuit, la rândul ei, tot cu un detașament de forțe speciale.[9]

Prezența militară franceză pe flancul estic nu este la fel de numeroasă precum cea americană și este distribuită, în principal, în statele baltice. Totuși, Franța a fost printre primele state care au trimis nave militare în Marea Neagră după izbucnirea crizei din Ucraina.[10] O contribuție importantă la descurajarea vreunei agresiuni împotriva NATO a fost desfășurarea navei de cercetare electronică Dupuy de Lôme în Marea Neagră[11], această navă culegând informații relevante pentru alianță în privința prezenței militare ruse din Crimeea. De asemenea, Franța asigură avioane de patrulare maritimă[12] și de vânătoare pentru a executa misiuni în regiune.[13]

Interesul Franței pentru evoluțiile militare și de securitate din regiunea Mării Negre rămâne unul ridicat. Acest interes trebuie interpretat și din perspectiva evoluțiilor de securitate din estul Mării Mediterane, între Paris și Ankara existând o serie de tensiuni generate de interesele divergente ale celor două state în Libia, Siria, în ceea ce privește exploatarea rezervelor de hidrocarburi din regiuni, precum și de implicarea Turciei în conflictul din Nagorno-Karabah, din Caucazul de Sud.

FLANCUL ESTIC OPTEAZĂ, ÎN GENERAL, PENTRU ECHIPAMENT MILITAR AMERICAN

În ceea ce privește aliații NATO de pe flancul estic, tentativele Franței de a pătrunde pe piața de armament locală din regiune nu au fost unele încununate de mari succese. În 2016, Polonia a anulat un contract în valoare de 3,2 miliarde euro pentru achiziția și producția a 50 de elicoptere de transport H225M Caracal, atribuit în 2015.[14] Anularea s-a produs ca urmare a alternanței la putere de la Varșovia. În 2009, Franța și România au negociat o achiziție de rachete antiaeriane VL MICA în valoare de 300 de milioane de euro. Situația economică de la acea vreme nu a permis însă realizarea acestei achiziții.

[8] *Defense Romania*, „Militarii români din forțele speciale, misiune sub comanda Franței împotriva terorismului. Ministrul Ciucă a discutat cu omologul său francez", 13 iulie 2021, https://www.defenseromania.ro/militarii-romani-din-fortele-speciale-misiune-sub-comanda-frantei-impotriva-terorismului-ministrul-ciuca-a-discutat-cu-omologul-sau-francez_611790.html.

[9] *LRT*, „Lithuanian special forces to deploy to Mali if political decision made – military chief", 9 iunie 2021, https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1428162/lithuanian-special-forces-to-deploy-to-mali-if-political-decision-made-military-chief.

[10] Laurent Lagneau, „La frégate Surcouf envoyée en mer Noire", în *Zone Militaire*, 31 mai 2014, http://www.opex360.com/2014/05/31/la-fregate-surcouf-envoyee-en-mer-noire/.

[11] Vincent Groizeleau, „Le Dupuy de Lôme en mer Noire", în *Mer et Marine*, 22 aprilie 2014, https://www.meretmarine.com/fr/content/le-dupuy-de-lome-en-mer-noire.

[12] Laurent Lagneau, „L'aviation russe intercepte un Atlantique 2 de la Marine nationale en le confondant avec un avion italien", în *Zone Militaire*, 19 august 2020, http://www.opex360.com/2020/08/19/laviation-russe-intercepte-un-atlantique-2-de-la-marine-nationale-en-le-confondant-avec-un-avion-italien/.

[13] Laurent Lagneau, „Mer Noire: Des Mirage 2000 français interceptés à trois reprises par les forces aériennes russes", în *Zone Militaire*, 12 mai 2021, http://www.opex360.com/2021/05/12/mer-noire-des-mirage-2000-francais-interceptes-a-trois-reprises-par-les-forces-aeriennes-russes/.

[14] *France 24*, „French fury as Poland ditches billion euro Airbus helicopter deal", 11 octombrie 2016, https://www.france24.com/en/20161011-french-fury-airbus-poland-helicopter-deal-usa-eu.

În 2014 Airbus a ales România și IAR Ghimbav pentru mutarea liniei de producție de elicoptere H215 civile și militare. Vizita lui Emmanuel Macron în 2017 din România nu a adus cu ea vreo comandă industriei de apărare franceze.[15]

Anexarea Crimeii și războiul din Ucraina nu au adus oportunități noi pentru industria de apărare a Franței. Polonia, Bulgaria, România și Slovacia au preferat, în general, sisteme de armament americane, nu europene, când a fost vorba de înlocuirea și îmbunătățirea unor capabilități militare importante: aviație de vânătoare, sisteme de apărare antiaeriană și antibalistică sau sisteme de artilerie reactivă. Cele mai importante programe de armament ale Varșoviei și Bucureștiului presupun contracte cu mari furnizori de armament americani: Raytheon și Lockheed Martin. De exemplu, Polonia și România au cumpărat sisteme Patriot din SUA, în dauna unor sisteme europene similare oferite de MBDA, dar nu au fost singurele state europene care au avut această opțiune. Suedia, care se confruntă cu amenințări similare în regiunea baltică, dar care nu e membră NATO și oficial este neutră, a optat pentru sisteme americane Patriot.

Există și excepții în acest sens, dar nu sunt neapărat achiziții generoase din punct de vedere financiar. Cehia a achiziționat, în 2020, 52 de sisteme de artilerie Nexter Caesar din Franța pentru aproximativ 250 de milioane de euro[16], România urmează să semneze un contract de 1,2 miliarde de euro pentru patru corvete multirol Gowind, Ungaria a cumpărat în 2018 36 de elicoptere de la Airbus[17], iar, în Balcanii de Vest, Croația s-a hotărât să achiziționeze avioane multirol Rafale, la mâna a doua, pentru un 1 miliard de euro.[18] Spre comparație, numai România a achiziționat din SUA în ultimii 5 ani sisteme Patriot și HIMARS în valoare totală de aproximativ 5,4 miliarde de dolari.

Succesul american pe flancul estic în privința contractelor de apărare este explicat în principal de doi factori. În primul rând de prezența militară semnificativă a SUA în regiune care impune un nivel ridicat de interoperabilitate cu forțele americane. România și Polonia găzduiesc pe teritoriile lor elemente ale sistemului antibalistic AEGIS Ashore și trupe americane care să descurajeze o potențială agresiune. În al doilea rând, ponderea garanțiilor de securitate americane în politica externă și de securitate a statelor de pe flancul estic este mai mare decât ceea ce pot oferi aliații europeni, inclusiv Franța. Washingtonul mai are și avantajul tehnic al sistemului de achiziții militare Foreign Military Sales (FMS) care nu are un echivalent în statele europene.

RUSIA A ÎNCLINAT BALANȚA NAVALĂ DIN MAREA NEAGRĂ ÎN FAVOAREA SA

După anexarea Crimeii, Federația Rusă a lansat un program masiv de modernizare a Flotei Mării Negre. Inițial au fost comandate șase fregate purtătoare de rachete din

[15] Ana Maria Touma, „Macron's Romania Visit Disappoints French Arms Firms", *Balkan Insight*, 25 august 2017, http://www.balkaninsight.com/en/article/macron-fails-to-boost-french-arms-sales-to-romania-08-25-2017.

[16] *Defenseworld.net*, „Czech Republic to buy 52 Nexter Caesar Howitzers for $249M", 4 iunie 2020, https://www.defenseworld.net/news/27132/Czech_Republic_to_buy_52_Nexter_Caesar_Howitzers_for__249M#.YWVimdpByUk.

[17] Nick Zazulia, „Airbus Helicopters Will Produce in Hungary Under New Agreement", *Aviation Today*, 17 decembrie 2018, https://www.aviationtoday.com/2018/12/17/airbus-helicopters-will-produce-hungary-new-agreement/.

[18] *France24*, „Croatia to buy 12 used Rafale fighter jets from France for €1 billion", 28 mai 2021, https://www.france24.com/en/europe/20210528-croatia-to-buy-12-used-rafale-fighter-jets-from-france-for-€1-billion.

clasa Amiral Grigorovici și șase submarine din clasa Kilo (Proiect 636.3 Verșavianka) pentru Flota Mării Negre.[19] Conflictul de lungă durată din estul Ucrainei a afectat inițial livrarea a trei din cele șase fregate din clasa Amiral Grigorovici, Kievul refuzând să mai acorde licență de export pentru turbinele necesare echipării acestor nave[20], însă cele șase submarine de atac convenționale au fost livrate în timp record, în numai patru ani. Submarinele din clasa Kilo ale Flotei Mării Negre au primit botezul focului în Marea Mediterană, lansând rachete de croazieră Kalibr împotriva Daesh în timpul intervenției ruse din Siria, din 2015.

Kremlinul a suplinit pe termen scurt lipsa celor trei fregate din comanda inițială de șase prin alocarea către Flota Mării Negre a unor corvete din clasa Buyan-M, echipate cu rachete Kalibr și relansarea producției de nave militare în șantierele din Crimeea, proaspăt retehnologizate și modernizate. Dintre ultimele trei fregate din clasa Amiral Grigorovici două vor fi vândute Indiei, dar soarta celei de-a treia nu este clară în prezent, urmând fie să fie vândută, fie să intre în componența Flotei Mării Negre.[21]

O particularitate a strategiei navale ruse constă în instalarea de rachete de croazieră Kalibr pe nave cu un deplasament relativ mic (500-800 t) și folosirea acestora în misiuni de control al mării (*sea control*). În Occident, rachetele de croazieră precum Tomahawk TLAM sau MdCN (*missile de croisière naval*) sunt instalate pe nave sensibil mai mari: fregate, distrugătoare purtătoare de rachete, precum și submarine de atac nucleare. Abordarea rusă are însă legătură cu incapacitatea industriei navale ruse și resursele financiare puține ale statului pentru construcția de nave militare mari de suprafață (distrugătoare, crucișătoare, portavioane, nave de desant mari).

Fiabilitatea echipării unor nave relativ mici (nave purtătoare de rachete și corvete) cu rachete de croazieră a fost demonstrată în 2015 când Flotila Mării Caspice a lovit ținte ISIS din Siria cu rachete Kalibr.[22] Desfășurarea unor nave mici echipate cu rachete de croazieră în Marea Neagră și în Marea Baltică reprezintă o amenințare directă pentru membrii NATO din aceste regiuni, dar și pentru statele membre dincolo de aceste regiuni, rachetele Kalibr având o rază de acțiune declarată de 2.500 km.[23] Echiparea navelor și a submarinelor ruse din Marea Neagră cu rachete de croazieră Kalibr, precum și desfășurarea de sisteme antiacces sofisticate în Crimeea și de-a lungul coastelor ruse din regiune au răsturnat echilibrul de forțe în favoarea Moscovei.

Pe lângă racheta Kalibr, forțele navale ruse au dezvoltat și racheta antinavă hipersonică 3M22 Zircon (SS-N-33) care urmează să echipeze navele militare ruse începând

[19] *RIA Novosti*, „Russia to Spend $2.4 Bln on Black Sea Fleet by 2020", 6 mai 2014, http://en.ria.ru/military_news/20140506/189612391/Russia-to-Spend-24-Bln-on-Black-Sea-Fleet-by-2020.html.

[20] *TASS*, „Russian Shipyard submits proposals on completing construction of Project 11356 frigate", 19 februarie 2021, https://tass.com/defense/1258597.

[21] *Ibidem*.

[22] *News Central Asia*, „Putin's Surprise – Caspian to Syria", 8 octombrie 2015, http://www.newscentralasia.net/2015/10/08/putins-surprise-caspian-to-syria/.

[23] *Missile Threat CSIS Missile Defense Project*, „3M14 Kalibr (SS-N-30A)" https://missilethreat.csis.org/missile/ss-n-30a/.

cu anul 2022.[24] Această rachetă va echipa inițial crucișătoarele de bătălie din clasa Kirov, precum și fregatele din clasa Amiral Grigorovici și corvetele purtătoare de rachete din clasa Karakurt. Crucișătorul Moskva, nava amiral a Flotei Mării Negre, ar putea fi re-echipată cu acest tip de rachetă cu ocazia unei reparații capitale.

Până la desfășurarea rachetei 3M22 Zircon, Rusia dispune însă de mijloace antinavă performante precum rachetele 3M80 Moskit și 3M55 Oniks, care pot fi lansate de diferite platforme (sisteme de apărare de coastă, avioane de luptă, nave militare și submarine). Prezența acestor sisteme în Marea Neagră și instalarea acestora pe platforme competitive sau similare cu cele ale NATO reprezintă un avantaj pentru Kremlin în regiune.

CURSA NAVALĂ DIN MAREA NEAGRĂ

Acțiunile Rusiei în Marea Neagră au declanșat o adevărată cursă navală în regiune, fiecare stat limitrof care deține forțe navale încercând să le modernizeze și să le sporească capacitatea de luptă. Caracteristicile acestei curse navale sunt investițiile în construcțiile de nave noi, precum și dezvoltarea și desfășurarea de rachete antinavă ce pot fi lansate de pe nave, de la sol și din aer.

Descoperirea unor importante rezerve de hidrocarburi în Marea Neagră în ultimul deceniu a sporit importanța strategică a Mării Negre. Necesitatea de a patrula, supraveghea și culege informații din zona litorală și zona economică exclusivă a crescut, la rândul ei. În general navele militare care se pretează la tipul acesta de misiuni sunt corvetele. Cum România ar trebui să înceapă în curând exploatarea resurselor de hidrocarburi din zona economică exclusivă, achiziția de nave militare noi, a căror misiune este să protejeze această zonă de potențiale interferențe și agresiuni, reprezintă o decizie înțeleaptă.

Turcia și-a dezvoltat un program naval propriu având ca bază de plecare corveta multirol Milgem, care s-a transformat între timp în clasa de corvete Ada. Această clasă de nave militare de suprafață echipează deja marina turcă și a fost achiziționată de Ucraina și Pakistan. Clasa Ada și experiența câștigată în realizarea acesteia stau la baza programului de fregate multirol Istanbul.[25] Corvetele din clasa Ada și fregatele din clasa Istanbul vor înlocui pe termen lung navele de suprafață turce de producție străină care echipează flota turcă în prezent.

Pe lângă nave militare, industria turcă a început să realizeze și armament naval sofisticat precum rachete de croazieră antinavă. Astfel, urmează să intre în serviciul

[24] *Associated Press*, „Russia test-fires new hypersonic missile from submarine", 4 octombrie 2022, https://apnews.com/article/business-europe-russia-vladimir-putin-navy-a941853d791d8b57cc1a2bc39e9d4df4.

[25] Tayfun Ozberk, „Turkey Launches The Lead Ship Of I-Class Frigates «Istanbul»", în *Naval News*, 23 ianuarie 2021, https://www.navalnews.com/naval-news/2021/01/turkey-launches-the-lead-ship-of-i-class-frigates-istanbul/.

operațional racheta antinavă ATMACA[26] și racheta de croazieră SOM[27], destinată avioanelor de luptă. Ankara dorește să nu depindă de furnizori străini, deși colaborează în domeniul construcțiilor navale cu firme reputate din Germania și Spania.

Anexarea Peninsulei Crimeea a însemnat și pierderea unui număr însemnat de nave și baze navale de către Ucraina. Marina militară ucraineană a fost categoria de forțe cea mai afectată de conflictul cu Moscova. Înainte de agresiunea rusă, Ucraina avea un program de construcție de corvete multirol, care însă a trebuit abandonat din cauza conflictului din estul țării.

Kievul se află în plin proces de reconstruire a marinei militare și dorește realizarea unei *mosquito navy*[28], adică a unei forțe navale relativ mici, dar cu o putere mare de lovire, care să descurajeze agresorii și să protejeze interesele ucrainene în largul coastelor și în zona economică exclusivă. Noua marină militară ucraineană beneficiază de sprijinul material și logistic al SUA și al Marii Britanii. Washingtonul a donat nave de patrulare Ucrainei, iar Londra antrenează marinarii ucraineni. În paralel, Kievul urmărește achiziția de nave purtătoare de rachete (*fast attack craft*) din Marea Britanie, care să fie apoi construite în șantierele ucrainene.[29] Parteneriatul militar semnat cu Turcia presupune și achiziția de corvete multirol din clasa Ada. Ucraina a anunțat recent reluarea lucrărilor la prima navă din clasa de corvete multirol Volodimir Veliki și echiparea acesteia cu sisteme similare cu acelea ale unei fregate. S-ar putea însă ca planurile Kievului în privința refacerii marinei militare să se dovedească mult prea ambițioase în contextul războiului din estul țării și al pandemiei de COVID-19.

Un program naval ucrainean promițător și, în același timp, simptomatic pentru instabilitatea regională din Marea Neagră este cel dedicat producerii pe plan local a unor rachete antinavă pentru protecția coastelor Ucrainei și echiparea cu acestea a navelor sale militare. Racheta antinavă P-360 Neptun a fost testată cu succes în 2020[30] și a intrat în dotarea forțelor navale ucrainene în 2021, sub forma unui sistem de apărare de coastă.[31]

Bulgaria a încercat în 2007-2008 să achiziționeze corvete Gowind din Franța în cadrul unui acord interguvernamental, însă a trebuit să renunțe la acest program militar din cauza

[26] Tayfun Ozberk, „SINKEX: Watch Turkey's Anti-Ship Missile Atmaca Sink A Ship In Final Test", *Naval News*, 20 iunie 2021, https://www.navalnews.com/naval-news/2021/06/sinkex-watch-turkeys-anti-ship-missile-atmaca-sink-a-ship-in-final-test/.

[27] *Airforce Technology*, „SOM Air-to-Surface Cruise Missile", https://www.airforce-technology.com/projects/som-air-to-surface-cruise-missile/.

[28] Ihor Kabanenko, „Ukraine's New Naval Doctrine: A Revision of the Mosquito Fleet Strategy or Bureaucratic Inconsistency?", *Eurasia Daily Monitor*, vol. 18, nr. 84, 25 mai 2021, https://jamestown.org/program/ukraines-new-naval-doctrine-a-revision-of-the-mosquito-fleet-strategy-or-bureaucratic-inconsistency/.

[29] Nathan Gain, „New Details Emerge On UK-Built FACM Vessels For Ukraine", în *Naval News*, 10 martie 2021, https://www.navalnews.com/naval-news/2021/03/new-details-emerge-on-uk-built-facm-vessels-for-ukraine/.

[30] *National Security and Defense Council of Ukraine*, „Ukrainian missile program: Successful tests of the «Neptune» cruise missile system were held", 2 aprilie 2020.

[31] Nathan Gain, „Ukraine Ordered A First Batch Of Neptune Anti-Ship Missile Systems", în *Naval News*, 5 ianuarie 2021, https://www.navalnews.com/naval-news/2021/01/ukraine-ordered-a-first-batch-of-neptune-anti-ship-missile-systems/.

crizei economice și financiare.[32] Criza din Ucraina și vechimea navelor care echipează marina bulgară au dus la declanșarea unui program de echipare cu nave moderne. În urma unui proces de achiziție competitiv, compania germană Lürssen a fost selectată să construiască două nave de patrulare multirol (corvete) într-un șantier bulgar.

ROMÂNIA A ALES FRANȚA DREPT FURNIZOR NAVAL

Confruntată cu agresivitatea Rusiei în regiunea Mării Negre, România a decis în 2016 să-și modernizeze capabilitățile navale prin achiziționarea a patru corvete multirol și prin modernizarea fregatelor Tip 22 aflate în serviciul activ al Forțelor Navale Române.[33] În noiembrie 2016 cabinetul Cioloș a decis achiziționarea celor patru corvete prin încredințare directă[34], dar, în 2017, în urma alternanței la putere, cabinetul Grindeanu a decis anularea achiziției inițiale și reluarea acesteia sub forma unui proces competitiv.[35] Condiția fundamentală pusă de statul român atât în cadrul procedurii de atribuire directă, cât și în cadrul celei competitive a fost construirea celor patru nave și modernizarea celor două fregate Tip 22 într-un șantier din România.

Interesul României, așa cum este definit în documentele de fundamentare a ambelor proceduri de achiziție, este crearea unei capacități industriale care să permită producerea și întreținerea acestor nave pe teritoriul național.[36] Din punct de vedere economic, impactul acestui program este unul semnificativ pentru revigorarea construcției de nave militare în țară. România nu a mai comandat construcția de nave militare într-un șantier local de aproape 25 de ani, iar nave de luptă nu au mai fost achiziționate de aproape 20 de ani.

Procedura de achiziție a demarat în 2018 și s-a încheiat în iulie 2019.[37] Inițial cinci companii și-au manifestat interesul pentru programul corvetă multirol, dar numai trei s-au calificat pentru etapa finală de selecție a procesului de achiziție: Fincantieri (Italia) cu șantierele sale din Tulcea și Brăila, Damen (Olanda) prin șantierul de la Galați și, pe

[32] Vladimiri Petrov, „Bulgaria To Buy Two Gowind Corvettes Worth Total 350 Mln Euro from France – Paper", *SeeNews*, 7 iulie 2008, https://seenews.com/news/bulgaria-to-buy-two-gowind-corvettes-worth-total-350-mln-euro-from-france-paper-231558.

[33] *Digi24*, „Ministrul Apărării: Pregătim achiziția de corvete multirol", 23 octombrie 2016, https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/ministrul-apararii-pregatim-achizitia-de-corvete-multirol-594335.

[34] Ministerul Apărării Naționale, „Comunicat Nr. 342", 10 decembrie 2016, https://www.mapn.ro/cpresa/15328_precizari-m.ap.n.

[35] Ministerul Apărării Naționale, „Comunicat Nr. 76", 13 martie 2017, http://www.mapn.ro/cpresa/15410_Comunicat-de-pres%C4%83.

[36] Guvernul României, „Hotărârea nr. 906 din 29 noiembrie 2016 privind aprobarea circumstanțelor și a procedurii specifice aferente programului strategic de înzestrare «Corvetă multifuncțională», http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/184948; Guvernul României, „Hotărârea nr. 48 din 15 februarie 2018 privind aprobarea circumstanțelor și a procedurii specifice aferente Programului de înzestrare esențial «Corvetă multifuncțională», https://lege5.ro/gratuit/gi3tamjsgq3q/hotararea-nr-48-2018-privind-aprobarea-circumstantelor-si-a-procedurii-specifice-aferente-programului-de-inzestrare-esential-corveta-multifunctionala.

[37] Cristian Pantazi, „Naval Group, declarată câștigătoare a contractului pentru corvetele militare", în *G4Media*, 2 iulie 2019, https://www.g4media.ro/breaking-naval-group-declarata-castigatoare-a-contractului-pentru-corvetele-militare.html.

urmă, și cu cel de la Mangalia, unde este administrator, iar Naval Group prin asocierea cu Șantierul Naval Constanța. După o procedură de achiziție îndelungată, marcată de o serie de contestații și controverse, câștigătoare a fost declarată asocierea dintre Șantierul Naval Constanța (SNC) și Naval Group. Anunțul de atribuire a fost făcut în data de 13 iulie 2019, dar contractul nu a putut fi semnat din cauza contestațiilor din justiție lansate de următorul clasat, Damen Galați. Substanța contestațiilor lansate de compania Damen Galați a fost soluționată în justiție[38], pe rolul instanțelor din România mai aflându-se două recursuri și o excepție de neconstituționalitate.[39]

Din informațiile disponibile public în acest moment se conturează imaginea unui blocaj între autoritatea contractantă, în cazul de față Ministerul Apărării Naționale, și câștigătorul licitației, asocierea dintre Naval Group și SNC. Conform MApN, acesta este pregătit să semneze contractul cu Naval Group și partenerul său român în orice moment.[40]

Naval Group și SNC au precizat că se află într-un „proces de clarificare" cu MApN și Romtehnica, compania de stat prin care s-a derulat procesul de achiziție, asocierea „actualizându-și în mod repetat oferta" pentru a lua în considerare „întârzierile generate de chemările în justiție făcute de către competitori".[41]

Contestarea în justiție a rezultatului procesului de achiziție a întârziat semnarea contractului și, pe cale de consecință, oferta, pentru că asocierea Naval Group-SNC trebuie să-și actualizeze oferta pentru a ține pasul cu prețurile globale ale materiilor prime, precum și ale sistemelor electronice și de armament ce vor fi integrate pe nave. În mod evident, aceste costuri au crescut, mai ales în ultimii doi ani, ca urmare a efectelor economice ale pandemiei COVID-19.

Ratarea semnării acestui contract ar genera tensiuni inutile în cadrul relațiilor bilaterale româno-franceze și ar pune sub semnul întrebării parteneriatul strategic. Programul de achiziție al corvetelor multirol a trecut deja printr-o anchetă a DNA[42], iar procesul prin care a fost atribuit către asocierea Naval Group-SNC a fost confirmat de instanțe ca fiind unul corect.[43] Imposibilitatea semnării contractului nu poate fi deci

[38] Ministerul Apărării Naționale, „Informație de presă", 14 iulie 2020, https://www.mapn.ro/cpresa/16684_informație-de-presa.

[39] Disponibilitatea Ministerului Apărării Naționale de a semna contractul cu asocierea dintre Naval Group și SNC demonstrează impactul redus al acestor demersuri legale asupra încheierii procedurii.

[40] Alexandru Stănescu, „MApN își exprimă «în mod ferm disponibilitatea de semnare» a acordului-cadru pentru cele patru corvete Gowind 2500 cu compania franceză Naval Group, implicată recent în criza submarinelor", în *G4Media*, https://www.g4media.ro/exclusiv-mapn-isi-exprima-in-mod-ferm-disponibilitatea-de-semnare-a-acordului-cadru-pentru-cele-patru-corvete-gowind-2500-cu-compania-franceza-naval-group-implicata-recent-in-criza.html.

[41] Florin Jipa, „Unde s-a împotmolit contractul pentru achiziția celor patru corvete. Poziția MApN şi Naval Group", în *Monitorul Apărării*, 26 iulie 2021, https://monitorulapararii.ro/unde-s-a-impotmolit-contractul-pentru-achizitia-celor-patru-corvete-pozitia-mapn-si-naval-group-1-38006.

[42] Petru Zoltan, „Departamentul pentru Armamente a tergiversat semnarea contractului pentru corvete", în *Newsweek România*, 12 mai 2020, https://newsweek.ro/investigatii/exclusiv-dna-departamentul-pentru-armamente-a-tergiversat-semnarea-contractului-pentru-corvete.

[43] Eusebi Manolache, „Compania Damen pierde definitiv procesul cu MApN în care contesta licitația privind corvetele multifuncționale", *Agerpres*, 14 iulie 2020, https://www.agerpres.ro/justitie/2020/07/14/

pusă pe seama vreunei piedici de factură juridică. În cazul programului de înzestrare corvetă multirol interesele României și ale Franței coincid: Bucureștiul are nevoie de nave noi, iar Parisul dorește încheierea unui contract de apărare cu un aliat de pe flancul estic. Din punct de vedere politic, România ar avea de câștigat, sporind interesul Franței pentru zona Mării Negre, Parisul devenind astfel mai sensibil la temerile Bucureștiului privind evoluțiile de securitate din această regiune.

CONCLUZII

Între statele de pe flancul estic și Franța există diferențe de abordare în ceea ce privește atât ideea autonomiei strategice europene, cât și relațiile cu Rusia. Acest aspect influențează politicile de apărare națională și de securitate ale statelor din regiunea Mării Negre și din Centrul Europei.

Prezența militară americană semnificativă pe flancul estic influențează politicile de înzestrare ale membrilor NATO de pe flancul estic. Nevoia de interoperabilitate sporită cu forțele americane și cu sistemul de achiziții militare american oferă furnizorilor de armament din SUA un avantaj competitiv în raport cu cei europeni.

Programul susținut de înarmare și modernizare militară a Federației Ruse a înclinat echilibrul naval din Marea Neagră în favoarea acesteia.

Acțiunile agresive ale Rusiei în Marea Neagră au generat o cursă a înarmărilor în domeniul naval în regiune, caracterizată prin comandarea și construcția de nave militare noi, precum și prin dezvoltarea și desfășurarea de rachete antinavă performante.

Cursa navală din Marea Neagră este parțial alimentată și de descoperirile de hidrocarburi.

În această cursă, România a început să rămână în urmă din cauza întârzierii programului de înzestrare cu corvete multirol. De asemenea, această întârziere riscă să decredibilizeze Bucureștiul ca furnizor de securitate în regiunea Mării Negre, atât în ochii adversarilor, cât și în fața aliaților săi.

Întârzierea acestui program militar de achiziții afectează dimensiunea militară a parteneriatului strategic dintre Franța și România.

RECOMANDĂRI

Dacă clasa de corvete multirol Gowind este considerată de Ministerul Apărării Naționale și de Forțele Navale Române ca fiind soluția optimă pentru recapitalizarea Divizionului 50 Corvete cu mijloace de luptă moderne, iar guvernul dorește fructificarea parteneriatului strategic cu Franța în domeniul apărării, atunci este momentul unor decizii îndrăznețe și curajoase. Dacă contractul nu poate fi semnat în condițiile date, există soluția unei achiziții prin contract interguvernamental.

O potențială soluție la actuala situație ar fi deci anularea procedurii competitive, iar discuțiile dintre cele două guverne ar trebui inițiate în vederea negocierii unui

compania-damen-pierde-definitiv-procesul-cu-mapn-in-care-contesta-licitatia-privind-corvetele-multifunctionale--539836.

nou contract, la nivel interguvernamental. Există precedente, în acest sens, la nivel internațional, cel mai bun exemplu fiind programul indian MMRCA de înzestrare cu 126 de avioane multirol lansat în 2010[44] și estimat la cel puțin 10 miliarde de dolari SUA, chiar 20 de miliarde de dolari dacă India și-ar fi exercitat opțiunea de a achiziționa 74 de avioane suplimentar. Compania franceză Dassault cu avionul multirol Rafale a fost declarată câștigătoare în urma unui licitații internaționale, dar contractul nu a putut fi semnat din cauza unor probleme de factură birocratică apărute între compania franceză și statul indian.[45] Achiziția a trebuit anulată, dar aceasta a fost realizată parțial prin cumpărarea a 36 de avioane Rafale prin intermediul unui contract cu guvernul francez.[46]

Condiția construirii navelor într-un șantier românesc trebuie să rămână fundamentală oricărei înțelegeri pentru a facilita dezvoltarea industriei navale din România și pentru a asigura transferul de tehnologie de vârf către aceasta. Dacă programul inițial de achiziție presupunea construirea a patru nave în șapte ani, acesta ar trebui amendat și ar trebui propusă construirea a șase nave în zece ani. Schimbarea este necesară din cauza a trei factori. În primul rând Divizionul 50 Corvete a avut în componența sa șase nave – inițial patru corvete din clasa Tetal I și două din clasa Tetal II. Apoi, după retragerea a două dintre navele Tetal I au fost introduse în componență două vedete torpiloare mari. Un număr mai mare de nave achiziționate are un impact pozitiv asupra numărului de nave disponibile operațional și care pot fi desfășurate de exemplu în afara regiunii Mării Negre. De asemenea, cantitatea reprezintă o calitate în sine – șase nave pot acoperi o zonă mai mare, iar capabilitățile divizionului de corvete vor crește și cantitativ, nu doar calitativ.

Un număr de șase corvete ar „egala" cele șase submarine rusești din clasa Kilo alocate Flotei Mării Negre începând cu 2014. Misiunea principală a Divizionului 50 Corvete este lupta antisubmarin, iar reechiparea acestuia cu nave moderne și sofisticate ar spori capabilitățile de luptă împotriva submarinelor în Marea Neagră. Ar reprezenta, astfel, un mesaj politico-militar important pe care România l-ar da în regiune.

În al doilea rând, principalele unități ale Forțelor Navale Române, Flotila 56 Fregate și Divizionul 50 Corvete, sunt echipate cu nave vechi, aflate la sfârșitul vieții operaționale. În cazul flotilei de fregate, echiparea cu nave de luptă este neomogenă, situație care are un impact asupra capacităților acestei unități. Documentele de fundamentare a achiziției corvetelor multirol notează faptul că navele aflate acum în dotarea divizionului de corvete sunt uzate moral și tehnic, iar armamentul lor de origine sovietică nu este la standardele NATO, având un grad scăzut de interoperabilitate cu aliații noștri. O achiziție care ar implica șase nave militare noi, la pachet cu modernizarea celor două fregate Tip 22, ar reprezenta o

[44] *Aviation & Aerospace*, „MRCA RFP: India floats its biggest-ever global tender for jet fightersnews", 28 august 2007, https://www.domain-b.com/aero/20070828_mrca_rfp.htm.

[45] Vivek Raghuvanshi, „Analysts: India's Fighter Buy Cancellation Hurts Industry, Air Force", în *Defense News*, 9 august 2015, https://www.defensenews.com/air/2015/08/09/analysts-india-s-fighter-buy-cancellation-hurts-industry-air-force/.

[46] *France 24*, „La France va fournir à la Grèce trois frégates, renforçant un «partenariat stratégique»", 28 septembrie 2021, https://www.france24.com/fr/europe/20210928-la-france-va-fournir-à-la-grèce-trois-frégates-renforçant-un-partenariat-stratégique.

recapitalizare semnificativă a capabilităților forțelor navale. Navele Divizionului 50 Corvete ar putea prelua pe termen scurt o parte din misiunile Flotilei 56 Fregate.

În al treilea rând, construirea a șase nave ar recredibiliza programul de achiziție a corvetelor atât din punctul de vedere al descurajării amenințărilor care s-au multiplicat începând cu perioada 2016-2017, cât și din punct de vedere public. Anularea din 2017, dublată de contestările în justiție și de intervențiile din media au decredibilizat acest program de înzestrare atât în ochii publicului românesc, cât și în cei ai partenerilor noștri. Dacă programul de înzestrare ar fi evoluat fără perturbări majore, prima navă ar fi fost în probe sau în serviciul activ al Forțelor Navale, iar a doua navă, pusă pe chilă și aflată într-un stadiu avansat de construcție. Un angajament pe zece ani și șase nave în loc de patru ar fi mult mai realist, în momentul de față, decât patru nave în șapte ani.

Un contract interguvernamental ar fi benefic și din punctul de vedere al compensațiilor și al transferului de tehnologie, acestea fiind garantate de relația dintre cele două state. Condiția modernizării celor două fregate Tip 22 ar trebui retrasă din pachetul de compensare cerut de autoritățile române și ar trebui inițiat un program separat. Astfel, transferul tehnologic către industria de apărare și civilă românească va fi mai consistent de pe urma acestui program. În loc ca resursele alocate prin programul de compensare să fie concentrate asupra unor nave de suprafață aflate la sfârșitul vieții operaționale, acestea ar putea fi utilizate pentru însușirea unor tehnologii și capabilități industriale utile pentru viitorul industriei de apărare românești. Fregatele pot fi modernizate cu sisteme electronice și de armament similare cu acelea ce vor fi prezente și pe corvetele multirol. Având în vedere vârsta acestor nave (în medie 35 de ani), modernizarea ar trebui să fie una limitată, de sfârșit de carieră, dublată, bineînțeles, de propriul program de offset.

În fine, acordul guvernamental ar trebui completat de achiziționarea din Franța a unei fregate FDI, din clasa Belhara, similară cu cele achiziționate de curând de Grecia.[47] Această achiziție se impune din cauza vechimii fregatei Mărășești și ca prim pas pentru recapitalizarea Flotilei 56 Fregate. O fregată din clasa Belhara și cele două fregate Tip 22 ar putea crește considerabil capabilitățile flotilei de fregate din punctul de vedere al interoperabilității cu NATO și al puterii de foc. Din cauza vechimii, modernizarea fregatei Mărășești nu este practică, autoritățile militare fiind conștiente încă din 2015 că nava ar trebui retrasă din serviciul activ.[48] Pentru a urgenta achiziția, Bucureștiul ar trebui să negocieze cu Parisul preluarea uneia dintre navele deja comandate de marina franceză. Soluția aceasta a fost adoptată de Egipt, în momentul achiziționării unei fregate FREMM din Franța la pachet cu 24 de avioane Rafale în anul 2015. Pentru a îndeplini termenul de livrare foarte strâns cerut de Cairo, Parisul a pus la dispoziția marinei egiptene fregata Normandie, aflată în curs de armare și de intrare în serviciul activ al marinei militare franceze.[49]

---

[47] *Naval Technology*, „FTI Medium-Size Frigates", https://www.naval-technology.com/projects/fti-medium-size-frigates/.

[48] Richard Scott, „Romania looks to revive Type 22 frigate upgrade programme", în *IHS Jane's Defence Weekly*, 5 februarie 2015, http://www.janes.com/article/48556/romania-looks-to-revive-type-22-frigate-upgrade-programme.

[49] Ministère des Armées-Marine Nationale, „Cession de la FREMM Normandie à l'Égypte", 13 februarie 2015, https://www.defense.gouv.fr/marine/a-la-une/cession-de-la-fremm-normandie-a-l-egypte.

TURCIA – UN ACTOR ÎN PROFUNDĂ TRANSFORMARE

***Dr. Dragoș C. Mateescu*[1],**
cercetător, Institutul Diplomatic Român

INTRODUCERE: PERSPECTIVA ANALITICĂ

Acest studiu prezintă o *abordare analitică* concepută pentru a oferi răspunsuri la următoarele întrebări: (1) Care sunt factorii principali care determină schimbarea actuală, perceptibilă, a Turciei ca stat în sine și ca actor regional? (2) Care sunt aspectele principale ale acestei transformări? Factorii menționați în prima întrebare sunt tratați analitic ca *variabile independente* care pot indica și determina, în același timp, o transformare profundă a Turciei ca stat, dar și ca actor regional (*variabila dependentă*).

Ca *ipoteză de lucru*, studiul se construiește în jurul ideii că instituirea, în 2018, a regimului executiv prezidențial, precum și degradarea economiei turcești în ultimii trei ani duc la o criză sistemică pe termen lung. La deciziile greșite în guvernarea internă s-au adăugat erori în politica externă, ambele cu costuri mari, atât economico-sociale și financiare, cât și politice. Accentuarea acestei crize a determinat regimul de la Ankara să apeleze din ce în ce mai mult la naționalismul turco-islamic ca bază identitară de legitimare și sprijin. Acesta este motivul principal pentru care analiza de față se concentrează pe identificarea parametrilor principali ai transformării politicii Turciei dintr-una bazată pe principiile tradiționale ale republicii kemaliste într-una călăuzită de imperativele conjuncturale ale actualului regim conservator.

Argumentația se construiește pe *informații* actualizate și verificate din surse deschise de media. Unde este relevant, analiza apelează și la studii academice care oferă detalii sau perspective utile. Unde au apărut suspiciuni, pentru verificarea unora dintre aserțiunile esențiale, autorul a recurs la comunicarea directă cu rezidenți turci și străini (inclusiv români) în diferite localități din Turcia.

UN REGIM ÎN CRIZĂ DE LEGITIMITATE ȘI UN STAT VULNERABIL

Trecerea Turciei de la sistemul republican parlamentar de guvernământ la *regimul executiv prezidențial* a fost aprobată de către cetățenii turci la limită, cu 51,41%, la

[1] Autorul studiilor despre Turcia din acest volum a locuit timp de aproape 20 de ani la Izmir (2001 – 2020), unde a predat cursuri în domeniul științelor politice timp de 18 ani la Izmir University of Economics, universitate patronată de Camera de Comerț Izmir.

referendumul din 2017. Noul regim a fost apoi instituit formal, prin legi adoptate începând cu luna ianuarie 2018, înlocuindu-se astfel treptat democrația reprezentativă parlamentară care constituise esența statului republican kemalist. Conform amendamentelor constituționale și legilor adoptate ulterior, funcția de prim-ministru a fost desființată, laolaltă cu toate atributele, funcțiile și instituțiile asociate acelei funcții.

Președinția Republicii a căpătat atribuții executive și, conform noii legislații, persoana care ocupă acea poziție exercită autoritatea executivă neîngrădită asupra *tuturor* instituțiilor fundamentale ale statului: executiv, legislativ, justiție, toate forțele armate, unica agenție națională de informații (tr. *Millî İstihbarat Teşkilatı*, MIT), Banca Centrală, precum și toate celelalte agenții de stat, indiferent de gradele formale de autonomie.[2] Practica ultimilor ani a demonstrat că președintele exercită controlul autoritar atât în formă ierarhică-instituțională, cât și prin pârghii bugetare, explicit formal, dar și informal. Detaliile de mai sus, la care se adaugă cenzura și controlul statului asupra majorității canalelor media[3], precum și deteriorarea fără precedent a actului de justiție și a drepturilor omului sunt suficiente pentru a încadra regimul actual de la Ankara în categoria celor autoritare cu vădite ambiții totalitare.[4]

Însă noul sistem de guvernământ și-a arătat *slăbiciunile* aproape imediat după instituire. Concentrarea puterii în mâinile președintelui a dus la incapacitatea instituțiilor statului de a lua decizii independente sau măcar autonome, în conformitate cu imperativele lor profesionale și tehnice de guvernare. Așa s-a ajuns, gradual, la evoluții care par scăpate de sub control. Este vorba despre performanțe economice negative care au produs creșterea inflației (a trecut deja de 30%), precum și despre rate alarmante ale șomajului (oficial 10-12%, dar în jur de 28% pe o definiție mai largă).[5] Și valoarea lirei turcești a scăzut semnificativ în ultimii trei ani, pierzând aproximativ 44% din valoare și ajungând la recorduri negative istorice spre sfârșitul anului 2021. Se adaugă o balanță comercială externă semnificativ negativă (peste 20% în mai 2021), o datorie externă pentru următoarele 12 luni de 190 de miliarde de dolari și aproximativ 30 de miliarde de dolari ca deficit comercial extern. Cum Turcia importă majoritatea materiilor prime și a tehnologiilor competitive, este de așteptat ca parametrii negativi de mai sus să se accentueze în viitorul apropiat.

[2] Dragoș C. Mateescu, „A dispărut un stat: noua Turcie şi provocările viitorului", în *Contributors.ro*, 12 august 2018, https://www.contributors.ro/a-disparut-un-stat-noua-turcie-si-provocarile-viitorului/.

[3] Sofia Verza și Fazila Mat, „Media in Turkey: a testing ground of censorship and control", în *Osservatorio Balcani e Transeuropa*, 31 iulie 2021, https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/Turkey/Media-in-Turkey-a-testing-ground-of-censorship-and-control-203928.

[4] Pentru detalii privind faza autoritară a regimului actual de la Ankara, vezi Dragoş C. Mateescu, „Turcia – de la democrație tutelată la regim autoritar personal", în *Democrația sub asediu – România în context regional*, ed. Armand Goşu și Alexandru Gussi, Corint, București, 2019, p. 205 – 238. În ultimii doi ani, practica și legislația ulterioară sugerează ambiții totalitare. Regimul urmărește nu doar să controleze sistemul politic prin reducerea opoziției la un rol decorativ, ci încearcă să impună coercitiv ideologia sa conservatoare întregii societăți civile. Pentru diferențele dintre regimurile autoritare și cele totalitare, vezi Juan J. Linz, *Totalitarian and authoritarian regimes,* Lynne Rienner Publishers, Boulder și Londra, 2000.

[5] Mustafa Sonmez, „Turkish inflation hits highest level under Erdogan's rule", în *Al-Monitor: Turkey Pulse*, 4 ianuarie 2022, https://www.al-monitor.com/originals/2022/01/turkish-inflation-hits-highest-level-under-erdogan-rule. Pentru date macroeconomice actualizate, vezi https://data.oecd.org/turkey.htm.

Toate acestea, dar, mai cu seamă, parametrii inflației în cazul produselor alimentare, au dus la o degradare semnificativă a nivelului de trai, rata sărăciei ajungând la aproape 22% (cca 18 milioane) din populația țării.[6] Trebuie adăugate și presiunea celor aproximativ 4 milioane de refugiați deja găzduiți de Turcia de la începutul crizei din Siria, dar și cheltuielile masive presupuse de o politică externă agresivă și aventuroasă. Rezultatul este o dramatică diminuare a sprijinului popular pentru actualul regim, care se confruntă deja cu o criză de legitimitate, reflectată de studii independente.

Sondajele de opinie din Turcia sunt credibile doar dacă sunt produse de anumite instituții academice sau de către anumite institute specializate private recunoscute drept corecte în evaluările lor de-a lungul anilor (ex. Metropoll și KONDA). Cu referire doar la astfel de surse, se poate spune că aproape 60% din populația Turciei este actualmente dezamăgită nu doar de guvernarea regimului AKP-Erdoğan, ci și de efectele sistemului executiv prezidențial, în general. Încrederea populației în președinte scade și ea în ultimele luni, peste jumătate din cei intervievați de Metropoll răspunzând negativ în vara lui 2021.[7] Într-un sondaj Metropoll, în septembrie 2021, rata de aprobare a președintelui a scăzut și mai mult, ajungând la 41,4%, iar, într-un sondaj KONDA, 64% din respondenți ar considera drept un rezultat negativ (nedorit) o nouă victorie a lui Erdoğan în alegerile prezidențiale. Aproape jumătate din respondenții la sondajul Metropoll din septembrie 2021 sunt sceptici privitor la posibilitatea ca Erdoğan să câștige următoarele alegeri prezidențiale, prevăzute pentru anul 2023.[8]

Astfel, se poate afirma că **actualul regim de la Ankara se află în plină criză de legitimitate**. Acțiunile sale agresive de politică externă sunt și ele o sursă de îngrijorare nu doar pentru partenerii tradiționali, ci și pentru cetățenii plătitori de taxe. În regiuni precum nordul Siriei, Libia și estul Mediteranei, adversarii regionali par a fi reușit să limiteze (engl. *contain*) agresivitatea Turciei. Astfel, dezaprobarea în rândul populației poate ajunge la proporții alarmante pentru stabilitatea țării având în vedere că obiectivele inițiale ale regimului de la Ankara nu mai pot fi atinse în toate cazurile de mai sus. Trebuie avut în vedere și faptul că va conta, în 2022, agravarea situației economice și sociale, regimul actual nefiind dispus, cel puțin în aparență, să adopte măsurile necesare, deopotrivă urgente și drastice.[9] Coroborând aceste detalii cu tendințele negative privind evoluția economiei, inflației, șomajului și a deficitelor, se poate deduce și că **Turcia, ca stat, se află într-o situație de vulnerabilitate fără precedent**, cel puțin în ultimele două decade.

---

[6] Mustafa Sonmez, „Official data lays bare deepening poverty in Turkey", în *Al-Monitor: Turkey Pulse*, 18 iunie 2021, https://www.al-monitor.com/originals/2021/06/official-data-lays-bare-deepening-poverty-turkey.

[7] *Duvar English*, „Erdoğan's job approval rating continues to plummet", 29 august 2021, https://www.duvarenglish.com/erdogans-job-approval-rating-continues-to-plummet-news-58643.

[8] „KONDA anketi: Millet İttifakı, Cumhur İttifakı'nı geçti", în *Birgün*, 6 octombrie 2021, https://www.birgun.net/haber/konda-anketi-millet-ittifaki-cumhur-ittifaki-ni-gecti-361179?__cf_chl_managed_tk__=pmd_QMdblosOMIdE_T.yrmlL5Kle8pyIIXmvIWQED.h_gBc-1633600727-0-gqNtZGzNA2WjcnBszQcR.

[9] La ora la care este editat acest text pentru publicare, nu există încă rezultate ale unor sondaje de opinie după majorările importante de prețuri și taxe de la începutul anului 2022.

CINE MAI SUSȚINE REGIMUL AKP-ERDOĞAN

Cei mai vocali *partizani ai regimului* actual sunt cei care susțin modul în care președintele Erdoğan a conceput modelul de dezvoltare a țării de aproape două decenii. Este vorba, în primul rând, despre cei cărora li s-au facilitat și au profitat de pe urma unor investiții masive și profitabile mai ales în industria de apărare și în construcții (spitale private, mari centre comerciale, poduri, canale, tuneluri, autostrăzi, aeroporturi și alte lucrări publice administrate de companii private). Proiecția geografică a acestor investiții s-a extins în ultimii ani din Turcia în Caucaz, Rusia, în Balcani, în Asia Centrală și în Africa.

Alt tip de susținători, mai puțin vizibili în exterior, sunt ultranaționaliștii care domină la ora actuală politica de securitate, internă și externă. Pentru aceștia, în logica naționalismului turcesc, „inamicii" tradiționali ai națiunii (grecii, armenii, mai ales kurzii) sunt ținte legitime ale unui stat din ce în ce mai violent. Astfel de ultranaționaliști au fost prezenți de generații (mai ales de prin anii 1960) în structurile profunde ale statului (tr. *derin devlet*) și par a fi dominanți la ora actuală.[10]

Atât timp cât regimul AKP-Erdoğan va promova agendele acestor două categorii principale de susținători în politica internă și externă, ele vor continua, la rândul lor, să sprijine regimul. În acest fel sunt în primul rând satisfăcute, pe de o parte, ambițiile celor care țintesc profituri și mai mari de pe urma imenselor contracte cu statul turc, ceea ce a dus corupția la niveluri fără precedent în strânsă legătură cu tipuri particulare de criminalitate, tolerate și chiar încurajate de stat.[11]

Pe de altă parte, este satisfăcută și obsesia ultranaționaliștilor privind ceea ce specialiștii numesc „sindromul Sèvres", care este, de fapt, o narațiune veche și dominantă în întreaga societate.[12] Sintagma se referă la teama colectivă a turcilor de pierderi teritoriale și de acțiuni ale unor puteri străine occidentale care ar urmări distrugerea unității și suveranității naționale turcești. Aceleași „puteri străine" sunt văzute de ultranaționaliștii pro-regim și în spatele militantismului pentru drepturile omului (ex. protestele Gezi Park din mai-iunie 2013) și ale minorităților etnolingvistice

[10] Pentru o bună înțelegere a originii istorice și a ramificațiilor statului profund turcesc (*derin devlet*), inclusiv a conexiunilor cu lumea criminalității, vezi, *inter alia,* Ryan Gingeras, „In the Hunt for the «Sultans of Smack»: Dope, Gangsters and the Construction of the Turkish Deep State", în *Middle East Journal* 65, nr. 3 (2011), p. 426 – 441; Ryan Gingeras, *Heroin, Organized Crime, and the Making of Modern Turkey*, Oxford University Press, Oxford, 2014; Mehtap Söyler, *The Turkish Deep State: State Consolidation, Civil-Military Relations and Democracy,* Routledge, Londra și New York, 2015.

[11] Fırat Kimya, „Political economy of corruption in Turkey: declining petty corruption, rise of cronyism?", în *Turkish Studies* 20, nr. 3 (2019), p. 351 – 376; Metin Gurcan, „Erdogan in hot spot as Turks question «mafiazation» of politics", în *Al-Monitor: Turkey Pulse*, 21 mai 2021, https://www.al-monitor.com/originals/2021/05/erdogan-hot-spot-turks-question-mafiazation-politics.

[12] Dragoș C. Mateescu, „Turcia: metanarațiunea naționalistă și narațiuni false care derivă din aceasta", *Veridica*, 3 decembrie 2020, https://www.veridica.ro/ro/analize/turcia-metanaratiunea-nationalista-si-naratiuni-false-care-deriva-din-aceasta.

(nerecunoscute de Turcia) și religioase (recunoscute conform unei interpretări restrictive a prevederilor relevante din Tratatul de la Lausanne, 1923).[13]

Există însă și o a treia categorie, una profund identitară, care a susținut binomul AKP-Erdoğan de la bun început: *islamiștii antikemaliști*. Aceștia pot fi găsiți în ambele categorii de mai sus (oameni de afaceri ambițioși și ultranaționaliști), dar și ca entități independente de celelalte. Eterogeni din punct de vedere politico-ideologic, acești islamiști antikemaliști pot fi considerați drept cei mai devotați susținători ai lui Erdoğan și ai apropiaților săi încă de la începutul aventurii lor politice, în anii 1980.

Idealul acestei categorii este abolirea a ceea ce conservatorii religioși interpretează drept restricții de inspirație kemalistă și occidentală îndreptate împotriva tradiției islamice. Printre acestea se numără interdicții privind portul islamic tradițional în public și în instituții, tratamentul special al femeii și al familiei conform normelor islamice tradiționale, atitudini negative privind tehnologia modernă etc. Deși exprimă relativ rar acest lucru în public, islamiștii antikemaliști îl condamnă pe fondatorul Mustafa Kemal Atatürk pentru că, printr-un amendament constituțional din 1928, ar fi creat un stat laic de tip occidental, care, ulterior, a devenit chiar ostil islamului. De aceea consideră acest stat drept „ghiaur" (tr. *gavur*; infidel, necredincios), adică o entitate politică de inspirație occidentală și, prin urmare, dușmănoasă față de tradițiile turco-islamice.[14] Acești conservatori religioși își mențin speranța că regimul actual, sub conducerea „capului capilor" (tr. *reis*) Erdoğan, va restabili ceea ce ei văd drept normalitatea de dinainte de 1928. Tot ei, la fel ca înaintașii lor, au format mereu masa de susținere pentru lideri și partide politice islamist conservatoare. La acest punct trebuie făcute câteva specificații importante privind relația istorică a republicii cu islamul.

DE LA SECULARISMUL ALLA TURCA LA SINTEZA TURCO-ISLAMICĂ

De-a lungul întregii sale istorii, aproape centenare, Republica Turcia nu a fost *niciodată* un stat strict laic, conform cu modelul continental (francez) al acestui concept, ci, mai degrabă, un stat care a promovat mereu identitatea majorității islamice sunni. Din 1923 și până la amendamentul constituțional din 1928, islamul era prin lege religie de stat. La doar un an de la fondarea republicii, în martie 1924, se înființa Directoratul pentru Afaceri Religioase (*Diyanet*), care a funcționat ca un instrument al statului în promovarea identității majoritare sunni, neglijând minoritățile religioase. *Diyanet* a supraviețuit tuturor tulburărilor din istoria țării. Sub regimul actual, a devenit atât un agent al politicii interne profund transformative, cât și un instrument de politică externă (detalii mai jos).

Ideea că republica fondată de Atatürk este esențialmente laică/seculară nu înseamnă prea mult *în fapt* decât (1) pentru fanaticii kemaliști seculariști sau (2) pentru

[13] Dragoş C. Mateescu, „Discoursing Stability: the Conception of Minorities in the Human Domain under Turkish Sovereignty", în *Analele Universității din București – Seria Științe Politice* 13, nr. 2 (2011), p. 91 – 136, accesat 30 septembrie 2021, https://anale.fspub.unibuc.ro/browse/issues/2011-2.

[14] Această aserțiune este profund eronată, dar servește, de generații, propagandei islamiștilor turci împotriva statului kemalist.

analiștii străini neexperimentați. Însuși părintele fondator al statului a folosit religia și religiozitatea turcilor în acțiunile sale militare și politice, insistând doar asupra faptului că statul și islamul sunt separate și instituind această separație în 1928. Loviturile militare de stat (tr. *darbe*) ulterioare nu au fost explicit date împotriva islamului sau a islamiștilor. Autorii lor, militarii, reacționau mai degrabă la amenințarea anarhiei cauzate de extremiști din toate taberele politico-identitare. În logica Războiului Rece, țintele regimurilor militare au fost extremiștii de stânga comuniști, socialiștii, dar și dreapta liberală (militanții pentru drepturile individuale și ale minorităților) sau extrema dreaptă (ultranaționaliștii antioccidentali), laolaltă cu islamiștii radicali. Dar legătura identitară dintre stat și islam nu a fost niciodată ruptă cu adevărat.

Chiar dacă lovitura militară cea mai sângeroasă, din septembrie 1980, a fost justificată de către generalul Kenan Evren ca reinstaurând ordinea secular-democratică kemalistă, ea a inaugurat de fapt și implementarea principiului așa-zisei „sinteze turco-islamice".[15] Reprezentând un amestec de islamism sunni și naționalism turc, sinteza a servit drept ideologie neoficială de stat sub guvernarea militară, apoi sub cea a Partidului Patriei (*Anavatan Partisi*) și a liderului său, Turgut Özal, până la moartea acestuia în 1991. În acea perioadă, naționaliștii și conservatorii islamici beneficiau de sprijinul statului, ceea ce a dus nu doar la obligativitatea cursurilor de religie în învățământul secundar, ci și la înmulțirea școlilor religioase private. Astfel se marca reintrarea forțelor islamiste în scena publică cu sprijinul unei clase emergente de oameni de afaceri conservatori bogați și foarte influenți, care au creat adevărate rețele de putere. Multe dintre ele au crescut în jurul unor lideri de cult, cum a fost și cazul grupării lui Fethullah Gülen, din care făcea parte și tânărul Recep Tayyip Erdoğan.

Având sprijin financiar masiv și legitimitate populară, islamul politic a putut astfel reintra în scena electorală, procesul culminând cu succesul din anii 1990, sub conducerea lui Necmettin Erbakan, liderul Partidului Prosperității (*Refah Partisi*, RP). După câțiva ani la putere, Erbakan și RP au fost până la urmă alungați de către armată în 1997, iar partidul a fost desființat în 1998 de către Curtea Constituțională pentru încălcarea principiului separației statului de religie. Erdoğan, unul dintre membrii marcanți ai RP și primar al Istanbulului la acea vreme, a încetat mandatul și a petrecut 4 luni în închisoare în 1999 pentru că ar fi incitat la violență recitând un poem de factură islamist-naționalistă la un miting politic. Partidul Justiției și Dezvoltării (*Adalet ve Kalkınma Partisi*, AKP), având printre fondatori foști membri ai RP (Erdoğan, Abdullah Gül, Bülent Arınç, Melih Gökçek etc.), a readus islamul politic la putere, câștigând alegerile parlamentare din 3 noiembrie 2002.

TURCIA LUI ERDOĞAN PE CALEA NAȚIONALISMULUI ISLAMIC DE STAT

Până acum, regimul AKP-Erdoğan a evitat pași legislativi hotărâtori pentru a împlini idealul islamiștilor conservatori antikemaliști. Numeroasele amendări ale constituției *încă* nu au alterat stipulările privind caracterul laic-secular al statului, așa cum au fost

[15] Pentru o prezentare detaliată academică a relației istorice dintre stat și islam în Turcia, vezi, de exemplu, Banu Eligür, *The Mobilization of Political Islam in Turkey*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.

formulate în 1982.[16] Au dispărut însă interdicții importante privind portul islamic, mai ales portul de către femei al hijabului (tr. *türban*) în universități (2008), în instituțiile guvernamentale (2013) și în școli preuniversitare (2014). Totodată, o reformă a educației inițiată în martie 2012 a inclus școlile religioase (*imam hatip okulları*) în categoria liceelor. Nesupusă dezbaterii publice, legea respectivă a fost impusă de președintele Erdoğan, el însuși absolvent al unei școli religioase, ca parte din angajamentul său public de a crește generații de turci „pioși și răzbunători".

Legea din 2012 a încurajat la început educația secundară în școlile *imam hatip* prin faptul că a permis absolvenților acelor școli să continue studiile la universități laice, deși pregătirea lor liceală este concentrată pe studiul Coranului. Numărul școlilor *imam hatip* a crescut la peste 1.600 sub coordonarea *Diyanet*. Numărul de studenți este însă pe un trend negativ pentru că, între alte motive, școlile respective nu oferă calificări profesionale solicitate pe piața muncii, iar nivelul educației, dominate de teme religioase și teze contrare științei, este sub cel necesar la nivelul universitar.

Ambiția președintelui de a produce un tineret religios se lovește și de rezistența noilor generații. Unele sondaje arată că numărul ateilor crește, iar religiozitatea în rândul tinerilor ar fi scăzut, de fapt, în ultimii ani tocmai ca reacție la propaganda guvernamentală agresivă.[17] Un astfel de sondaj conținea întrebări despre preferințele de viață ale tinerilor turci, cerându-le să aleagă între a trăi fie în Elveția, fie în Arabia Saudită. Mai mult de 70% din respondenți au preferat Elveția laică în detrimentul Arabiei Saudite, unde veniturile ar fi comparativ mai bune, dar într-o societate și într-un stat dominate de religie.

Astfel de evoluții nu au descurajat însă guvernanții conservatori. În 2017, președintele a inițiat ceea ce mass-media fidelă regimului s-a grăbit să eticheteze drept o „revoluție" a programelor și manualelor școlare. Ea venea după tentativa de lovitură de stat eșuată din iulie 2016. Pe scurt, „revoluția" a însemnat radicalizarea educației conservatoare la toate nivelurile, cu introducerea în programe și manuale a noțiunii de *jihad* drept normalitate în islam, alături de glorificarea martiriului în lupta împotriva necredincioșilor (pl. *gavurlar*). Prin acel termen, insultător în cultura turcă, sunt denumiți în textele respective, oficiale, evreii și creștinii. Revoluția educațională pare astfel a urmări crearea unor generații pioase de tineri gata să moară pentru islamul turcesc, luptând împotriva a ceea ce regimul identifică drept inamici. Este astfel cu atât mai semnificativ că noile programe conțin pasaje antieuropene și antiamericane, în vreme ce exprimă simpatie pentru cauza grupărilor Al-Qaeda și ISIS.[18]

Tot într-o logică ostilă la adresa Occidentului, aceleași texte oficiale identifică apoi așa-numitul „bazin turcic" într-un spațiu geografic imens, întins de la Marea Adriatică

[16] În textul constituțional din 1982, cuvântul turcesc pentru laic/secular apărea de opt ori în diferite forme (adj. *lâik*; subst. *lâiklik*) și apare de zece ori în forma actuală, amendată, a textului.

[17] „Atheism grows in Turkey as Recep Tayyip Erdogan urges Islam", *Reuters*, 9 ianuarie 2021, https://www.dw.com/en/atheism-grows-in-turkey-as-recep-tayyip-erdogan-urges-islam/a-47018029.

[18] Hay E.C. Yanarocak, *The Erdoğan Revolution in the Turkish Curriculum Textbooks* (Ramat Gan: IMPACT-se and Henry Jackson Society, 2021), https://www.impact-se.org/wp-content/uploads/The-Erdogan-Revolution-in-the-Turkish-CurriculumTextbooks.pdf.

până în Asia Centrală. Acest spațiu pare a coincide cu legendarul Turan în interpretarea ideologiei ultranaționaliste panturcice, ceea ce sugerează ambiții privind refacerea dominației turco-islamice la scară eurasiatică. Astfel de ambiții sunt confirmate apoi de referiri explicite la neootomanism și panturcism, cu accent pe concepte precum „dominația turcească globală" sau „idealul islamic", otoman sau turcesc, al ordinii globale. Curicula școlară pare astfel a fi concepută pentru a perpetua în generațiile următoare o viziune islamistă agresivă și antioccidentală, în continuarea principiilor sintezei turco-islamice din anii 1980.

În acest context, este semnificativă împortanța crescândă a *Diyanet* în politica internă, dar și în postura externă a actualului regim de la Ankara.[19] A ajuns să fie considerată cea mai politizată instituție din stat, iar resursele sale umane și bugetare au crescut continuu. Începând din 2011, instituției i-a fost acordată exclusivitatea asupra emiterii certificatelor *halal* care indică produsele permise conform jurisprudenței islamice sunni hanefi.[20] Aceasta implică și autoritatea, mult mai semnificativă, de a decreta ce este *haram*, adică interzis.

În același an, 2011, *Diyanet* a primit autorizațiile și fondurile necesare pentru a deschide o stație TV proprie (a început emisia în 2012), dar și o universitate administrată prin fundația sa, *Türkiye Diyanet Vakfı* (TDV). *Diyanet* a devenit de atunci din ce în ce mai vocală, emițând cu multă publicitate numeroase *fetva* (decizii consultative cu referire la dreptul islamic sunni hanefi; din arabă, *fetwā*) și declarații de presă. Deși au *încă* doar valoare consultativă, astfel de decizii și declarații publice impun viziunea instituției asupra relațiilor dintre bărbați și femei și asupra condiției sociale a femeii, privitor la economia familiei și a comunității sau la rolul tehnologiei în viața oamenilor și utilizarea rețelelor media sociale. Toate *fetva* și declarațiile *Diyanet* reflectă invariabil poziția regimului AKP-Erdoğan asupra chestiunilor respective și dau senzația că pregătesc restricții viitoare, prin lege, care ar putea institui un control de tip totalitar asupra societății civile.

În schimb, *Diyanet* devine ceea ce unii analiști descriu drept o companie de stat foarte profitabilă sub regimul AKP-Erdoğan, având o rețea de peste o mie de sucursale în Turcia și reprezentanțe în circa 145 de țări, planificând deja extinderea în alte 17 țări. Putem astfel spune că, astăzi, instituția servește regimul de la Ankara la nivel global. Bugetul și dimensiunile sale interne au crescut an după an, ajungându-se la miliarde de lire și în jur de 150.000 de angajați în 2015.[21] Se estimează că bugetul instituției ar fi crescut în 2019 cu 36% față de cel din 2018 (de la 7,7 la 10,5 miliarde de lire, adică de la

[19] Ihsan Yilmaz și James Barry, „Instrumentalizing Islam in a «Secular» State: Turkey's Diyanet and Interfaith Dialogue", în *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 22, nr. 1 (2020), p. 1 – 16, accesat 30 septembrie 2021, https://doi.org/10.1080/19448953.2018.1506301.

[20] Pentru o introducere în cele patru școli principale ale dreptului islamic și alte detalii relevante, vezi Wael B. Hallaq, *An Introduction to Islamic Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, p. 31 – 37.

[21] Ahmet Erdi Öztürk şi Semiha Sözeri, „Diyanet as a Turkish Foreign Policy Tool: Evidence from the Netherlands and Bulgaria", în *Politics and Religion* 11, nr. 3 (2018), p. 624 – 648, accesat 30 septembrie 2021, https://doi:10.1017/S175504831700075X.

1,4 la 2 miliarde de dolari).[22] Suma era de cinci ori mai mare decât bugetul agenției naționale de informații MIT sau cel pentru Ministerul Energiei și de șase ori mai mare decât bugetul Parlamentului (*Meclis*) și mult peste bugetele ministerelor turismului, industriei, comerțului, mediului și al Ministerului de Externe. Din cauza devalorizării lirei, valoarea bugetului *Diyanet* în dolari SUA scăzuse la 1,6 miliarde, însă proporțiile rămân valabile. Pentru anul 2022, bugetul propus Parlamentului prevede încă o creștere, cu peste 24%, a fondurilor pentru acest Directorat, cea mai mare sumă (creștere de 55% față de 2021) fiind alocată promovării publice.[23]

Influența instituției asupra generațiilor tinere se poate extinde după ce va inaugura propriul canal tv pentru copii printr-un protocol semnat în iunie 2021 cu furnizorul național de programe radio-tv, TRT. Conform directorului *Diyanet*, Ali Erbaș, instituția va putea astfel să educe copii preșcolari în spiritul „valorilor naționale și islamice" și să-i ferească de „desene animate traduse și străine [de cultura islamică turcească]"[24].

Creșterea importanței acestei instituții în ultima decadă a fost marcată public în 2021 și prin reorganizarea protocolului de stat. La ceremonia de inaugurare a unei noi clădiri a Curții de Casație a fost prezent președintele Erdoğan, dar și directorul *Diyanet*, care a și oficiat o slujbă religioasă. Faptul este fără precedent în era republicană. Cu doar câteva zile înainte, aveau loc ceremonii pentru celebrarea Zilei Victoriei, pe 30 august. Invitații oficiali la Palatul Prezidențial constatau atunci că șeful *Diyanet* fusese avansat pe poziția 12 în lista protocolului de stat (ocupase poziția 52 în sistemul politic parlamentar), ceea ce-l plasează pentru prima dată deasupra Șefului Statului Major General în ierarhia istorică a republicii fondate de Atatürk. Evenimentele acestea repezintă o demonstrație de forță a nucleului conservator al regimului în relația cu instituțiile statului.

Ali Erbaș este de multă vreme o persoană controversată. Între altele, este semnificativ episodul când a făcut declarații insultătoare la adresa comunității LGBT sau a bolnavilor HIV, iar Asociația Barourilor din Ankara l-a acuzat pe Erbaș că propagă un discurs vetust și denigrator pentru demnitatea umană. Procuratura s-a autosesizat, luând însă poziție oficială în apărarea șefului *Diyanet* și nu împotriva discursului său reprobabil. Astfel, procurorii au cerut în instanță pedepsirea reclamantului, adică a șefului asociației respective a barourilor, cu 1-2 ani de detenție pentru „insulte aduse unei autorități publice". Președintele Erdoğan însuși a intervenit public apărându-l pe vechiul său prieten, Erbaș, și aducând acuze grave Asociației Barourilor din Ankara: „Un atac asupra lui Erbaș este un atac împotriva statului și împotriva islamului." O astfel

[22] Pinar Tremblay, „Many Turks outraged by state religious authority's bloated budget", în *Al-Monitor: Turkey Pulse*, 20 noiembrie 2018, https://www.al-monitor.com/originals/2018/11/turkey-budget-of-religious-body-causes-uproar.html.

[23] Mustafa Sonmez, „Turkey's religious agency grows even richer, more powerful", în *Al-Monitor: Turkey Pulse*, 13 mai 2021, https://www.al-monitor.com/originals/2021/05/turkeys-religious-agency-grows-even-richer-more-powerful.

[24] Nazlan Ertan, „Turkey's religious agency plans to launch children's TV channel", în *Al-Monitor: Turkey Pulse*, 13 iunie 2021, https://www.al-monitor.com/originals/2021/06/turkeys-religious-agency-plans-launch-childrens-tv-channel.

de echivalare explicită a statului cu religia, fără precedent în istoria Republicii Turcia, poate sugera transformări mai importante în viitorul apropiat.[25]

În ultimii ani, Consiliul Suprem pentru Radio și Televiziune (RTÜK), instituția de stat care reglementează comportamentul media, a aplicat amenzi uriașe pentru „insultarea valorilor islamice", ba chiar și pentru „subestimarea lui Allah" atunci când era vorba, de fapt, despre critici la adresa regimului și a politicilor sale. Nu ar fi deloc surprinzător dacă o nouă constituție, anunțată ca proiect pentru începutul anului 2022, ar instituționaliza renunțarea la laicitate ca trăsătură fundamentală a republicii. Există voci la vârful administrației care insistă public, de la cele mai înalte niveluri, pentru o astfel de transformare fundamentală. Adăugând aici degradarea gravă a calității actului de justiție, a democrației și a drepturilor omului în ultima decadă, este semnificativă declarația președintelui Turciei că noua constituție va fi expresia „idealului *nostru* privind libertățile individuale, o societate puternică și o Turcie mai democratică" (italice adăugate).[26] Nu pare a conta faptul că acest ideal nu ar fi împărtășit, conform unui sondaj Metropoll, de 70% dintre respondenți, care consideră secularismul necesar în Turcia, și nici că același răspuns a fost oferit, surprinzător, chiar și de 56% din votanții AKP.

NAȚIONALISMUL ISLAMIC DE STAT ȘI POLITICA EXTERNĂ

Agresivitatea regimului AKP-Erdoğan a subminat în ultima decadă relațiile tradițional bune cu parteneri regionali importanți (Siria, Iran, Irak, Egipt, Iordania, Arabia Saudită, Emiratele Arabe Unite, Grecia, Cipru, Israel), dar și la nivel global (UE, NATO, SUA, Franța, India). Relațiile cu Kremlinul sunt și ele mereu aproape de explozie în legătură, mai ales, cu dosare sensibile precum situația din nordul Siriei, Libia, Caucaz, Crimea, dar și colaborarea pe termen lung în domeniul achizițiilor turcești de armament din Rusia și în ce privește construcția de centrale nucleare rusești în Turcia. Fără implicarea cancelarului Angela Merkel, relația bilaterală cu Germania ar fi fost și ea afectată serios odată cu schimbarea guvernului la Berlin.

În ciuda încercărilor din ultimul an ale lui Erdoğan de a reclădi buna cooperare cu actorii indicați mai sus, el nu a făcut nimic semnificativ pentru a elimina *cauzele* tensiunilor, majoritatea produse de Turcia. Tocmai de aceea dialogul capitalelor respective cu Ankara a fost practic suspendat și partenerii tradiționali cer fapte, și nu vorbe, din partea Turciei atât la Bruxelles și Washington, cât și la Cairo, Tel Aviv și Riad sau Atena și Nicosia. Iar faptele întârzie să apară, președintele Erdoğan părând de fapt a continua politica sa antioccidentală.

Naționalismul turco-islamic pare a fi singurul aspect identitar la care se raportează regimul actual în politicile interne și, din ce în ce mai mult, în politica externă. La

[25] „Jail term sought for bar association executives over criticism of Diyanet homophobia", *Duvar English*, 17 iunie 2021, https://www.duvarenglish.com/jail-term-sought-for-ankara-bar-association-executives-over-criticism-of-diyanet-homophobia-news-57850.

[26] Handan Kazanci, „Turkish president vows to boost judicial reform efforts", *Agenția Anatolia*, 1 septembrie 2021, https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkish-president-vows-to-boost-judicial-reform-efforts/2352829.

argumentația din secțiunea precedentă privind *Diyanet* trebuie adăugat activismul său crescând, împreună cu alte organizații controlate de regim, pe plan internațional. Öztürk şi Sözeri demonstrează că instituția servește ca instrument principal al politicii externe a Ankarei în țări cu minorități turcești musulmane sau unde turcii musulmani migrează în număr semnificativ. Scopul principal este acela de a câștiga susținători pentru regimul AKP-Erdoğan în țările gazdă, în funcție de agenda sa în relația cu țara respectivă. Totodată, operațiunile *Diyanet* par a urmări și destabilizarea structurilor statului laic atât în Turcia, cât și în alte țări unde este activă.[27]

Influența externă a organizației a început să crească din primii ani ai acestui secol mai ales în Balcani, prin conlucrare cu Agenția Turcă pentru Dezvoltare (TIKA) și cu rețeaua de școli și fundații controlată de Fethullah Gülen, sub coordonarea cancelariei primului-ministru (post desființat în 2018).[28] Transformarea lui Gülen în inamicul numărul unu al regimului după marele scandal de corupție din decembrie 2013 a dus treptat la înlocuirea rețelei sale cu fundația *Maarif* ca principal agent al politicii externe în domeniul educației (detalii mai jos). *Diyanet* pare a fi devenit și o instituție de informații externe cu puteri și valoare similare cu cele ale MIT. Tolerați inițial în Europa pentru că ar fi ajutat la stoparea pătrunderii wahabbismului și salafismului, imamii și ceilalți funcționari *Diyanet* sunt acum bănuiți de spionaj pentru regimul AKP-Erdoğan.

În 2017, trei cetățeni turci ce lucrau pentru *Diyanet* în Bulgaria au fost deportați sub acuzații de spionaj și ingerințe în treburile interne ale țării gazdă. Se pare că astfel de cazuri au existat și în Serbia și în Bosnia-Herțegovina, dar detaliile nu au fost făcute publice.[29] În 2018, serviciile de informații germane au ajuns la concluzia că *Diyanet* și serviciul turc de informații MIT cooperează atât de strâns încât trebuie tratate la fel, decizând să urmărească activitățile amândurora. Protestele vehemente venite de la Ankara par să confirme temerile de la Berlin și validitatea măsurilor luate.[30]

Este semnificativ în acest context că Turcia a criticat dur decizia guvernului german, în 2020, de a înființa o instituție federală care să pregătească imami pentru toți musulmanii din țară, diminuând astfel spațiul de manevră al organizațiilor islamice controlate de guverne străine. Proteste virulente au venit și din partea organizațiilor imigranților turci, suspectate de a fi devenit extensii ale statului turc în străinătate.[31] Două dintre ele poartă nume sugestive: Uniunea Turco-Islamică pentru Afaceri Religioase (DITIB, organizație afiliată *Diyanet*) și Viziunea Națională (*Millî Görüş*, mișcare

[27] Öztürk şi Sözeri, *op. cit*.

[28] Kerem Öktem, „Global Diyanet and Multiple Networks: Turkey's New Presence in the Balkans", în *Journal of Muslims in Europe* 1, nr. 1 (2012), p. 26 – 58, accesat 30 septembrie 2021, https://doi.org/10.1163/221179512X644042.

[29] Ahmet Erdi Öztürk, „The Ambivalence of Turkish Soft Power in Southeast Europe", în *Border Crossing* 10, nr. 2 (2020), p. 111 – 128, accesat 30 septembrie 2021, https://doi:10.33182/bc.v10i2.1050.

[30] Chase Winter, „German intelligence mulls putting largest Turkish-Islamic group under surveillance", *Deutsche Welle*, 21 septembrie 2018, https://www.dw.com/en/german-intelligence-mulls-putting-largest-turkish-islamic-group-under-surveillance/a-45586282.

[31] „Turkish groups oppose Germany's state-backed imam training center", în *Daily Sabah*, 16 iunie 2021, https://www.dailysabah.com/politics/turkish-groups-oppose-germanys-state-backed-imam-training-center/news.

islamist-naționalistă inspirată de Necmettin Erbakan și de doctrina sintezei turco-islamice; președintele Erdoğan este membru de onoare al mișcării). Fiind, de fapt, o bătălie pentru influență asupra milioanelor de turci rezidenți în Germania și în Europa[32], nu este de mirare că autoritățile de acolo devin din ce în ce mai conștiente că un astfel de sprijin reprezintă o gravă încălcare a suveranității Berlinului.

Și alte organizații controlate de Ankara devin agresive pe teritoriul unor state europene. Atrage atenția mai cu seamă organizația Lupii Cenușii (tr. *Bozkurtlar*, engl. *Gray Wolves*), o grupare ultranaționalist-islamistă, afiliată din anii 1960 la Partidul Mișcării Naționaliste (tr. *Millietçi Hareket Partisi*), care este partener la guvernare al regimului AKP-Erdoğan din 2015. Cunoscută oficial sub numele de Vetrele Idealiste (tr. *Ülkü Ocakları*), organizația este foarte bine reprezentată în Turcia și și-a extins activitățile și în Europa, unde propagă, de multe ori violent, ideologia sa panturcică turanistă și profund antioccidentală. Lupii Cenușii sunt incluși în multe „enciclopedii ale terorismului" disponibile pe internet, fiind considerați responsabili pentru un mare număr de asasinate din anii 1970 și până acum, multe dintre acestea cu sprijinul unor agenții ale statului profund turc (tr. *derin devlet*).[33]

În luna septembrie 2021, Camera Reprezentanților din Congresul SUA a adoptat un amendament prin care solicită Secretarului de Stat să evalueze dacă Lupii Cenușii poate fi desemnată drept Organizație Străină Teroristă. Este de așteptat ca și Senatul să aprobe această inițiativă, ceea ce ar însemna că Washingtonul se alătură partenerilor europeni (Austria, Franța, Germania, Țările de Jos, Parlamentul European) care deja au luat decizii oficiale sau au inițiat acțiuni împotriva Lupilor Cenușii.[34] Arestarea unui presupus asasin turc la Düsseldorf ar putea duce la mai multe date despre anvergura acțiunilor de spionaj criminale ale Ankarei în Europa, fiind posibil ca astfel de episoade să se înmulțească.

În ce privește educația, și ea reprezintă un element foarte important al politicii externe agresive sub regimul AKP-Erdoğan. După ce mișcarea Gülen a devenit oficial „Organizația Teroristă Fehullah Gülen" (acronim turcesc FETÖ) pentru guvernul și justiția din Turcia, în iulie 2016, locul acesteia ca promotoare a educației și propagandei în politica externă a fost preluat formal de fundația *Maarif*. Aceasta are reprezentanțe în 67 de țări (inclusiv România) și beneficiază de sume imense, de peste 100 de milioane de euro anual, alocate prin Ministerul Educației. Și rețeaua de școli religioase *imam hatip* coordonate de *Diyanet* a devenit instrument de politică externă, extinzându-se la nivel internațional în zeci de țări, inclusiv în România. Este important de subliniat că toate

[32] Numărul este dificil de estimat deoarece autoritățile din unele state vest-europene, inclusiv Germania, nu colectează la recensăminte date despre etniile cetățenilor. Cifrele din cercetările academice variază astfel destul de mult, indicând până la 7 milioane de cetățeni de origine turcă în Germania.

[33] Pentru alte analize documentate academic privind aceste aspecte, adițional la sursele din nota 3, vezi și Jenny White, *Muslim Nationalism and the New Turks*, Oxford University Press, Princeton și Oxford, 2014, p. 34 – 66.

[34] Aykan Erdemir, „Congress joins European allies in Targeting Erdogan's far-right partners", *Foundation for Defense of Democracies*, 29 septembrie 2021, https://www.fdd.org/analysis/2021/09/29/congress-allies-erdogans-far-right-partners/.

instituțiile educaționale sau culturale coordonate în afara Turciei de către *Maarif* și *Diyanet* sunt finanțate de către statul turc și fac politica actualului regim de la Ankara. Ca parte din propaganda pro-regim, organizațiile menționate cultivă popularitatea liderului Erdoğan, dar și un naționalism conservator agresiv, în spiritul doctrinar al sintezei turco-islamice.[35]

Trebuie astfel tratat cu maximă seriozitate detaliul, deja explicat mai sus, că doctrina respectivă este esențialmente antiamericană și antieuropeană. Dacă sub aceste aspecte ideologia turco-islamică pare a avea puncte comune cu Frăția Musulmană, pe care președintele Erdoğan încă o sprijină tacit la nivel regional, diferențele au devenit mai vizibile recent. Spre dosebire de panislamismul antioccidental al Frăției Musulmane, cu accent pe lumea arabă, ideologia turco-islamică propagată de actualul regim de la Ankara pare a se reorienta acum către rădăcinile ei turcești din anii 1980. Atunci, conducătorii militari promovau un curent ultranaționalist etnoreligios amintind mai degrabă de ideologia de stat din primele decade ale Republicii. Iar regimul lui Atatürk cultiva naționalismul rasist specific fascismelor europene ale vremii, fiind conceput să ajute crearea națiunii omogene turce prin eliminarea identităților minoritare.[36] Noua ideologie de stat, sub regimul actual AKP-Erdoğan, pare a reînvia acel naționalism primordial în sinteză cu islamul conservator ca armă împotriva tuturor celor ce nu sunt turci și musulmani sunni, atât în interiorul Turciei (minorități), cât și în afară. Acest tip de naționalism este o ideologie a conflictului perpetuu cu diversitatea internă și cu străinătatea de orice fel, mai ales cea occidentală.

În acest sens, trebuie tratată, de asemenea, cu maximă seriozitate și importanța acelui „sindrom Sèvres", explicat mai sus, în construcția logică a noului etno-naționalism islamic sub actualul regim. Din acel sindrom profund antioccidental s-au hrănit diferitele forme ale naționalismului etnoreligios, inclusiv doctrina Viziunea Națională (*Millî Görüş*) a guvernelor conservatoare din anii 1970 încoace. Aceeași logică este propagată de generații în sistemul educațional turcesc la *toate* nivelurile sale.[37] Ea constituie, prin urmare, **o bază importantă de legitimare** atât în politica internă, cât și în concepția politicii externe. Eșuând în politicile sale economice și sociale, regimul

[35] „Education Ministry allocates 1.2 billion lira for overseas education agency", Bianet, 27 septembrie 2021, https://bianet.org/english/youth/250901-education-ministry-allocates-1-2-billion-lira-for-overseas-education-agency.

[36] Vezi, *inter alia*, Sone Çağaptay, „Race, assimilation and Kemalism: Turkish nationalism and the minorities in the 1930s", în *Middle Eastern Studies* 40, nr. 3 (2004), p. 86 – 101; Nazan Maksudyan, „The *Turkish Review of Anthropology* and the racist face of Turkish nationalism", în *Cultural Dynamics* 17, nr. 3 (2005), p. 291 – 322, accesat 30 septembrie 2021, https://doi.org/10.1177/0921374005061992.

[37] Pentru analize privind „sindromul Sèvres" și naționalismul construit pe logica acelui sindrom, vezi, de exemplu, Ali Karaosmanoğlu, „The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey", în *Journal of International Affairs* 54, nr. 1 (2000), p. 199 – 216, accesat 30 septembrie 2021, https://www.jstor.org/stable/24357696; Emrullah Uslu, „Ulusalcılık: The Neo-nationalist Resurgence in Turkey", în *Turkish Studies* 9, nr. 1 (2008), p. 73 – 97, accesat 30 septembrie 2021, https://doi.org/10.1080/14683840701814018; Michelangelo Guida, „The Sèvres Syndrome and «*Komplo*» Theories in the Islamist and Secular Press", în *Turkish Studies* 9, nr. 1 (2008), p. 37 – 52, accesat 30 septembrie 2021, https://doi.org/10.1080/14683840701813994; Gareth Jenkins, *Political Islam in Turkey: Running West, Heading East?,* Palgrave Macmillan, New York și Basingstoke, 2008, p. 111 – 212.

AKP-Erdoğan pare a fi constrâns să reînvie islamul conservator în conexiune ideologică cu naționalismul fondator al Republicii pentru a încerca să se salveze.

RELAȚIA ANKAREI CU SUA, RUSIA ȘI ÎNDEPĂRTAREA DE OCCIDENT

Parcursul autoritar al regimului AKP-Erdoğan, început cu primul episod de subminare a independenței justiției, în 2010, și culminând cu trecerea la sistemul președinției executive în 2018, a îndepărtat Turcia de valorile și exigențele liberal-democrației occidentale.[38] Agresivitatea sa în regiune, dar și în Europa, așa cum am explicat în secțiunea precedentă, a făcut acest regim aproape nefrecventabil pentru mulți dintre vechii parteneri.

Ankara a cultivat, în schimb, legături din ce în ce mai strânse cu regimuri autoritare similare din Rusia, Azerbaidjan, Venezuela sau China. Pe plan regional, acțiunile de politică externă s-au subordonat ideologiei naționalist-islamice antioccidentale. Cum această ideologie, ca orice formă de naționalism, se construiește în relație cu inamici desemnați, nu a fost deloc o surpriză pentru experți atunci când procesul de pace cu reprezentanții kurzi a fost întrerupt abrupt în 2015. A urmat reluarea abordării chestiunii kurde ca o problemă de securitate a Turciei, atât în politica internă, cât și în cea externă. Nu se întrevede o renunțare la această abordare nici în viitor sub actualul regim. Din contră, ea reprezintă esența agresivității crescânde a Ankarei în relațiile sale cu majoritatea vecinilor (Siria lui Assad, Irak, parțial Iran, Armenia, Cipru, Grecia), cu alte țări din regiune (Arabia Saudită, Emiratele Arabe Unite, Iordania, Israel, Egipt) sau cu actori globali (UE, SUA, Franța, India).

În acest context are loc aprofundarea colaborării cu Rusia privind, mai ales, achiziția de arme, Ankara continuând în schimb să obstrucționeze interesele occidentale la Marea Egee, în Estul Mediteranei, nordul Siriei și în Libia. Rezultatul este continua izolare a Turciei în relația cu SUA, concomitent cu adâncirea ei tot mai mult în aparentele capcane întinse de Vladimir Putin și China.

Astfel, întâlniri ale președintelui Erdoğan la cel mai înalt nivel cu liderii american și rus fie nu au putut fi realizate, fie l-au plasat pe liderul turc în poziție clară de inferioritate. Președintele SUA nu i-a acordat o întrevedere personală pe marginea reuniunii Adunării Generale a ONU din luna septembrie 2021 și întâlnirile la niveluri secundare în ierarhiile celor două administrații par a fi servit doar exprimării dezacordurilor bilaterale. Înfuriat, președintele Erdoğan a făcut apoi greșeala de a-și exprima public dezamăgirea privind relația sa personală cu șeful administrației americane. Liderul turc a anunțat, pe un ton poate prea sfidător pentru un stat membru al NATO, și că va continua planul de achiziție a noi sisteme rusești de rachete S-400, ba chiar va extinde colaborarea cu Moscova la construcția și achiziționarea de submarine, avioane, precum și alte centrale nucleare.

[38] Dragoș C. Mateescu, „Turcia de la democrație tutelată la regim autoritar personal – schiță analitică", în *Contributors.ro*, 20 septembrie 2018, https://www.contributors.ro/turcia-de-la-democrație-tutelata-la-regim-autoritar-personal-schița-analitica/.

La numai câteva ore de la acest anunț, Departamentul de Stat de la Washington a avertizat din nou Turcia că riscă sancțiuni suplimentare dacă va continua colaborarea cu Rusia pe tema sistemelor S-400, pe care partea americană le consideră o amenințare la adresa NATO, mai ales pentru că sistemele respective aduc în spațiul său de securitate radare rusești extrem de puternice. Era astfel imposibil ca întâlnirea grupului G20 de la Roma, la sfârșitul lunii octombrie 2021, să faciliteze întoarcerea relațiilor turco-americane la parametrii de dinainte de evoluția agresiv naționalistă a regimului AKP-Erdoğan.

Deși l-a vizitat pe Vladimir Putin la Soci, pe 29 septembrie, președintele Erdoğan nu a avut parte nici acolo de primirea la care spera. Întâlnirea a durat foarte puțin având în vedere că timpul (2 ore și 45 de minute) includea traducerile, dar și complexitatea problemelor din relația bilaterală. Președintele Erdoğan *nu* a fost însoțit de ministrul său de externe, de ministrul apărării sau de șeful MIT, ci doar de cei doi consilieri personali, Fahrettin Altun și Ibrahim Kalın. Episodul marchează astfel clar personalizarea extremă a politicii externe turcești, care devine mai degrabă o politică a președintelui și nu a statului. Nu a avut loc o conferință de presă a celor doi șefi de stat la sfârșitul întâlnirii și publicul turc a trebuit să se mulțumească cu declarațiile președintelui Erdoğan în avionul care-l aducea înapoi la Ankara. Astfel, relația sa ultrapersonalizată cu liderul rus nu pare a fi dus la nicio rezolvare privind subiectele delicate, mai ales privind postura Turciei în nordul Siriei și contractele pentru gaze care expiră curând. Rusia rămâne actorul superior în relația cu Turcia în ce privește situația din nordul Siriei, unde spațiul de manevră al Ankarei se reduce rapid, iar o așteptată ofensivă siriano-rusă ar putea determina retragerea forțelor turcești, cu consecințe potențial serioase pe plan intern pentru regimul AKP-Erdoğan în 2022 și, mai ales, în anul electoral 2023.

Trebuie adăugată în acest context și o știre conform căreia doar inginerii ruși lucrează în interiorul centralei nucleare construite de Rusia la Akkuyu, iar cei turci nu au acces aproape deloc.[39] Dacă va fi confirmată, știrea arată că Turcia nu exercită dreptul suveran nici asupra construcției centralelor și nici asupra producției de energie. Iar Ankara nici nu pare a înțelege ce înseamnă acest lucru, plănuind să mai construiască alte două astfel de centrale nucleare cu tehnologie rusească, operate de ingineri ruși. Dacă adăugăm serioasa dependență, în creștere, de investițiile chinezești[40], dar și controlul rusesc asupra unor rute importante pentru gazele naturale în regiune, plus prezența strategică a Rusiei în Siria, nu ar fi o surpriză să constatăm la un moment dat că suveranitatea Ankarei este, mai degrabă, teoretică.

Ignorat de Occident și inferior în relația cu Moscova și Beijingul, regimul AKP-Erdoğan încearcă, se pare, cu disperare să folosească orice oportunitate pentru a-și recâștiga relevanța în plan extern. Șansele de succes sunt însă minime, având în vedere

[39] „Only Russians allowed in core of nuclear power plant in southern Turkey, says engineer", *Duvar English*, 1 octombrie 2021, https://www.duvarenglish.com/only-russians-allowed-in-core-of-russian-built-akkyuku-nuclear-power-plant-in-turkey-says-engineer-news-59043.

[40] Dragoș C. Mateescu, „Megaproiectele Turciei și influența în creștere a Chinei la Bosfor", *Veridica*, 31 mai 2021, https://www.veridica.ro/ro/analize/megaproiectele-turciei-si-influenta-in-crestere-a-chinei-in-bosfor.

că reflexul primar al actualului regim este chiar acela de a aborda orice aspect de politică internă sau externă prin prisma conservatorismului său naționalist-islamist.

Cât de păguboasă este această abordare a fost demonstrat și cu ocazia timidei încercări a președintelui turc de a media, alături de Qatar, relațiile noului regim taliban de la Kabul cu SUA și actorii europeni. Deconectată de la imperativele actuale, diplomația turcă nu a fost inclusă până la urmă în schema de la Doha. Erdoğan a provocat însă multă agitație pe plan intern atunci când a afirmat că nu ar exista vreo nepotrivire între Ankara și regimul taliban privind credința religioasă (tr. *inancılık*; în original, *onun* [*Taliban'ın*] *inancıyla* [cu credința Talibanilor]). Talibanii, în nevoie de recunoaștere internațională, au răspuns mai târziu numind Turcia o „țară aliată și frățească", dar încă evită să se bazeze pe Ankara în relația cu Occidentul. Nici oferta de reparare și operare a instalațiilor aeroportului Hamid Karzai nu a dus la vreun rezultat, iar negociatorul principal al talibanilor în relațiile externe a declarat la Ankara că Turcia *poate* juca un rol activ în realizarea *„unora* din proiectele de renovare și restaurare a Afganistanului" (italice adăugate), fără însă a avansa propuneri concrete.[41] Opinia publică turcească rămâne astfel doar cu esența celor spuse de Erdoğan însuși: există o afinitate cultural-religioasă între cele două regimuri actuale de la Ankara și Kabul.

PRIVIND ÎN VIITORUL APROPIAT

Analize efectuate încă dinainte de 2014 au evidențiat faptul că regimul AKP-Erdoğan nu și-a calibrat corect ambițiile de politică externă de la bun început.[42] Încercând să-și extindă influența în logica neootomanismului, proiectul de a transforma Turcia într-o mare putere globală s-a împiedicat chiar de condiția acestei țări. Poziția strategică, atât de invidiată de alții, este o povară atunci când politica sa externă nu susține relații de vecinătate pașnică, ci, din contră, stimuează conflicte. Economia Turciei, dependentă de importuri masive de materii prime, tehnologii și capital, nu este capabilă nici ea să susțină mari ambiții și nu o va putea face nici în viitorul apropiat, având în vedere și rezultatele dezastruoase ale politicilor economice și financiare ale regimului actual.

Președintele Erdoğan rămâne un partizan al ideii, contrare ortodoxiei din domeniu, că inflația galopantă poate fi controlată prin micșorarea dobânzilor. Controlul său asupra Băncii Centrale (a schimbat trei directori și alți înalți funcționari ai instituției în ultimii trei ani) a dus la noi micșorări ale dobânzii-cheie, scopul suprem fiind acela de a stimula consumul. Rezultatul este deprecierea rapidă a lirei, care a pierdut deja 44% din valoare în relația cu dolarul SUA. Cum inflația crește în loc să scadă, contrazicând astfel

[41] Mehmet Ozturk, „Turkey can play active role in renovating, restoring Afghanistan: Taliban official", *Agenția Anadolu*, 17.10.2021, https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/turkey-can-play-active-role-in-renovating-restoring-afghanistan-taliban-official/2394719.

[42] Vezi, de exemplu, Andre Barrinha, „The Ambitious Insulator: Revisiting Turkey's Position in Regional Security Complex Theory", în *Mediterranean Politics* 19, nr. 2 (2014), p. 165 – 182, accesat 30 septembrie 2021, https://doi.org/10.1080/13629395.2013.799353.

așteptările prezidențiale, iar măsurile concrete pentru stoparea creșterii șomajului sunt de negăsit, viitorul social-economic al țării nu pare îmbietor pentru investiții pe termen lung.

Presiunea pe actualul regim se va intensifica și ca urmare a evoluțiilor de pe piața energiei în 2021 și 2022. Scumpirea petrolului și a gazelor la nivel global impune guvernului și companiilor de resort să crească prețurile, ceea ce va diminua și mai mult popularitatea guvernului.[43] Majorările masive ale prețurilor respective la 1 ianuarie 2021 au legătură și cu faptul că întâlnirile repetate dintre liderii turc și rus nu au dus la semnarea unor noi contracte pentru gaze. Asta în vreme ce reînnoirea contractului cu Azerbaidjanul asigură doar aproximativ 25% din necesarul de consum anual al Turciei.

Capacitatea regimului de a administra crizele accentuate care se prefigurează este însă profund subminată de propriile erori: (1) disfuncționalitățile sistemului președinției executive și (2) logica confruntării cu inamici interni și externi după care funcționează de aproape zece ani. Incapabil să digere mișcarea de protest din mai-iunie 2013 și cazul fără precedent de corupție din luna decembrie a aceluiași an, regimul a căutat de atunci să-și legitimeze orice acțiune ca fiind parte din lupta împotriva dușmanilor proprii pe care îi impune drept dușmani ai Turciei. A sacrificat astfel și procesul de democratizare a țării prin integrarea europeană și, în acest context, a îngropat și cel mai îndrăzneț proces de pace cu minoritatea kurdă din istoria republicii. Astăzi Turcia este, prin regimul care o conduce, nu doar în relații aspre sau proaste cu multe state și organizații importante, ci și în conflict deschis cu milioane de cetățeni turci.

Pentru toate acestea, așa cum avertizam încă din 2018, responsabil este doar președintele Erdoğan, conform propriilor amendamente constituționale. Prins astfel în propria capcană, liderul de la Ankara a încercat chiar să joace Statele Unite împotriva Rusiei și invers, pentru a oferi publicului de acasă spectacolul unui lider puternic. Impunând diplomația personală ca regulă (ceea ce a funcționat în vremea administrației Trump), liderul de la Ankara nu a făcut decât să producă alte capcane în care s-a prins din nou singur. Namık Tan, un veteran al diplomației turce, are astfel o oarecare dreptate când afirmă că, încercând jocul periculos cu Washingtonul și Moscova fără consilierea diplomaților profesioniști, liderul turc a ajuns practic să aibă doar un așa-zis aliat (Statele Unite) și un așa-zis prieten (Rusia).[44] Evoluțiile viitoare ar putea arăta că are parte și doar de o așa-zisă susținere a propriului popor turc, iar asta doar *dacă* vor mai avea loc alegeri corecte în 2023.

[43] La mijlocul lui octombrie 2021, prețul benzinei fără plumb, 95 octan, la pompă varia undeva în jurul valorii de 0,76 euro, în funcție de distribuitori și regiunile de distribuție. La 1 ianuarie 2022, guvernul a impus scumpiri masive ale energiei (gaze, petrol și electricitate) variind între 25 și 125%.

[44] Namik Tan, „Turkey's one-man diplomacy", Yetkin Report, 5 octombrie 2021, https://yetkinreport.com/en/2021/10/05/turkeys-one-man-diplomacy/.

RELAȚIILE TURCO-AMERICANE ÎN PRIMUL AN DIN ERA BIDEN

DECLIN ECONOMIC ȘI OPORTUNITĂȚI PENTRU ROMÂNIA

Dr. Dragoș C. Mateescu,
cercetător, Institutul Diplomatic Român

Acest raport analitic expune evoluțiile recente privind relațiile turco-americane, cu referire specială la cele două întrevederi dintre președinții celor două țări în 2021 și la alte evenimente relevante. Evoluția relațiilor respective este plasată apoi în contextul intern din Turcia. Scopul general al raportului este de a atrage atenția asupra unor semne de precipitare a situației interne care ar putea determina accentuarea impulsivității actualului regim de la Ankara atât pe plan intern, cât și în politica externă. Consecințele pot fi extrem de serioase, inclusiv în relațiile acestei țări cu spațiul și instituțiile occidentale din care face parte și România. O politică românească adaptată la aceste evoluții ar putea contribui la evitarea unor deznodăminte nedorite și, în același timp, ar putea aduce beneficii politice și economice pe termen lung pentru țara noastră.

RELAȚIILE ANKARA – WASHINGTON ÎN DECLIN ACCELERAT: DE LA PUTEREA CARISMEI PERSONALE LA PRINCIPII

Maniera de conducere a președintelui Erdoğan, caracterizată de implicare personală impulsivă în toate domeniile guvernării, a fost instituționalizată ca regim de guvernământ prezidențial prin amendamentele constituționale adoptate în 2017 și implementate ulterior. Această manieră se manifestă de atunci și în politica externă, inclusiv în relația cu SUA. Dacă o astfel de abordare a funcționat pe parcursul mandatului lui Donald Trump la Casa Albă, președintele Biden a revenit la tradiția instituțională a politicii externe americane bazate pe principii, reducând la minimum impactul relațiilor interpersonale. În politica sa turcească, în particular, administrația Biden pare să acorde astfel o importanță mai mare decât cea precedentă valorilor esențiale ale sistemului liberal-democratic american și global, luând în considerare și poziția esențială a Congresului în mecanismul instituțional de decizie politică. Ori de câte ori președintele Erdoğan a încercat să reașeze relațiile turco-americane pe baza unei

comunicări personale cu Biden, în logica precedentului Trump, s-a lovit de rezistența diplomatică, dar fermă a noului omolog de la Casa Albă, care a reușit să impună distanța principială până acum.

În prima parte a anului 2021, președintele Biden a amânat repetat să se întâlnească cu domnul Erdoğan, care, la rândul său, comisese impolitețea de a-l felicita foarte târziu pe Biden pentru inaugurarea la Casa Albă, abia la trei luni după eveniment. Cei doi șefi de state au avut, până la urmă, o întrevedere la summitul NATO de la Bruxelles, pe 13 iunie 2021. Presa turcă a prezentat momentul drept unul pozitiv. Președintele Biden a confirmat că interacțiunea a fost „pozitivă și productivă", dar, concret, s-a convenit numai asupra continuării consultărilor bilaterale pentru „depășirea problemelor".[1] Printre acele probleme se regăsesc implicarea Turciei în conflictele din Siria și Libia, dar și agresivitatea sa crescândă în estul Mediteranei împotriva aliaților și intereselor SUA. Aceste chestiuni majore evoluează pe fondul diferendului privind achiziționarea și, mai ales, posesia continuată de către Turcia a sistemelor de rachete antiaeriene S-400 de fabricație rusească. Pentagonul și aliații SUA consideră că, din cauza faptului că sistemele respective aduc radare rusești foarte puternice în spațiul de securitate NATO, posesia și utilizarea lor de către Turcia ca membru al organizației reprezintă potențiale amenințări la adresa securității tuturor membrilor săi. Ankara primise deja sancțiuni pe această speță din partea administrației Trump în decembrie 2020, fiind și exclusă din programul F35.

Acea primă întâlnire Biden – Erdoğan, din 13 iunie 2021, nu a fost concepută de către noul președinte al SUA pentru a inflama și mai mult relațiile bilaterale. În declarația oficială a evitat să vorbească public despre subiecte delicate precum cele de mai sus sau despre evoluțiile negative privind calitatea democrației, drepturile omului și justiția din Turcia. Liderul american a preferat să exprime speranța că se vor putea face progrese prin dialog.[2]

Nu s-a spus însă nimic public nici despre declarația oficială a Casei Albe din aprilie 2021 prin care era recunoscut genocidul armean din 1915.[3] Ea urma logic recunoașterii acordate în 2019 de către ambele Camere din Congresul SUA. Deși amenințase în presa de acasă, pentru audiența sa naționalistă, că avea să ceară socoteală liderului american, Erdoğan a oferit la sfârșitul întrevederii din iunie 2021 doar o declarație scurtă și semnificativă: „Slavă Domnului, nu a venit vorba!"[4] Se evidenția astfel slăbiciunea

[1] Administrația Joseph R. Biden, Jr., „The President's News Conference in Brussels", Belgia, 15 iunie 2021, https://www.govinfo.gov/content/pkg/DCPD-202100505/html/DCPD-202100505.htm.

[2] Ibidem.

[3] Casa Albă, „Declarație a Președintelui Joe Biden cu ocazia Zilei de Comemorare a Armenilor", 24 aprilie 2021, https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/04/24/statement-by-president-joe-biden-on-armenian-remembrance-day/.

[4] „No breakthrough in Turkey-US ties as Erdoğan says stance on S-400 remains unchanged", în *Duvar English*, 14 iunie 2021, https://www.duvarenglish.com/no-breakthrough-in-turkey-us-ties-as-erdogan-says-stance-on-s-400-remains-unchanged-news-57822.

regimului actual de la Ankara în fața unui actor de un nivel mult superior, care, după o eră în care își tratase aliatul turc cu o atenție specială, pare a fi decis să nu o mai facă.

Au existat alte câteva încercări ale liderului turc de a avea noi întrevederi cu cel american, toate fără rezultat. Insistența domnului Erdoğan este de înțeles având în vedere că regimul său prezidențial executiv pare a funcționa din ce în ce mai defectuos, pierzând *accelerat* sprijinul populației (detalii mai jos). Aflat într-o situație de criză internă acutizată și cu tot mai multe eșecuri pe plan extern, liderul de la Ankara pare a fi început să-și piardă echilibrul. A fost surprins de camerele de luat vederi în repetate rânduri ațipind sau tremurând evident la evenimente oficiale. Devine perceptibilă și accentuarea precipitării în relația cu partenerii occidentali, inclusiv cu Washingtonul.

Furios pentru că nu a reușit să câștige puncte vitale de imagine pe plan intern printr-o întâlnire cu președintele Biden la Adunarea Generală ONU din septembrie 2021, Erdoğan a reacționat impulsiv, plângându-se public că nu are o relație *personală* bună cu liderul SUA. Peste mai puțin de o săptămână, după o întâlnire nu tocmai fructuoasă cu Vladimir Putin, președintele turc amenința, la fel de impulsiv, că va continua să cumpere sisteme S-400, ba chiar va achiziționa din Rusia și submarine, avioane, precum și alte centrale nucleare.[5] Departamentul de Stat de la Washington a reacționat prompt, avertizând Turcia că riscă sancțiuni suplimentare.[6]

Biden și Erdoğan au ajuns până la urmă din nou față în față (doar pentru a doua oară de la inaugurarea noului președinte al SUA) abia la summitul G20 de la Roma, la sfârșitul lunii octombrie. La acea dată se consumase un alt episod al tensiunilor dintre Ankara și Occident atunci când, tot ca urmare a unui impuls personal, Erdoğan a amenințat la mijlocul lunii octombrie că va expulza zece ambasadori UE și NATO, printre care și ambasadorul SUA. Cei zece semnaseră o declarație de sprijin pentru filantropul și omul de afaceri Osman Kavala, acuzat de Erdoğan că ar fi complotat împotriva guvernului și întemnițat de patru ani fără dovezi care să susțină clar capetele de acuzare și fără ca procesul să se fi consumat definitiv în instanțe.[7] Expulzarea ambasadorilor nu a mai avut loc, părțile oferindu-și pretexte diplomatice, dar poziția țărilor respective față de injustiția din Turcia a rămas neschimbată.

La sfârșitul întrevederii de la Roma, Erdoğan și Biden nu au făcut comentarii asupra incidentului diplomatic care ar fi putut consfinți ruptura definitivă, cu consecințe incalculabile, a Turciei lui Erdoğan de valorile și instituțiile occidentale. În comunicatul oficial al Casei Albe de după întâlnire nu se menționează nici sprijinul pe care

[5] Margaret Brennan și Camilla Schick, „Turkey's president defiant about acquiring Russian missile defense system, despite potential risk for U.S.", *CBS News*, 24 septembrie 2021, https://www.cbsnews.com/news/erdogan-defiant-about-acquiring-russian-missile-defense-system-despite-potential-risk-for-u-s/.

[6] Humeyra Pamuk, „Erdogan says Turkey plans to buy more Russian defense systems", *Reuters*, 27 septembrie 2021, https://www.reuters.com/world/middle-east/turkeys-erdogan-says-intends-buy-another-russian-s-400-defence-system-cbs-news-2021-09-26/.

[7] Pelin Unker, „Turkey's Osman Kavala case: A break with Europe?", *Deutsche Welle*, 22 octombrie 2021, https://www.dw.com/en/turkeys-osman-kavala-case-a-break-with-europe/a-59596299.

președintele SUA l-ar fi promis Turciei pentru achiziționarea de avioane multirol F16.[8] Erdoğan, în schimb, a ales să vorbească despre acest subiect în presa turcă.

Aceeași presă turcă nu a pomenit însă alte detalii care apar în comunicatul Casei Albe. Astfel, este reafirmată foarte clar îngrijorarea SUA privind posesia de către Turcia a sistemelor rusești S-400. *Nota bene*: textul comunicatului conține termenul „posesie" (nu „achiziție"), implicându-se că simpla păstrare a sistemelor, chiar și fără a fi folosite de către Turcia, este inacceptabilă. Cu aceeași încărcătură semantică se subliniază în comunicatul Casei Albe și importanța „instituțiilor democratice puternice, a respectului pentru drepturile omului și a statului de drept pentru pace și prosperitate". Este pentru prima dată când noua administrație de la Casa Albă exprimă public astfel de îngrijorări cu privire la Turcia, ceea ce semnalează clar începutul unei abordări fundamental diferite a relației bilaterale față de tot ce s-a întâmplat în ultimele două decenii.

Dacă liderul turc pare a începe, măcar, să tatoneze alternative occidentale la sistemele S-400, relațiile diplomatice cu partenerii occidentali vor rămâne tensionate.[9] La doar câteva zile de la consumarea incidentului diplomatic grav menționat mai sus, la începutul lunii noiembrie, Ministerul de Externe a anunțat încetarea activității a nouă consuli onorifici, toți reprezentând țări occidentale. Deși nu s-au oferit explicații oficiale, unora dintre consulii onorifici respectivi li s-a spus că la baza deciziei ar fi fost unele postări ale acestora, pe rețele de socializare, în care criticau guvernul turc. Episodul întărește impresia clară că (1) regimul actual va continua să fie agresiv cu partenerii occidentali și (2) că reformele democratice și respectarea drepturilor cetățenilor sunt ținte imposibile sub acest regim. Având în vedere că subordonarea justiției de către executiv a început încă din 2010, iar astăzi a devenit „normal" în Turcia ca până și ministrul de interne să instige la nerespectarea legii, nici reinstituirea statului de drept nu este realizabilă prea curând.[10] Date fiind șansele infime ca situația internă să evolueze în sensul principiilor exprimate în comunicatul de mai sus al Casei Albe, este de așteptat o vulnerabilizare și mai accentuată a Turciei în relația cu SUA.

În sprijinul acestei afirmații trebuie amintite și alte probleme care contribuie deja de câțiva ani la întărirea poziției americane în relația cu partenerul turc. Prima este chestiunea Reza Zarrab, un om de afaceri *foarte* apropiat de guvernul AKP-Erdoğan. El este acuzat în SUA, printre altele, că ar fi subminat sancțiunile americane împotriva Iranului prin facilitarea unor transferuri semnificative de bani și aur pentru petrolul iranian, prin banca turcă cu capital majoritar de stat Halkbank, aparent cu aprobarea

[8] Casa Albă, „Readout of President Biden's Meeting with President Recep Tayyip Erdogan of Turkey", 31 octombrie 2021, https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/10/31/readout-of-president-bidens-meeting-with-president-recep-tayyip-erdogan-of-turkey/.

[9] „Erdogan says Turkey, France and Italy will take steps on missile defence", *Reuters*, 31 octombrie 2021, https://www.reuters.com/world/erdogan-says-turkey-france-italy-will-take-steps-missile-defence-2021-10-31/.

[10] Pinar Tremblay, „Legal ambiguity becomes the norm in Erdogan's Turkey", în *Al-Monitor: Turkey Pulse*, 1 noiembrie 2021, https://www.al-monitor.com/originals/2021/11/legal-ambiguity-becomes-norm-erdogans-turkey.

guvernului turc de atunci.[11] Procesul continuă în instanțele americane și ar urma să elucideze implicarea Ankarei, ceea ce explică înfrigurarea cu care orice știre despre acest caz este așteptată în toate taberele politice din Turcia.

Cea de-a doua chestiune se referă la situația securității Turciei. Tehnologia militară occidentală și, în mod special, cea de proveniență SUA este de mai multe generații esențială pentru securitatea acestei țări. Regimul actual a schimbat însă paradigma atunci când a permis înrăutățirea relațiilor cu partenerii occidentali tradiționali. Tehnologia, licențele și armele occidentale nu mai vin acum în Turcia, fiind supuse unor regimuri legislative sofisticate. În schimb, încercările Ankarei de a avansa programe naționale în industria apărării nu au încă succesul așteptat.

Programul MILGEM produce vase de luptă, dar nu de nivelul tehnologic necesar pentru a asigura proiecția de forțe terestre și aeriene la nivelul unei țări precum Turcia, un teritoriu vast, peninsular. Nici dronele turcești nu se ridică la nivelul necesar Turciei, deși au devenit un produs important de export. Apărarea antiaeriană este insuficientă, iar optarea pentru sistemele rusești S-400 a creat mai multe probleme decât ar fi putut rezolva vreodată. În plus, sistemele respective sunt deja depășite, iar rivalul lor turcesc, SIPER, deși testat cu succes recent, nu va reprezenta o soluție în pas cu avansurile tehnologice foarte rapide din domeniu. Proiectul avionului multirol național TF-X, deși face progrese, este și el subdezvoltat tehnologic și logistic, iar epurările din armată din ultimii 6-7 ani, mai cu seamă după iulie 2016, au creat oricum o criză majoră de piloți.[12]

La toate acestea se adaugă incapacitatea economiei turcești de a dezvolta local sisteme de propulsie pentru aeronave militare, dar și pentru tancuri sau submarine, deși mereu se vorbește despre planuri și strategii în domeniu.[13] În aceste condiții, deciziile de la Washington sunt extrem de semnificative. Excluderea Ankarei din programul F35 și posibilul refuz al Congresului american de a aproba vânzarea către Turcia de aparate F16 și kituri de modernizare a aparatelor vechi, la care se adaugă prelungirea sancțiunilor pentru posesia sistemelor S-400, arată clar că administrația Statelor Unite face diferența între securitatea țării partenere și cea a regimului său actual.

Toate detaliile de mai sus ilustrează, într-un final, deprecierea semnificativă a relațiilor turco-americane în ultimii ani. Regimul de la Ankara a adoptat în ultima decadă o politică contrară angajamentelor tradiționale ale Turciei față de vechi parteneri occidentali, inclusiv SUA, sau față de organizații precum NATO, UE sau Consiliul Europei. După adoptarea sistemului prezidențial de guvernământ, președintele în exercițiu l-a folosit pentru a-și

[11] „Reza Zarrab case: Gold trader implicates Turkish President Erdogan", *BBC News*, 1 decembrie 2017, https://www.bbc.com/news/world-europe-42189802.

[12] Metin Gurcan, „Turkey adds to its critical deficit of military pilots", în *Al-Monitor: Turkey Pulse*, 3 septembrie 2017, https://www.al-monitor.com/originals/2017/09/turkey-united-states-ankara-shocked-by-refusal-train-pilots.html.

[13] Metin Gurcan, „Is Turkish defense industry's 'success story' turning sour?", în *Al-Monitor: Turkey Pulse*, 3 septembrie 2017, https://www.al-monitor.com/originals/2020/05/turkey-defense-industry-success-story-turns-sour-sipri.html; „Turkey prepares road map for homegrown engine development", în *Daily Sabah*, 6 noiembrie 2021, https://www.dailysabah.com/business/defense/turkey-prepares-road-map-for-homegrown-engine-development.

subordona toate instituțiile, bugetele și politicile statului. Erorile guvernamentale au afectat astfel, inevitabil, funcționarea tuturor sistemelor administrative publice. Așa cum avertizam mult înainte de începutul acestor transformări, ele duceau la dispariția treptată a ceea ce fusese acest stat.[14] Din nefericire, acele previziuni par a se confirma. Rezultatul este că, în vreme ce devine treptat subordonată politicii rusești în regiune și capitalului chinezesc în propria ogradă[15], Turcia binomului AKP-Erdoğan pare a fi pierdut ireversibil încrederea actorilor esențiali de la Washington. Iar această vulnerabilizare externă trebuie înțeleasă în strânsă legătură cu înrăutățirea situației interne.

ACCENTUAREA DEGRADĂRII INTERNE: ECONOMIE ȘI LEGITIMITATE

Președintele Erdoğan solicită insistent întrevederi și apariții publice cu lideri mondiali pentru că are nevoie de imagine bună, pe plan intern, ca lider de rang înalt pe scena internațională. Politicile sale, mai ales politicile economico-financiare, par însă a fi pierdut contactul cu realitatea și duc țara spre recorduri negative istorice. Conform statisticilor oficiale, inflația anuală la consum a ajuns oficial de la 19,58% în septembrie la peste 36% în decembrie 2021. Accelerarea creșterii inflației semnalează deficiențe profunde și vechi în politica guvernului care pare a nu mai fi în stare să reacționeze, iar măsurile drastice necesare întârzie. Inflația anuală la producție a trecut deja de 46%, ceea ce reprezintă cel mai înalt nivel din luna iulie 2002 (!) și, inevitabil, va accentua inflația anuală la consum.[16]

Având în vedere exemplele multiple de decizii impulsive din ultimii doi ani și jumătate, este de așteptat ca președintele să pună și mai multă presiune pe Banca Centrală pentru a reduce dobânzile-cheie.[17] Asta va duce inevitabil la o altă creștere a inflației și, implicit, la o criză a balanței de plăți, posibilă în a doua jumătate a lui 2022 sau la începutul lui 2023. Este important și că unele analize independente indică o inflație reală mult mai mare, ceea ce pune sub semnul întrebării credibilitatea datelor Institutului Național de Statistică.[18] Datele privind rata șomajului sunt, de asemenea,

[14] Dragoș C. Mateescu, „Dispare un stat", în *Contributors.ro*, 3 decembrie 2017, https://www.contributors.ro/dispare-un-stat/.

[15] Dragoș C. Mateescu, „Megaproiectele Turciei și influența în creștere a Chinei la Bosfor", *Veridica*, 31 mai 2021, https://www.veridica.ro/ro/analize/megaproiectele-turciei-si-influenta-in-crestere-a-chinei-in-bosfor.

[16] „Domestic Producer Price Index, December 2021", *Turkish Statistical Institute TURKSTAT*, 3 ianuarie 2022, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Domestic-Producer-Price-Index-December-2021-45849&dil=2.

[17] Președintele turc consideră că *doar* creșterea consumului poate asigura creșterea economică. De aceea insistă pe reducerea dobânzilor, pentru a fi stimulat consumul. Deși nu are nicio pregătire în domeniu, președintele refuză sistematic să asculte opiniile experților. Aceștia încearcă să-i explice că sunt mulți alți factori de care trebuie ținut cont, mai ales atunci când efectul unei astfel de politici este creșterea inflației. Președintele a demis deja trei guvernatori generali și alți directori importanți din Banca Centrală pentru că s-ar fi opus viziunii sale. Rezultatul este inflația aproape necontrolată de acum.

[18] Nevzat Devranoglu și Ezgi Erkoyun, „Turkish inflation jumps above policy rate to 19.25%", *Reuters*, 3 septembrie 2021, https://www.reuters.com/world/middle-east/turkish-inflation-rises-1925-above-policy-rate-2021-09-03/.

îndoielnice, Institutul lucrând actualmente cu o definiție convenabilă regimului; oficial, șomajul ar fi ajuns astfel la 10-12%, dar, calculat pe o definiție realistă mai largă, s-ar situa în jur de 28%.[19]

Și valoarea lirei turcești a scăzut semnificativ în ultimii trei ani, pierzând 44% față de dolarul SUA în 2021. După destituirea a trei președinți și a trei directori ai Băncii Centrale care se opuneau insistenței președintelui de a reduce dobânzile-cheie și pe fondul crizelor diplomatice menționate mai sus, alte decizii impulsive au dus la noi reduceri ale ratei de referință. Rezultatul, prevăzut de către toți analiștii independenți, a fost prăbușirea instantanee a lirei, cu o succesiune de recorduri negative istorice în octombrie, noiembrie și decembrie 2021. Costul împrumuturilor va atârna astfel din ce în ce mai greu, laolaltă cu costurile importurilor de materii prime, tehnologii, capital și energie de care economia Turciei depinde covârșitor. Această economie mare devine astfel din ce în ce mai scumpă și, implicit, mai vulnerabilă decât deja este la șocuri interne și externe, intrările de capital străin scăzând dramatic în ultimii ani. Investitorii străini rămân reticenți față de implicarea financiară în Turcia tocmai datorită volatilității lirei și dolarizării economiei pe fondul lipsei predictibilității în politica monetară.[20]

S-a ajuns și la o degradare alarmantă a nivelului de trai. După aproximativ o decadă de prosperitate pe fondul reformelor din perioada 2001 - 2010, Turcia este astăzi, sub un regim autoritar cu înclinații totalitare, cea mai săracă dintre țările membre G20. Se adaugă presiunea celor aproximativ patru milioane de refugiați deja găzduiți de Turcia de la începutul crizei din Siria, dar și cheltuielile masive presupuse de o politică externă agresivă și aventuroasă.

Cum toate sondajele de opinie cu credibilitate decentă (ex. Metropoll, KONDA) indică o scădere masivă a popularității regimului și a lui Erdoğan, personal, este cert că guvernul actual de la Ankara se confruntă cu **o criză de legitimitate care se accentuează accelerat**. Mai bine de 80% din populație consideră că politica economică este un eșec și nici măcar votanții actualei puteri nu mai cred în capacitatea sa de a gestiona gravele probleme economice pe care, de fapt, le-a creat.[21] Iar regimul pare a nu înțelege ce se întâmplă. Proiectul de buget pentru 2022 prevede doar 2,3% pentru programe în agricultură, deși problemele structurale din acest sector vital sunt cunoscute de generații, iar, după unii analiști, inflația la alimente ar putea atinge 30% până la sfârșitul acestui an.[22] Este de-a dreptul tulburător, în aceste condiții, triumfalismul liderului

[19] Mustafa Sonmez, „Rise in Turkish food prices sparks fears of shortages", în *Al-Monitor: Turkey Pulse*, 11 iunie 2021, https://www.al-monitor.com/originals/2021/06/rise-turkish-food-prices-sparks-fears-shortages.

[20] Elif Karaca, „S&P EMEA Ülke Notları Direktörü Rybnikov: TL'ye dönüşe ikna etmek zor", *Dünya*, 4 noiembrie 2021, https://www.dunya.com/ekonomi/sp-emea-ulke-notlari-direktoru-rybnikov-tlye-donuse-ikna-etmek-zor-haberi-638650.

[21] „Majority of Turkey's ruling alliance voters think gov't can't manage economy", în *Duvar English*, 1 noiembrie 2021, https://www.duvarenglish.com/majority-of-turkeys-ruling-alliance-voters-think-govt-cant-manage-economy-news-59395.

[22] Mustafa Sonmez, „Interest payments top education, healthcare in Ankara's 2022 budget", în *Al-Monitor: Turkey Pulse*, 3 noiembrie 2021, https://www.al-monitor.com/originals/2021/11/interest-payments-top-education-healthcare-ankaras-2022-budget.

turc care declara la un miting de la Ankara, pe 28 octombrie, că „rafturile magazinelor sunt goale în Marea Britanie, Europa și Statele Unite [în vreme ce] noi ne bucurăm de abundență și continuă prosperitate".

Este de așteptat ca sărăcia să se accentueze în viitorul apropiat, mai cu seamă din cauza scăderii dramatice a valorii lirei și crizei energetice globale. Facturile mai mari cu aproape 30% la electricitate, începând cu luna iulie a.c., au afectat deja semnificativ bugetele individuale. Prețul gazului a crescut și el semnificativ la nivel global. În Turcia, pentru întreprinderile industriale, o primă astfel de creștere a avut deja loc pe 1 noiembrie, cu 48,4%, iar centralele producătoare de căldură și electricitate au primit facturi mai mari cu aproape 47%.[23] La 1 ianuarie 2022 au fost anunțate alte creșteri. Autoritatea pentru Reglementarea Pieței Energiei, citând evoluțiile la nivel global, a anunțat scumpirea electricității cu procente între 50% pentru consumatori mici și 125% pentru marii consumatori. Costul gazelor naturale s-a mărit cu 25% pentru consumatorii casnici și cu 50% pentru cei industriali.[24] Toate aceste scumpiri masive vor duce *inevitabil* la creșterea semnificativă a inflației pe consum.

În aceste condiții, reînnoirea recentă a contractului cu Azerbaidjanul nu rezolvă problemele de fond pentru că importurile din Azerbaidjan asigură doar aproximativ 25% din necesarul de consum anual al Turciei. Trebuie menționat la acest punct faptul că Turcia importă anual peste 93% din consumul intern de petrol și peste 98% din consumul de gaz. Adăugând dependența de importuri și la materiile prime, capitaluri și unele servicii, rezultă că economia Turciei este una extrem de vulnerabilă la orice șoc financiar de pe piețele internaționale. Sunt astfel cu atât mai demne de luat în serios analizele FMI privind scăderea dramatică a venitului pe cap de locuitor în Turcia la nivelul din 1980, o revenire fiind considerată de către experți drept imposibilă *în acest secol* fără o transformare radicală în guvernare.[25]

CONSECINȚE. O PRIVIRE ÎN VIITORUL APROPIAT

În logica analitică a acestui raport, economia Turciei (cel mai important partener comercial al României în afara UE) a devenit deja mult prea scumpă pentru a mai fi performantă chiar și la nivel regional, ceea ce crește accelerat vulnerabilitatea regimului AKP-Erdoğan, dar și a statului. Majoritatea analiștilor pun această situație pe seama ineficienței și corupției actualului sistem guvernamental dominat de președinția executivă și de un președinte precum cel actual. Numeroase analize academice din ultimele aproximativ două decenii au demonstrat că Turcia nu a fost de fapt, niciodată,

[23] Muhdan Saglam, „ Energy prices threaten to aggravate Turkey's economic woes", în *Al-Monitor: Turkey Pulse*, 2 noiembrie 2021, https://www.al-monitor.com/originals/2021/11/energy-prices-threaten-aggravate-turkeys-economic-woes.

[24] „Turkey enters new year with massive hike in gas and electricity prices", în *Duvar English*, 1 ianuarie 2021, https://www.duvarenglish.com/turkey-enters-new-year-with-massive-hike-in-gas-and-electricity-prices-news-60039?fbclid=IwAR0als-ckIBWYs2kXeg_ZxD-dXx0nxhNd-28Y663qmxJoaJneMqWHTH_-2E.

[25] „98 years after the Republic's founding, Turkish economy does not inspire hope", în *Duvar English*, 31 octombrie 2021, https://www.duvarenglish.com/98-years-after-the-republics-founding-turkish-economy-does-not-inspire-hope-news-59387.

i.e. nici înainte de regimul actual, statul laic, liberal democratic și de drept care ar fi putut produce performanțe peste ceea ce a produs în toată istoria sa aproape centenară.

În aceeași logică analitică, politica externă a regimului actual de la Ankara reflectă (efect) și, în același timp, contribuie (cauză) la accelerarea degradării economice a Turciei. Implicarea militară în Libia, Siria, Irak și în conflictul azero-armean, precum și prezența turcă în Africa presupun costuri financiare imposibil de susținut pe termene mediu și lung pentru o economie națională extrem de fragilizată, parțial, tocmai de acele implicări. Costurile politice sunt și ele mari, la care se adaugă cele provocate de postura agresivă a Ankarei în chestiunea cipriotă, relativ mai ales la chestiunea resurselor și tranzitului hidrocarburilor prin estul Mediteranei. Răspunsul celorlalte țări din regiune, prin înființarea organizației internaționale East Mediterranean Gas Forum, și, mai ales, sprijinul UE și SUA pentru această inițiativă confirmă tendința a tot mai multor actori importanți de a rezista agresivității turcești.

Între timp, semnele de panică de la Ankara se înmulțesc. Turcia se pregătește de o nouă ofensivă în nordul Siriei, deși încă nu a primit acordul Rusiei, care controlează spațiul aerian din regiune. Chiar dacă va veni, acordul Moscovei nu va însemna automat și acordarea spijinului aerian, ceea ce poate reprezenta o capcană cu posibile pierderi importante pentru trupele turcești. Astfel de evoluții ar accentua criza de legitimitate internă a regimului de la Ankara. În chestiunea Libiei, Turcia rămâne agresivă și loială facțiunii libiene afiliată Frăției Musulmane. A anunțat recent că planifică creșterea contingentului său din acea țară, deși ultimul acord sub egida Națiunilor Unite solicită expres retragerea tuturor forțelor străine de pe teritoriul libian.[26]

Astfel de acțiuni nu pot decât să submineze și mai mult încrederea partenerilor tradiționali în regimul actual de la Ankara. Cei occidentali, în mod particular, par de fapt a se fi săturat de vechile „linii roșii" ale Ankarei („terorismul" kurd; imposibila suveranitate a Ciprului de Nord; genocidul armean), poate tocmai pentru că actualul regim a adăugat altele, proprii, chiar mai obositoare pentru comunitatea internațională. Printre acestea se numără tratarea, inclusiv în relațiile externe, drept organizație teroristă a vastei rețele de adepți ai clericului Fethulah Gülen, criminalizarea opozanților, dintre care unii sunt cetățeni sau rezidenți ai unor state din Europa și America de Nord, susținerea unor regimuri apropiate Frăției Musulmane, suportul pentru cauza palestiniană în varianta *Hamas* sau subordonarea luptei împotriva Statului Islamic acerbei campanii turcești împotriva milițiilor kurde din Siria și Irak.

Recunoașterea de către tot mai multe state a genocidului armean, culminând cu SUA, a dat semnalul clar că democrațiile liberale occidentale găsesc din ce în ce mai dificilă cooperarea cu o Turcie care se prezintă la masa oricărei negocieri cu mult prea multe astfel de „linii roșii" pentru o țară de rang mediu, cu o economie cel mult mediocră și în plină degradare. Ultimul semn a venit tot de la Washington, când s-a anunțat că președintele Turciei nu a primit o invitație la „summitul democrației" organizat virtual

[26] „Dbeibeh, Erdogan Discuss Sending More Turkish Military Personnel to Libya", în *Al-Awsat*, 7 noiembrie 2021, https://english.aawsat.com/home/article/3290011/dbeibeh-erdogan-discuss-sending-more-turkish-military-personnel-libya.

de Casa Albă în decembrie 2021.[27] Gestul arată încă o dată determinarea președintelui Biden de a structura politica sa turcească pe baza principiilor instituționale, și nu pe relații personale. Iar principiile sunt cele ale democrației liberale și ale statului de drept. Temele principale ale programului respectiv sunt (1) apărarea împotriva autoritarismului, (2) lupta împotriva corupției și (3) promovarea respectului pentru drepturile omului. Regimul actual de la Ankara înregistrează zilnic, de mulți ani, evoluții negative pe fiecare din aceste trei teme, subminând astfel grav statul turc în ce privește credibilitatea politică și performanța economică pe termen lung.

Având în vedere detaliile de mai sus, trebuie tratată cu maximă seriozitate posibilitatea ca, sub actualul regim, Turcia să devină un stat nefrecventabil pe scena internațională, cu costuri importante pentru partenerii care nu vor ține cont de aceste evoluții. Există, de asemenea, posibilitatea ca, la o distanță de doar trei-patru județe bulgărești de România (puțin peste 300 km), situația din Turcia să devină explozivă în următorii doi ani, până la sărbătorirea centenarului Republicii. Economia și nivelul de trai al populației se degradează accelerat, iar regimul conducător se confruntă cu un proces rapid de delegitimizare. Se impun astfel, în final, două observații importante pentru București.

În primul rând, Turcia este mai vulnerabilă astăzi decât oricând. Pe termen scurt și mediu, am putea asista la o implozie a statului turc ca urmare a evoluțiilor economice, precum și ca urmare a prestației actualului regim în politicile interne și externe. Din cauza propriilor erori, a opresiunii și agresivității permanente, acesta nu mai are resursele intelectuale, bugetare și de legitimitate politică necesare pentru a redresa situația. Instituțiile statului sunt copleșite de o corupție sistemică profundă, care, coroborată cu epurările din ultimii șase-șapte ani, au dus la o masivă deprofesionalizare reflectată în slaba calitate, fără precedent, a politicilor guvernamentale.

În al doilea rând, aceste evoluții pot prezenta o oportunitate importantă pentru România. Țara noastră poate contribui la evitarea unui dezastru turcesc în apropierea teritoriului național dacă și numai dacă devine mai activă în relația bilaterală, concentrându-se pe direcții de acțiune avantajoase ambelor economii. De exemplu, vulnerabilitatea economiei turcești poate fi redusă prin investiții românești, în cadrul unor companii româno-turcești și cu garanții din partea ambelor state, în sectoare precum agricultura și industria alimentară. Pot fi vizate și alte sectoare care sunt masiv dependente de importuri de materii prime și tehnologii, inclusiv industriile chimică, farmaceutică sau cosmetică. Salvarea unor afaceri turcești importante din aceste domenii ar impulsiona și extinderea capitalului și mărfurilor românești pe o piață importantă. O astfel de abordare este de dorit și pentru că deficitul comercial al României în relația cu Turcia rămâne semnificativ, iar produsele turcești sunt abundente pe piața noastră, în vreme ce produsele românești finite, cu identitate românească explicită, sunt aproape inexistente pe piața turcească. Excepția companiei *Dacia* doar confirmă regula, reprezentând în măsură apreciabilă un succes al *Renault* și al politicii franceze.

[27] „The Summit for Democracy", Departamentul de Stat al SUA, 9 – 10 decembrie 2021, https://www.state.gov/summit-for-democracy/.

GARDIANUL GURILOR DUNĂRII: REZULTATELE AMBIGUE ALE ROMÂNIEI ÎN IMPLEMENTAREA UNEI STRATEGII MARITIME ÎN MAREA NEAGRĂ

George Vișan,
cercetător, Institutul Diplomatic Român

Acest studiu a fost publicat în decembrie 2021 la think-tank-ul american The Jamestown Foundation.[1] Traducerea și republicarea studiului s-au făcut cu permisiunea The Jamestown Foundation. Autorul dorește să mulțumească pe această cale domnului Glen Howard, președinte al The Jamestown Foundation, și domnului Matthew Czekaj pentru invitația de a realiza acest studiu și pentru sprijinul acordat în vederea publicării acestuia.

INTRODUCERE: ROMÂNIA ȘI CONTEXTUL MARITIM REGIONAL

Bazinul Dunărean și Marea Neagră sunt spațiile de focalizare pentru interesele maritime ale României. *Dunărea* este al doilea fluviu european din punctul de vedere al lungimii cursului și una dintre arterele comerciale majore ale continentului. Aproximativ 1.075 km din cursul inferior al Dunării traversează România. Statul controlează cea mai mare parte a Deltei Dunării și, mult mai important, gurile de vărsare ale acesteia, împreună cu principalul canal navigabil, Sulina.

Cursul inferior al Dunării delimitează o parte a frontierei de stat a României cu Ucraina, iar Kievul controlează o porțiune din delta fluviului. Dunărea desparte România de vecinii săi din Balcani, Serbia și Bulgaria. Canalul Dunăre-Marea Neagră scurtează ruta pe care mărfurile transportate pe fluviu trebuie să o parcurgă pentru a ajunge la principalul port românesc de la Marea Neagră, Portul Constanța. Aproximativ 236 km din cursul Dunării reprezintă ape teritoriale românești.[2] Canalul Main-Rin-Dunăre leagă cele mai importante fluvii europene din punct de vedere comercial, astfel încât Portul Constanța Sud-Agigea este conectat cu Portul Rotterdam din Olanda.

---

[1] George Vișan, „Guardian of the Danube: Romania's Mixed Progress in Implementing a Black Sea Strategy", *The Jamestown Foundation*, 20 decembrie 2021, https://jamestown.org/program/romania-the-danube-and-the-black-sea-growing-security-challenges-and-underutilized-economic-potential/.

[2] Mihai Panait, „Perspective de dezvoltare instituțională durabilă a Forțelor Navale Române în perioada 2016–2035", în *Buletinul Forțelor Navale*, nr. 24, 2016, p. 86.

În afara transportului fluvial, legăturile României cu Serbia și Bulgaria se realizează prin intermediul podurilor și al viaductelor care traversează fluviul. Principalele poduri peste Dunăre care conectează România de Bulgaria sunt la Giurgiu și la Calafat. Un al treilea pod peste fluviu ar putea să conecteze cele două țări în viitorul apropiat. Serbia și România sunt conectate printr-un viaduct realizat pe barajul centralei hidroelectrice Porțile de Fier I și printr-un pod la Ostrovu Mare, în vecinătatea centralei hidroelectrice Porțile de Fier II.

Pentru România, fluviul Dunărea nu este important doar din perspectiva transportului fluvial de mărfuri, ci și din punctul de vedere al securității energetice. Două centrale hidroelectrice au fost construite pe Dunăre, centrala Porțile de Fier I și centrala Porțile de Fier II. Ambele sunt rezultatul cooperării din anii 1970-1980 între România comunistă și Republica Socialistă Federativă Iugoslavia. Porțile de Fier I este cea mai puternică centrală hidroelectrică din România, iar Porțile de Fier II este a treia centrală hidroelectrică din țară ca putere. Mai mult, centrala atomoelectrică de la Cernavodă este construită pe Canalul Dunăre-Marea Neagră, apa fluviului fiind folosită în circuitul secundar (răcirea) al reactoarelor acesteia.

Din punct de vedere strategic, Dunărea desparte România de Balcani și formează granița naturală cu Ucraina în sud-est. În trecut, Dunărea a definit o parte a identității politice și diplomatice a României. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, principatele Țara Românească și Moldova erau cunoscute drept „Principatele dunărene" în cancelariile marilor puteri. Fluviul a jucat un rol fundamental în cadrul conflictelor în care România a fost implicată în secolele XIX-XX. Controlul asupra fluviului a reprezentat un interes fundamental al statului român încă de la crearea acestuia. Inițial, statul român nu dispunea de resursele necesare gestionării și amenajării fluviului. Mai mult, până în 1878 România nu era un stat independent, aflându-se sub suzeranitatea Imperiului Otoman, iar controlul asupra Dunării era disputat de către Imperiul Austro-Ungar și Imperiul Rus.

Începând cu anul 1856, navigația pe Dunăre a fost reglementată de comisii internaționale și europene. Această situație nu a fost agreată de statul român, care privea funcționarea acestor entități ca afectându-i suveranitatea. Două comisii europene succesive au reglementat traficul pe Dunăre. Prima a fost creată după Războiul Crimeii în 1856 și a funcționat până în 1948. Funcțiile acesteia erau supravegherea traficului maritim și administrarea sectorului maritim al Dunării, de la Galați la Sulina. Această comisie dispunea de propriile curți de justiție și taxa traficul.

Tratatul de la Paris din 1856 a pus și bazele unei Comisii Internaționale a Dunării care să reglementeze navigația în amonte de Galați, dar această instituție internațională a devenit funcțională abia în 1918. Actuala Comisie Europeană a Dunării a fost creată în 1948 și este rezultatul Convenției de la Belgrad din 1948, care însă reflecta viziunea URSS în ceea ce privește fluviul. În prezent, în comisie sunt reprezentate Austria, Bulgaria, Croația, Germania, Moldova, România, Serbia, Slovacia și Ucraina. Belgia, Grecia, Georgia, Cipru, Macedonia de Nord, Olanda, Turcia, Muntenegru și Republica Cehă au statut de observator. În ciuda faptului că Uniunea Sovietică a dispărut și Rusia nu este stat limitrof fluviului Dunărea, Moscova este membru cu drepturi depline al comisiei.

Articolul 30 al Convenției privind regimul navigației pe Dunăre interzice desfășurarea de nave militare pe fluviu ale statelor care nu sunt limitrofe acestuia. Această prevedere poate avea un impact negativ asupra capacității României de a descuraja și de a se apăra împotriva unei agresiuni din cauză că împiedică accesul pe fluviu al unor forțe aliate din SUA sau din partea statelor membre NATO care nu sunt limitrofe Dunării.[3]

Marea Neagră reprezintă principala conexiune a României cu piața globală. Bunurile pleacă sau ajung în porturile românești prin intermediul strâmtorilor Bosfor, Dardanele și Marea Mediterană, cu ieșire către Oceanele Atlantic și Indian. Marea Neagră este un punct de acces către piețele din Asia Centrală și mai departe, prin intermediul rutelor terestre, către restul Asiei. România aspiră să profite de poziția sa din Marea Neagră și de apartenența la Uniunea Europeană pentru a se conecta cu piețele asiatice.

Strâmtorile turcești și Convenția de la Montreux au creat impresia că Marea Neagră este o mare închisă (*mare clausum*), totuși aceasta nu se găsește în situația Mării Caspice, izolată în interiorul masei continentale. Strâmtorile Bosfor și Dardanele sunt concomitent puncte de acces, dar și bariere naturale. Mai mult, libertatea de navigație prin strâmtori este garantată și nu este supusă vreunei taxe, cu excepția unor cheltuieli administrative.

Importanța spațiilor maritime pentru România este reflectată de traficul de bunuri prin porturile sale. În 2020, în ciuda pandemiei de COVID-19, 47,2 milioane de tone de bunuri au tranzitat porturile românești.[4] Cea mai mare cantitate de marfă a tranzitat Portul Constanța (83%), iar restul porturile Midia și Galați.[5]

Lungimea coastelor românești la Marea Neagră este de 245 km (132 mile marine), iar zona economică exclusivă (ZEE) are o suprafață de 9.700 km^2.[6] Pentru România, ZEE este importantă din punctul de vedere al securității energetice, pentru că în ea s-ar afla între 200 și 400 de miliarde de metri cubi (*billion cubic meters*, bcm) de gaz natural.[7]

După Brexit, România a devenit al doilea producător de gaze naturale al UE.[8] Zăcămintele de gaze naturale descoperite în Marea Neagră de București și Ankara i-au transformat în cei mai importanți aliați NATO din regiune din punctul de vedere al securității energetice. În zona economică exclusivă a României au fost identificate următoarele zăcăminte de gaz natural: Neptun Deep, Neptun Shallow, Midia, Luceafărul,

[3] Comisia Dunării, „Convention regarding the regime of navigation on the Danube, 1948", https://www.danubecommission.org/dc/en/danube-commission/convention-regarding-the-regime-of-navigation-on-the-danube/.

[4] Răzvan Diaconu, „Volumul de mărfuri încărcate/descărcate în porturile maritime românești a scăzut cu peste 11% în 2020", *Curs de Guvernare*, 14 martie 2021, https://cursdeguvernare.ro/volumul-de-marfuriincarcate-descarcate-in-porturile-maritime-romanesti-a-scazut-cu-peste-11-in-2020.html.

[5] *Ibidem*.

[6] Nicu Durnea, „Rolul Forțelor Navale Române în apărarea intereselor țării în bazinul Mării Negre la începutul mileniului III", în *Buletinul Forțelor Navale*, nr. 19, 2013, p. 33.

[7] Melania Agiu, „Zăcămintele din Marea Neagră, puse în pericol. Ce se întâmplă dacă investițiile în proiectul Neptun Deep nu demarează în 2022", în *Adevărul*, 8 aprilie 2021, adev.ro/qr8zxe.

[8] *Romania Insider*, „Romania remains second-biggest gas producer in EU", 31 august 2020, https://www.romania-insider.com/ro-second-biggest-gas-producer-eu-aug-2020.

Histria, Pelican, Muridava, Cobălcescu, Rapsodia și Trident. Neptun Deep este considerat cel mai bogat zăcământ, cu o capacitate estimată între 42 bcm și 84 bcm.[9] În zona economică exclusivă a Turciei au fost identificate zăcămintele de gaze naturale și petrol Turkali-1, Turkali-2, Turkali-3, Danube-1 și Tuna-1. Cel mai important zăcământ de gaze naturale din zona economică exclusivă a Turciei este Tuna-1, cu o capacitate estimată de 320 bcm.[10]

ROMÂNIA ȘI MAREA NEAGRĂ ÎN TIMPUL CONFLICTELOR MAJORE DIN SECOLUL XX

În anul 1905, ochii României au fost deschiși asupra importanței strategice a Mării Negre în momentul în care cuirasatul rus Potiomkin, care se afla sub controlul unui echipaj răsculat, a pătruns în rada Portului Constanța și a cerut să fie realimentat și reaprovizionat. Dacă cererile echipajului răsculat nu ar fi fost duse la îndeplinire, atunci Potiomkin ar fi deschis focul. Autoritățile românești au fost luate prin surprindere de apariția acestui „musafir nepoftit", care, la momentul respectiv, era urmărit de întreaga flotă imperială rusă a Mării Negre. Singurele nave militare românești aflate în Marea Neagră la momentul respectiv erau torpiloare cumpărate din Franța, un crucișător ușor comandat în Marea Britanie și o navă-școală.[11] Toate aceste nave de luptă erau uzate tehnic sau moral la începutul secolului XX și nu ar fi făcut față într-o confruntare cu un cuirasat de tipul lui Potiomkin. Un angajament naval între cuirasatul Potiomkin și Flota Mării Negre în largul coastelor românești nu ar fi avut un deznodământ dezirabil pentru statul român. În cele din urmă criza a fost rezolvată pe cale pașnică. România a oferit azil politic sau drept de tranzit pe teritoriul său echipajului răsculat, iar aceștia au predat cuirasatul Marinei Regale Române.[12] Când navele flotei imperiale ruse au ajuns la Constanța pentru a prelua într-un fel sau altul cuirasatul din mâinile răsculaților, marinarii militari români și-au informat colegii ruși de cele petrecute și au predat cuirasatul Potiomkin proprietarului de drept.[13]

Această criză a demonstrat nevoia unei marine militare moderne care să protejeze interesele statului român în Marea Neagră. La începutul secolului XX, dominația asupra regiunii Mării Negre era disputată între Imperiul Otoman, aflat în declin accentuat, și Imperiul Rus, care se afla într-un proces de modernizare și industrializare. Revolta de la bordul cuirasatului Potiomkin a demonstrat vulnerabilitatea unei puteri minore și a unui stat „tânăr" din regiunea Mării Negre, precum România, atât în fața ambițiilor geopolitice ale marilor puteri din regiune, cât și la frământările și clivajele social-politice din

[9] *Offshore Technology*, „Neptun Deep Gas Field Project, Black Sea", accesat la 30 noiembrie 2021, https://www.offshore-technology.com/projects/neptun-deep-gas-field-project-black-sea/.

[10] Dilara Hamit, Gozde Bayar și Jeyhun Aliyev, „Turkey discovers major Black Sea natural gas reserves", 21 august 2021, https://www.aa.com.tr/en/economy/turkey-discovers-major-black-sea-natural-gas-reserves/1949231.

[11] Raymond Stănescu, Cristian Crăciunoiu, *Marina Română, Primul Război Mondial 1916 – 1918,* Modelism, București, 2000, p. 28 – 29.

[12] Andreea Croitoru, „Rolul ofițerilor de marină români în soluționarea crizei Potemkin – 110 ani de la evenimente", în *Buletinul Forțelor Navale*, nr. 22, 2015, p. 77 – 79.

[13] *Ibidem*, p. 80 – 81.

interiorul acestora. Ca urmare a revoltei de la bordul cuirasatului Potiomkin, autoritățile române au decis realizarea unui program naval care prevedea achiziționarea a patru contratorpiloare (distrugătoare) moderne, dar comanda nu a fost lansată, eforturile navale românești concentrându-se, în primul deceniu al secolului XX, asupra Dunării.[14]

În cazul Dunării, România se confrunta cu presiuni diplomatice venite din partea Imperiului Austro-Ungar. Dubla monarhie deținea cea mai mare parte a cursului Dunării din amonte și voia să-și extindă dominația și asupra cursului inferior, care traversa România, Serbia și Bulgaria, până la gurile de vărsare. În ajunul Primului Război Mondial, a izbucnit o cursă a înarmării pe Dunăre între România și Imperiul Austro-Ungar. Ambele state au construit și au desfășurat pe fluviu monitoare și vedete torpiloare fluviale. În 1914, la izbucnirea Marelui Război, România desfășurase pe Dunăre patru monitoare și opt vedete torpiloare. Mai mult, în anul 1915, guvernul român a comandat, în cele din urmă, din Italia, cele patru contratorpiloare prevăzute în programul naval ca urmare a incidentului Potiomkin, la care s-a adăugat un submarin. Când însă Italia s-a alăturat Antantei și a intrat în război în același an, navele au fost preluate de autoritățile italiene.[15]

În anul 1916, România s-a alăturat Antantei și a declarat război Imperiului Austro-Ungar și Germaniei. Din punct de vedere naval, principala prioritate a forțelor militare românești era impunerea supremației navale asupra fluviului încă din prima zi a conflictului prin intermediul unui atac prin surprindere cu vedete torpiloare asupra monitoarelor austro-ungare.[16] Din păcate, atacul nu și-a atins obiectivul principal și s-a reușit doar scufundarea unei nave logistice. Doctrina tactică a marinei militare române prevedea ca monitoarele românești să angajeze în luptă și să scufunde monitoarele inamice care s-ar fi aventurat în aval pe Dunăre.[17] În realitate, nu a avut loc nicio luptă navală decisivă pe Dunăre între monitoarele românești și cele austro-ungare. În practică, în timpul Primului Război Mondial, monitoarele au fost utilizate pentru a sprijini cu foc de artilerie trupele românești, misiune care a epuizat rapid rezerva de proiectile brizante a navelor românești.[18] Monitoarele românești au fost aprovizionate cu muniție brizantă produsă în Franța prin Rusia pentru a le menține capacitatea de luptă și pentru a le permite protejarea rutelor de comunicații fluviale.

Marina militară rusă, deși mult mai numeroasă și mai bine echipată decât cea otomană, nu a încercat să obțină controlul naval asupra Mării Negre până când nu au intrat în serviciu cuirasatele de tip *dreadnought* din clasa Imperatrița Maria, care au fost comandate chiar înainte de începerea ostilităților.[19] Sosirea la Istanbul în 1914 a crucișătorului de bătălie german SMS Goeben și a crucișătorului ușor SMS Breslau a schimbat echilibrul de forțe în regiune în favoarea Puterilor Centrale. Navele au fost oferite cadou Imperiului Otoman de către împăratul Wilhelm al II-lea, SMS Goeben fiind

[14] Raymond Stănescu, Cristian Crăciunoiu, *op. cit.,* p. 24.

[15] Marian Moșneagu, *Fregata-Amiral Mărășești*, Editura Militară, București, 2014, p. 19.

[16] Raymond Stănescu, Cristian Crăciunoiu, *op. cit.,* p. 71 – 74.

[17] *Ibidem*, p. 28.

[18] *Ibidem*, p. 29.

[19] *Ibidem*, p. 52 – 53.

rebotezat Yavuz Sultan Selim, iar SMS Breslau a primit numele de Midilli. Pe aproape întreaga durată a Primului Război Mondial, Puterile Centrale au dominat apele Mării Negre.[20]

Ca urmare a campaniei dezastruoase din 1916, România a pierdut controlul asupra celei mai mari părți a Dobrogei, inclusiv Portul Constanța. Bucureștiul mai controla doar gurile de vărsare ale Dunării, inclusiv principalul canal navigabil, Sulina. Flotila de Dunăre a sprijinit acțiunile forțelor terestre în timpul Bătăliei de la Turtucaia și în timpul forțării fluviului ca urmare a manevrei de la Flămânda.[21] Un submarin german a fost avariat în octombrie 1916 în luptă cu unul din torpiloarele românești.[22] Anul următor, în timpul campaniei din 1917, marina militară a României a reușit scufundarea monitorului austro-ungar KUK Inn, care a lovit o mină aproape de Brăila.[23] Navele de pasageri românești au fost armate și împrumutate Marinei Imperiale Ruse, care le-a utilizat drept crucișătoare auxiliare și nave baze pentru hidroavioane în Marea Neagră.[24]

În urma Revoluției Ruse din 1917, România a fost forțată să facă demersuri pentru încheierea ostilităților cu Puterile Centrale la începutul anului 1918.[25] Tratatul de la București din 1918 a impus condiții oneroase României. Conform prevederilor acestuia, România era forțată să cedeze o parte din Dobrogea, inclusiv Portul Constanța, care teoretic era pus sub controlul Puterilor Centrale, chiar dacă orașul rămânea formal sub suveranitate românească.[26] România își păstra controlul asupra gurilor de vărsare ale Dunării, iar drept „compensație" pentru pierderile teritoriale i se recunoștea unirea cu Basarabia.[27] Pierderea sudului Dobrogei și a controlului asupra Constanței, principalul port al țării, au reprezentat o lezare gravă a intereselor economice românești și a ambițiilor geopolitice ale Bucureștiului. Din fericire pentru România, Tratatul de la București nu a fost ratificat și pus în aplicare, pentru că Antanta a câștigat Marele Război.

După Tratatul de la Versailles (1919), coastele României se întindeau de la Cetatea Albă (astăzi Bilhorod-Dnistrovski, Ucraina) până la Ecrene (astăzi Kranovo, Bulgaria).[28] România Mare avea al treilea litoral ca lungime din Marea Neagră, după Turcia și URSS, cu o lungime de 225 de mile marine. Mai mult, atunci România controla în totalitate gurile de vărsare ale Dunării.

---

[20] Lawrence Sondhaus, *The Great War at Sea. A Naval History of the First World War*, Cambridge University Press, Cambridge, 2019, p. 106 – 107.

[21] Michael B. Barrett, *Prelude to Blitzkrieg. The 1916 Austro-German Campaign in Romania*, Indiana University Press, Bloomington, 2012, p. 127 – 133.

[22] Raymond Stănescu, Cristian Crăciunoiu, *op. cit.,* p. 138.

[23] *Ibidem*, p. 215.

[24] *Ibidem*, p. 261 – 266.

[25] Glenn E. Torrey, *The Romanian Battlefront in World War I*, Kansas University Press, Lawrence, 2011, p. 281 – 282.

[26] Keith Hitchins, *România 1866–1947*, Humanitas, București, 1994, p. 275 – 277.

[27] Glenn E. Torrey, *op. cit.,* p. 283 – 284.

[28] Nicolae Koslinski și Raymond Stănescu, *Marina Română în Al II-lea Război Mondial Vol. I (1941–1942)* Editura Făt-Frumos, București, 1996, p. 19.

Cele mai grave amenințări de securitate cu care s-a confruntat România după Primul Război Mondial au fost ambițiile puterilor revizioniste, care voiau să răstoarne ordinea internațională stabilită la Versailles. Principalele puteri revizioniste în perioada interbelică au fost Germania și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (URSS). Situația strategică a României în perioada interbelică a fost complicată de faptul că URSS era cel mai mare vecin al său cu care împărțea și cea mai lungă frontieră terestră. Mai mult, alți doi vecini ai României aveau un comportament internațional revizionist, Bulgaria și Ungaria având revendicări teritoriale asupra sudului Dobrogei (Cadrilaterul), respectiv asupra Transilvaniei. În Marea Neagră, cea mai importantă evoluție politică din perioada interbelică a fost semnarea, în 1936, a Convenției de la Montreux, care a stabilit un regim militar specific asupra strâmtorilor Bosfor și Dardanele.

După Primul Război Mondial marina militară română a fost întărită cu nave preluate de la foștii adversari, România primind trei monitoare austro-ungare și opt torpiloare[29], precum și cu nave achiziționate de la aliați. Patru canoniere-dragoare au fost cumpărate din Franța pentru a facilita dragarea minelor din Marea Neagră împreună cu trei vedete torpiloare de tip MAS (*Motoscafo Armato Silurante*) achiziționate din Italia și echipate pentru lupta antisubmarin.[30] Dintre cele patru distrugătoare comandate în Italia înainte de intrarea în Marele Război, doar două au intrat în serviciul activ al marinei militare. Celelalte două au fost vândute *Regiei Marina* în contul unor datorii de război ale statului român către statul italian.[31]

În perioada interbelică, Italia va deveni unul dintre principalii furnizori de nave și echipamente ai României. În șantierele din Italia au fost comandate două lidere de flotilă de distrugătoare tip Thornycroft, un proiect de origine britanică, precum și un submarin și o navă-bază pentru submarine.[32] Din păcate, Marea Criză economică din 1929 va afecta dezvoltarea Marinei Regale a României. Problemele economice se vor răsfrânge în această perioadă asupra înzestrării, a echipării și a antrenamentului forțelor navale. Chiar înainte de izbucnirea Celui de-Al Doilea Război Mondial, România a achiziționat din Marea Britanie trei vedete torpiloare și o navă școală, NS Mircea, din Germania.[33]

Industria navală românească a contribuit și ea la dezvoltarea marinei militare române. Între 1938 și 1939, două submarine au fost puse pe chilă și asamblate în șantierele românești, Marsuinul și Rechinul, precum și puitorul de mine Amiral Murgescu.[34] Cele două submarine vor intra în serviciul activ al marinei militare în timpul conflagrației mondiale. În timpul Celui de-Al Doilea Război Mondial un număr de nave militare vor fi închiriate sau achiziționate din Germania, însă nu toate vor fi fost potrivite nevoilor marinei militare, cum a fost cazul vedetelor-torpiloare olandeze de tip Power.[35]

[29] Raymond Stănescu, Cristian Crăciunoiu, *op. cit.,* p. 272 – 273.

[30] *Ibidem*.

[31] Marian Moșneagu, *op. cit.,* p. 20 – 21.

[32] Nicolae Koslinski și Raymond Stănescu, *op. cit.,* p. 22 – 23.

[33] *Ibidem,* p. 23.

[34] *Ibidem*, p. 20 – 22.

[35] *Idem*, vol. II, p. 85 – 91.

În urma Pactului Ribbentrop-Molotov din 1939, România va fi forțată în anul 1940 să cedeze Basarabia și nordul Bucovinei către URSS. Consecința directă a acestor pierderi de teritoriu va fi că Rusia sovietică va redobândi accesul la gurile Dunării, prin intermediul brațului Chilia. Mai mult, această evoluție a creat un punct vulnerabil pe Dunărea maritimă și în Delta Dunării, permițând URSS să amenințe navigația pe brațul Sulina. În timpul retragerii din Basarabia, au izbucnit lupte de mică amploare între forțele navale sovietice și cele românești, din cauza neclarităților legate de trasarea noilor frontiere.[36] Retragerea fără luptă a Armatei Române din Basarabia și nordul Bucovinei a impulsionat URSS să încerce să anexeze cât mai mult din teritoriul național românesc.[37] Noua frontieră de pe Dunăre dintre URSS și România nu respecta traseul frontierei ruso-române de dinainte de 1918, iar situația aceasta va persista și după încheierea Celui de-Al Doilea Război Mondial.

La 22 iunie 1941, când România a declarat război URSS, a devenit și cel mai important aliat al Germaniei din punct de vedere naval în Marea Neagră, asumându-și, practic, același rol cu acela al Italiei la Marea Mediterană. Mai mult, a devenit și principalul furnizor de petrol și produse petroliere al Axei, precum și unul dintre furnizorii principali de grâu și produse alimentare.[38]

În Al Doilea Război Mondial, Marina Regală a României s-a confruntat cu o marină sovietică mult mai numeroasă și mai bine echipată. La debutul ostilităților, marina militară română nu dispunea de nave moderne suficiente și lipseau informațiile cu privire la capabilitățile inamicului său. Cu excepția Flotilei de Dunăre, marina militară nu efectuase aplicații la scară mare, care să presupună evoluții complexe în formație de luptă.[39] În ceea ce privește echipamentul, marina militară nu a dispus de suficiente tunuri antiaeriene[40], iar, pe durata războiului, navele românești nu au dispus de aparate radar. Principalele misiuni ale Marinei Regale Române în Al Doilea Război Mondial au fost protejarea coastelor românești de desanturi amfibii, protejarea liniilor maritime de comunicații, minare, dragarea minelor și atacuri de mică amploare asupra liniilor de comunicații maritime sovietice.

Cu toate că marina militară română nu era numeroasă, a pierdut foarte puține nave în luptă. În ciuda eforturilor susținute ale forțelor navale și aeriene sovietice de a scufunda principalele unități de suprafață ale Axei din Marea Neagră – escadra formată din cele patru distrugătoare românești, – niciuna dintre aceste nave nu a fost scufundată în luptă. Atât forțele navale ale Axei, cât și cele sovietice au evitat angajamentele de amploare de suprafață și au recurs, în schimb, la utilizarea minelor marine, a submarinelor și a navelor de atac rapide (vedete-torpiloare și vedete-canoniere). Ambii combatanți au lansat operațiuni amfibii atunci când circumstanțele permiteau acest

[36] Jipa Rotaru și Ioan Damaschin, *Glorie și Dramă. Marina Regală Română 1940-1945*, Editura Ion Cristoiu, București, 2000, p. 26 – 32.

[37] Nicolae Koslinski și Raymond Stănescu, *op. cit.,* p. 50.

[38] Jipa Rotaru și Ioan Damaschin, *op. cit.,* p. 181 – 185.

[39] Nicolae Koslinski și Raymond Stănescu, *op. cit.,* p. 25 – 27.

[40] *Ibidem*, p. 158.

lucru și dispuneau de destule mijloace și resurse. Marina Regală Română și *Kriegsmarine* au utilizat pe scară largă nave comerciale înarmate (crucișătoare auxiliare), remorchere înarmate și traulere de pescuit înarmate. Atât forțele navale ale Axei, cât și cele sovietice au utilizat minele navale pentru a mina rutele maritime comerciale și cursul inferior al Dunării. Operațiunile de dragare a minelor în Marea Neagră au fost intensive și au fost utilizate în mod frecvent atât de forțele Axei, cât și de cele sovietice.

Mica marină militară română a făcut față luptelor cu marina sovietică grație aliaților săi din Axă. În Marea Neagră au avut loc foarte puține bătălii navale, din cauză că atât Axa, cât și URSS doreau să-și conserve principalele unități de suprafață de care dispuneau. Mai mult, teatrul naval ocupa un loc secundar în raport cu teatrul de luptă terestru, cel din urmă având rolul decisiv în privința cursului războiului pe Frontul de Est.

La 26 iunie 1941, a avut loc unul dintre puținele angajamente de suprafață de amploare din timpul Celui de-Al Doilea Război Mondial în Marea Neagră, Flota Mării Negre a URSS lansând un atac asupra Portului Constanța.[41] Inițial forțele sovietice au luat prin surprindere forțele române și germane care apărau portul, dar raidul a fost respins de reacția rapidă și coordonată a distrugătoarelor românești și a bateriilor de coastă românești și germane. Marina sovietică a pierdut liderul de flotilă Moskva care a lovit o mină, iar distrugătorul Tașkent a fost avariat.

Una dintre cele mai importante misiuni duse la îndeplinire de marinarii militari români în timpul Celui de-Al Doilea Război Mondial a fost escortarea convoaielor între Constanța și Istanbul, între Sulina și Odessa, între Constanța și Odessa și, mai târziu, între Constanța și Crimeea.[42] Cea mai periculoasă misiune dusă la îndeplinire de marina militară română a fost evacuarea din Crimeea, în perioada aprilie – mai 1944, a trupelor române și germane asediate de trupele sovietice. În cadrul *Operațiunii 60.000* au fost evacuate peste două treimi din trupele Axei care luptau în Crimeea.[43]

Când România s-a alăturat aliaților occidentali și URSS, întorcând armele împotriva Germaniei naziste, navele *Kriegsmarinei* din porturile românești au fost dezarmate, iar cele care s-au opus au fost urmărite pe Dunăre până când au părăsit apele teritoriale.[44] Comandamentul sovietic a confiscat navele militare pe care le-a utilizat apoi împotriva forțelor germane rămase în Marea Neagră care au continuat să reziste. Cu câteva excepții notabile, majoritatea navelor militare au fost returnate de URSS după sfârșitul războiului.

În anul 1947, Tratatul de la Paris a retrasat harta României, stabilind frontierele sale cu URSS și Bulgaria conform celor din anul 1940.[45] Astfel, România a devenit țara riverană Mării Negre cu cel mai scurt litoral, ca înainte de izbucnirea Celui de-Al Doilea Război Mondial, și al treilea litoral din punctul de vedere al întinderii din regiune.

[41] Jipa Rotaru și Ioan Damaschin, *op. cit.,* p. 47 – 50.

[42] Nicolae Koslinski și Raymond Stănescu, *op. cit.,* p. 186 – 283.

[43] Jipa Rotaru și Ioan Damaschin, *op. cit.,* p. 132 – 155.

[44] *Ibidem*, p. 197 – 223.

[45] Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român,* Univers Enciclopedic, București, 1997, p. 463 – 466.

În anul 1948, guvernul comunist al României a cedat URSS de bunăvoie Insula Șerpilor, care, de fapt, este o stâncă, o decizie care mai târziu va complica delimitarea maritimă a zonei economice exclusive cu Ucraina. În timpul Războiului Rece, marina militară română și cea bulgară au fost auxiliarele Flotei Mării Negre a URSS, având sarcina de a o sprijini pe aceasta din urmă să forțeze strâmtorile turcești pentru a opera împotriva NATO în Marea Mediterană.

POLITICA ROMÂNIEI LA MAREA NEAGRĂ ÎN SECOLUL XXI

În politica României la Marea Neagră, după sfârșitul erei comuniste, pot fi identificate două faze principale. Prima dintre ele a început în preajma anului 2002 și a durat până în 2014. În această perioadă, Bucureștiul a promovat cooperarea multilaterală în zona Mării Negre în cadrul NATO și, cu sprijinul SUA, securitatea energetică și democratizarea. Cele mai importante evenimente ale acestei faze au fost Summitul NATO de la București (2007), războiul din Georgia (2008), precum și decizia din 2011 a Statelor Unite de a desfășura sistemul Aegis Ashore în România și Polonia ca parte din programul SUA *European Phased Adaptive Approach*, conceput pentru a contracara amenințarea arsenalului balistic iranian.

În 2014, anexarea ilegală a Crimeii de către Rusia și războiul din estul Ucrainei care i-a urmat au dus la încheierea acelei prime faze postcomuniste din evoluția politicii României la Marea Neagră. După 2014, s-a pus accentul pe efortul de descurajare a unei agresiuni potențiale, precum și pe reziliența în fața războiului nonlinear (hibrid) în regiune. Și securitatea energetică a căpătat o altă dimensiune, cu accent pe interconectivitate și exploatarea zăcămintelor offshore. Prezența SUA în zonă devenea crucială pentru politica de stabilitate și descurajare, în vreme ce Bucureștiul își reconstruia capacitatea de apărare.

La începutul anilor 2000, România candida pentru a deveni țară membră a NATO și a Uniunii Europene. Washingtonul dorea România în NATO din două motive principale: viabilitatea sa militară și rolul potențial în stabilizarea Balcanilor. Dintre fostele membre ale Pactului de la Varșovia, România era a doua după Polonia în ce privește potențialul militar. Cel de-al doilea val al extinderii NATO trebuia astfel să includă Bucureștiul, ca să se realizeze și un oarecare echilibru, având în vedere potențialul militar mai degrabă limitat al altor candidați, precum statele baltice sau Bulgaria.

Reformele militare și politice necesare pentru ca România să devină membru NATO au fost lente la începutul anilor 2000. Cu toate acestea, atacurile de la 11 septembrie 2001 au clarificat prioritățile de ambele părți ale Oceanului Atlantic. Washingtonul avea nevoie de aliați pentru Războiul Global împotriva Terorismului, iar relativa proximitate a României față de Orientul Mijlociu și Asia Centrală era considerată un avantaj. Prin urmare, procesul de integrare în NATO a fost accelerat și, în 2004, România și Bulgaria au devenit membre NATO împreună cu statele baltice. Totodată, deveneau potențiale baze pentru campaniile militare din Afganistan și Irak. Mai mult, România era oficial interesată în primirea de trupe americane pe teritoriul său și avea propria agendă cu privire la Marea Neagră.

ROMÂNIA ÎȘI CONCENTREAZĂ EFORTURILE DE POLITICĂ EXTERNĂ ÎN MAREA NEAGRĂ

În termeni geopolitici, Bucureștiul dorea să evite asocierea cu Peninsula Balcanică, în ciuda analizelor și planurilor americane care articulau teza contrară. Pentru arhitecții politicii americane, România, împreună cu Grecia în sud, care era deja membră NATO și UE, reprezentau forțe stabilizatoare majore în regiune. Dincolo de potențialul său militar, oficialii SUA considerau că România ar fi putut constitui un model pentru țările din fosta lugoslavie în ce privește tratamentul minorităților trăitoare între granițele sale.

Anterior, la începutul anilor 1990, se considera că România ar deveni, ca și lugoslavia, scena unor conflicte din cauza tensiunilor dintre majoritatea etnică românească și minoritatea maghiară. Cu toate acestea, tensiunile erau deja rezolvate în mod pașnic la mijlocul acelei decade, iar reprezentanții politici ai maghiarilor erau integrați în sistemul politic național. Din considerente de prestigiu, Bucureștiul nu a vrut, deci, să fie inclus în zona Balcanilor. Instabilitatea regiunii, precum și istoricul său privind purificările etnice ar fi putut afecta negativ imaginea României în străinătate, dacă decidea să joace un rol important în sud-estul Europei.

În plus, Bucureștiul nu era în acord cu Washingtonul în ce privește recunoașterea independenței provinciei Kosovo, temându-se că ar fi putut reprezenta un precedent periculos ce ar fi putut fi folosit de Kremlin în cazul Transnistriei. Mai mult, cele mai semnificative amenințări, dar și oportunități pentru România nu veneau dinspre Balcani.

În ce privește îngrijorările românești legate de Rusia, ele nu se construiesc doar pe sentimentul rusofob, în ciuda unui istoric dificil al relațiilor bilaterale. Este cert că românii justifică adesea temerile lor privitoare la politica externă a Kremlinului prin trimiteri la cele 12 invazii rusești ale teritoriilor românești în secolele XVIII și XIX. La acestea se adaugă controlul sovietic autorizat prin pactul Ribbentrop-Molotov (1939). Impunerea comunismului în România după 1945 cu ajutorul Armatei Roșii reprezintă un reper istoric și cultural tensionat în relațiile bilaterale. Există chiar o tendință în discursul public din România de a minimiza alianța cu puterile Axei în Al Doilea Război Mondial și de a manifesta o înțelegere mai degrabă limitată a caracterului războiului de pe Frontul de Est.

Acestea fiind spuse, cel mai importat subiect de dispută între București și Moscova nu este unul cultural sau istoric, ci de natură geopolitică. Rusia, dincolo de a pretinde supremația în fostul spațiu sovietic, vrea să aibă un cuvânt de spus în politicile externe ale țărilor din Europa Centrală și de Sud-Est.[46] Pentru România, acest lucru este inacceptabil și reprezintă principalul motiv pentru care, în 1997, a format parteneriatul strategic cu Statele Unite, ulterior devenind membră a NATO. Mai mult, în scopul de a diminua influența rusească și de a mări presiunea asupra acesteia la Marea Neagră, politica externă românească a urmărit atragerea prezenței SUA și a NATO în regiune.

Disoluția Uniunii Sovietice a reprezentat un avantaj geopolitic pentru România, dar acest avantaj a venit la pachet cu propriile provocări. Dispariția abruptă a puterii

[46] Janusz Bugajski, *Pacea rece. Noul imperialism al Rusiei*, Editura Casa Radio, București, 2005, p. 183.

militare și ideologice predominante în Europa Centrală și de Est, în 1991, împreună cu căderea comunismului în 1989, au permis României să aleagă, pentru prima oară după 1945, cursul politicii sale externe. Cu toate acestea, disoluția puterii sovietice nu însemna sfârșitul încercărilor Rusiei de a menține o formă de control asupra evoluțiilor din ceea ce Kremlinul consideră vecinătatea sa apropiată.

Parte din acele încercări sunt ceea ce astăzi numim „conflicte înghețate" – confruntări militare nefinalizate și apărute în fostele republici sovietice atunci când URSS-ul se prăbușea. Este de notat faptul că astfel de conflicte au izbucnit cu precădere în zona Mării Negre și în Caucazul de Sud: regiunea Karabah (1988, Armenia vs Azerbaidjan), regiunea Transnistria în Republica Moldova (1990), precum și regiunile Abhazia (1989) și Oseția (1991) în Georgia.

Dintre toate conflictele postsovietice, războiul din Transnistria (1990 – 1992) a reprezentat cea mai mare amenințare directă la adresa securității României. Regiunea, industrializată și rusofonă, dorea independența față de noul stat al Republicii Moldova. Apropierea geografică de teritoriul național românesc și sprijinul acordat Transnistriei separatiste de către Moscova erau cele mai îngrijorătoare aspecte pentru București. Rebelii transnistreni erau sprijiniți direct de Armata a 14-a rusă, care și-a asumat de facto și rolul de forță de menținere a păcii la finalul ostilităților armate, în 1992. După intrarea în NATO (2004), România a depus eforturi pentru a pune chestiunea conflictelor înghețate din zona Mării Negre pe agenda internațională.

În ce privește în particular conflictul înghețat din Transnistria, Bucureștiul a ezitat inițial între a-l contextualiza în zona Mării Negre sau în regiunea Balcanilor. A doua opțiune părea mai viabilă la începutul anilor 2000 datorită focalizării diplomațiilor occidentale pe acea regiune. În același timp, România spera să deschidă pentru Republica Moldova drumul spre calitatea de membru al UE undeva în viitor; procesul de extindere a UE în fosta Iugoslavie (acum numită Balcanii de Vest) părea a oferi cea mai bună oportunitate pentru un astfel de scenariu. Cu toate acestea, dubiile și opoziția occidentală față de eforturile românești de a conecta integrarea europeană a Republicii Moldova la chestiunea Balcanilor de Vest au subminat politica Bucureștiului la Marea Neagră.

Disoluția URSS a făcut din Ucraina cel mai mare vecin al României, cu cea mai lungă frontieră. Deși Bucureștiul a recunoscut independența Ucrainei și granițele sale, relația a suferit din cauza tensiunilor bilaterale privitoare la, *inter alia*, drepturile minorității etnice românești din țara vecină și delimitarea frontierelor maritime în Marea Neagră. Cea de-a doua chestiune a fost rezolvată în favoarea României în 2009 de către Curtea Internațională de Justiție, într-un proces început în 2008 după epuizarea tuturor celorlalte soluții explorate prin negocieri bilaterale.[47] În ciuda acestor dezacorduri, România a încurajat ambițiile Kievului de integrare în sfera occidentală. În 2008, la Summitul NATO de la București, a susținut hotărârea de a se oferi Georgiei și Ucrainei

[47] Ministerul Afacerilor Externe, „Prezentarea cazului Delimitarea Maritimă în Marea Neagră (România c. Ucraina)", https://www.mae.ro/node/24347.

planurile de acțiune pentru a deveni membri ai organizației.[48] Totuși, deși SUA susțineau cu putere acest gest, el nu a întrunit consensul în Alianță.[49]

Asigurarea și menținerea liberei navigații în Marea Neagră este un alt interes fundamental al României, având în vedere că este esențială pentru accesul neîngrădit al bunurilor românești la piețele internaționale și al bunurilor și resurselor naturale de import către porturile românești. În plus, libertatea de navigație joacă un rol crucial în securitatea energetică a țării. Mai precis, permite navelor de transport pentru petrol și gaz natural lichefiat (*Liquefied Natural Gas*, LNG) să-și livreze încărcăturile. Totuși, din păcate pentru România, Turcia nu permite tranzitul navelor încărcate cu LNG prin strâmtorile Bosfor și Dardanele.[50]

În ceea ce privește securitatea energetică, în regiunea Mării Negre, România a fost cel mai mult interesată în proiectele Nabucco și interconectorul LNG Azerbaidjan-Georgia-România (AGRI). Ambele proiecte erau concepute pentru a diminua dependența Europei de rezervele rusești. Numai că, până la urmă, niciunul nu a devenit realitate. Nabucco fusese avansat de către România, Austria, Bulgaria, Ungaria și Turcia, dar îi lipseau resursele de gaze necesare pentru a funcționa.

Au fost propuse diferite opțiuni, cum ar fi fost zăcămintele din Irak, Egipt, Turkmenistan și Azerbaidjan, dar toate au rămas la nivelul teoretic. Deși era susținut de către UE și Statele Unite, Nabucco a pierdut în 2011 în favoarea proiectului Gazoductul Trans-Anatolian pentru Gaze Naturale (TANAP), o inițiativă azeră aprovizionată cu gaz din zona offshore din Marea Caspică a Azerbaidjanului.[51] Proiectul Nabucco a mai supraviețuit o vreme, sub forma mai puțin ambițioasă denumită Nabucco-Vest, dar proiectul a fost anulat definitiv în 2013. Din acel moment, Baku a sprijinit total Gazoductul Trans-Adriatic (TAP) prin care TANAP era prelungit înspre Europa de Vest.

Proiectul de interconectare AGRI pentru LNG a fost anunțat oficial în 2010 cu scopul de a aduce mai mult gaz azer pe piețele europene. Dacă va fi finalizat, AGRI poate livra între 2 și 8 miliarde de metri cubi de gaz către consumatorii europeni.[52] Însă costul ridicat al terminalelor LNG, concomitent cu capacitatea limitată a României de a administra proiectul, întârzie trecerea AGRI de la faza de proiectare la cea a implementării.[53]

România s-a confruntat cu opoziția puternică a Rusiei și a Turciei în ce privește sporirea prezenței NATO și a Statelor Unite la Marea Neagră. Ankara și Moscova s-au opus împreună extinderii din Mediterana în Marea Neagră a misiunii NATO de poliție

[48] Adrian Vierița, „The Bucharest Summit: Romania's Perceptions of NATO's Future", *Wilson Center*, 26 martie 2008, https://www.wilsoncenter.org/event/the-bucharest-summit-romanias-perceptions-natos-future.

[49] NATO, „Bucharest Summit Declaration," 3 aprilie 2008, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm.

[50] Murat Temizer, „Can Ukraine receive LNG via the Bosphorus?", *Anadolu Agency*, 31 martie 2015, https://www.aa.com.tr/en/energy/natural-gas/can-ukraine-receive-lng-via-the-bosphorus/11002.

[51] EurActiv, „Gas pipeline deal sidelines original Nabucco project", 28 iunie 2012, https://www.euractiv.com/section/energy/news/gas-pipeline-deal-sidelines-original-nabucco-project/.

[52] Eugenia Gușilov, „BLACK SEA LNG: Dreams vs Reality", *ROEC*, 17 aprilie 2019, https://www.roec.biz/project/black-sea-lng-dreams-vs-reality/.

[53] *Ibidem*.

maritimă și antiterorism Active Endeavour. În schimb, Turcia a avansat Black Sea Harmony Initiative în 2004, care s-a dezvoltat, iar acum include toate statele riverane Mării Negre.[54] O altă inițiativă privind securitatea maritimă din care a devenit parte și România a fost Forța Navală a Mării Negre (Black Sea Naval Force), mai cunoscută sub acronimul BLACKSEAFOR.[55] Din perspectivă românească, această inițiativă are trei mare dezavantaje: implică Rusia, nu este permanentă și nu a atras participarea SUA sau a altor state occidentale membre NATO.

Deși România a fost un promotor al cooperării regionale între 2002 și 2014, celelalte state membre NATO și UE din regiune nu i-au împărtășit neapărat viziunea. Turcia și Bulgaria aveau propriile agende față de Rusia, îngreunând cooperarea chiar și atunci când atitudinea Kremlinului a devenit una agresivă. România a încercat să construiască o relație funcțională cu Rusia pentru a-și crește influența regională și în cadrul NATO și UE. Cu toate acestea, eforturile respective nu au dus nicăieri.

O slăbiciune majoră istorică (vezi mai sus) în politica României la Marea Neagră a fost reprezentată de inabilitatea de a-și moderniza forțele navale. Pentru a dezvolta o politică maritimă credibilă, orice stat are nevoie de o forță navală credibilă. În absența sa, interesele românești privind menținerea libertății de navigație nu pot fi apărate eficient. La începutul anilor 2000, când România achiziționa două fregate britanice Tip 22 retrase din uz, viitorul arăta promițător. Până în 2004, Forțele Navale Române deveneau prima categorie de forțe pe deplin profesionalizate.[56] În 2006 autoritățile întocmeau planuri pentru achiziționarea a trei corvete multirol și patru vânătoare de mine pentru a reîmprospăta flota învechită cu vase combatante de suprafață.[57] Însă planurile respective s-au destrămat ca efect al crizei financiar-economice din 2007 – 2010, dar și pentru că elita politică nu a mai prioritizat investițiile în modernizarea apărării după ce România a devenit membră NATO.

Tendința aceasta a continuat chiar și după războiul ruso-georgian din 2008. Fregatele Tip 22, care ar fi urmat să fie modernizate în 2009, au rămas în starea de la achiziție. Autoritățile au încercat în două rânduri să modernizeze vasele respective, dar ambele încercări s-au sfârșit prin eșec. Prima dată procesul de atribuire a trebuit să fie oprit din cauza crizei economice. Al doilea eșec s-a consemnat atunci când s-a descoperit că cele două firme, română și turcă (STM), asociate pentru a câștiga atribuirea, nu aveau licențele producătorilor sistemelor de armamente ce urmau a fi instalate pe fregate.[58]

[54] OSCE, „Turkish-Russian declaration on Operation Black Sea Harmony", 25 ianuarie 2007, https://www.osce.org/fsc/23842.

[55] W. Alejandro Sanchez, "„Did BLACKSEAFOR Ever Have a Chance?", *E-International Relations*, 8 noiembrie 2012, https://www.e-ir.info/2012/11/18/did-blackseafor-ever-have-a-chance/.

[56] Forțele Navale Române, „Istoric", accesat 30 noiembrie 2021, https://www.navy.ro/despre/istoric/istoric_10.php.

[57] Indira Crăsnea, „O cronologie a referirilor privind programul de achiziție și dotare cu corvete a Forțelor Navale Române", în *Monitorul Apărării și Securității*, 13 ianuarie 2019, https://monitorulapararii.ro/o-cronologie-a-referirilor-privind-programul-de-achizitie-si-dotare-cu-corvete-a-fortelor-navale-romane-1-9081.

[58] Mariana Iancu, „Cheltuială fabuloasă fără finalizare. De ce n-a reușit statul român în 11 ani să modernizeze două nave de luptă pentru care a plătit 116 milioane de lire sterline", în *Adevărul*, 8 mai 2017, https://

România a înregistrat un succes moderat în perioada 2002 – 2014 privitor la atragerea atenției SUA asupra Mării Negre. Unități americane au fost dislocate prin rotație la Baza Aeriană Mihail Kogălniceanu (MK) lângă Constanța, pe țărmul vestic al Mării Negre. MK a servit apoi drept bază aeriană de sprijin pentru proiecția americană de forțe în Orientul Mijlociu și Afganistan. Cea mai importantă dislocare de forțe SUA în România avea să fie reprezentată de sistemul de rachete balistice Aegis Ashore, pe baza unui acord semnat în 2011. Construcția propriu-zisă a facilităților de la Deveselu a început în 2013, devenind operațională în 2015.[59] Totuși, principalul obiectiv al Bucureștiului – asigurarea unei prezențe permanente a unei forțe americane de descurajare pe teritoriul României – nu a fost atins.

DESCURAJAREA UNEI POTENȚIALE AGRESIUNI A FEDERAȚIEI RUSE

Anexarea Crimeii și agresiunea rusă împotriva Ucrainei din 2014 reprezintă cea mai gravă amenințare la adresa securității naționale a României din ultimul deceniu. În primul rând, utilizarea clandestină și deschisă a forței pentru a soluționa dispute între state, urmată de anexări teritoriale, a subminat ceea ce Bucureștiul consideră a fi una dintre cele mai importante atribute ale ordinii post-Război Rece: soluționarea pe cale pașnică și inviolabilitatea frontierelor. În al doilea rând, chiar dacă România nu avea o relație strânsă cu cel mai mare vecin al său, compromiterea integrității teritoriale a Ucrainei nu era în interesul său și a generat o provocare pentru securitatea regională. În al treilea rând, controlul Rusiei asupra Crimeii înseamnă că, de fapt, Moscova controlează de facto o parte din zona economică exclusivă a Ucrainei din Marea Neagră. În practică, zona economică a României se învecinează acum cu cea a Rusiei. În viitor, există riscul ca Federația Rusă să nu recunoască decizia Curții Internaționale de Justiție din 2009 privind dreptul suveran al României asupra Insulei Șerpilor și asupra zonei maritime aferente.

Așa cum o demonstrează construcția podului peste Strâmtoarea Kerci, care închide practic Marea Azov, ambițiile Rusiei la Marea Neagră nu se limitează la Crimeea. În anul 2014, președintele de atunci al României, Traian Băsescu, a exprimat temerea că obiectivul final al Moscovei este controlul asupra gurilor Dunării.[60] Această temere a fost justificată de acțiunile Rusiei din sudul Ucrainei în regiunile Odessa și Crimeea, din perioada 2014 – 2015[61], precum și de utilizarea de către Moscova a conceptului de

adevarul.ro/locale/constanta/cheltuiala-fabuloasa-finalizare-n-a-reusit-statul-roman-11-ani-modernizeze-doua-nave-lupta-achitat-116-milioane-lire-sterline-1_59106f485ab6550cb8e7b098/index.html.

[59] Ministerul Afacerilor Externe, „Participarea României la Sistemul de apărare antirachetă", accesat 30 noiembrie 2021, https://www.mae.ro/node/1517.

[60] *Digi 24*, „Traian Băsescu: Nu s-a schimbat dorința Rusiei de a ajunge la gurile Dunării, ci putința", 12 decembrie 2014, https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/politica/traian-basescu-nu-s-a-schimbat-dorinta-rusiei-de-a-ajunge-la-gurile-dunarii-ci-putinta-337818.

[61] Roman Goncharenko, „The Odessa file: What happened on May 2, 2014?", în *Deutsche Welle*, 5 mai 2015, https://www.dw.com/en/the-odessa-file-what-happened-on-may-2-2014/a-18425200.

Novorossia (un termen ce datează din perioada țaristă) pentru a descrie aceste regiuni.[62] Dacă separatiștii ucraineni sprijiniți de Rusia ar fi preluat controlul asupra Odessei, iar Flota Mării Negre ar fi ocupat Insula Șerpilor, atunci Kremlinul ar fi putut controla traficul maritim din proximitatea gurilor de vărsare ale Dunării. După anexarea Crimeii, Rusia a fortificat proaspătul teritoriu anexat. Astăzi, peninsula este folosită pentru a proiecta forța militară în regiunea Mării Negre și în estul Mării Mediterane. Intervențiile militare ale Rusiei din Siria și Libia ar fi fost mai dificil de lansat în absența anexării Crimeii.

Flota Mării Negre a fost modernizată cu submarine convenționale moderne și nave de suprafață de ultimă generație. Rusia a creat o zonă antiacces (A2/AD) în Marea Neagră prin desfășurarea de sisteme antiaeriene integrate cu rază lungă de acțiune S-400, precum și sisteme antinavă cu baza la sol.[63] Scopul acestei „bule antiacces" este să protejeze proaspăt anexatul teritoriu și să zădărnicească prezența NATO în regiune. Accesul alianței transatlantice este limitat de prevederile Convenției de la Montreux, care limitează numărul, tipul și durata prezenței în Marea Neagră a navelor statelor care nu sunt limitrofe, iar acum această prezență mai întâmpină și piedica operațională ridicată de sistemele antiacces ruse. Mai mult, Rusia utilizează aplicațiile și exercițiile militare de amploare pentru a limita libertatea de navigație în bazinul nordic al Mării Negre.[64]

Kremlinul a desfășurat în regiune rachete Kalibr la bordul submarinelor și navelor de suprafață, atât varianta antinavă, cât și varianta de rachetă de croazieră dedicată atacării țintelor terestre la distanțe mari.[65] Federația Rusă a instalat aceste rachete la bordul corvetelor și navelor purtătoare de rachete pentru a compensa incapacitatea șantierelor sale navale de a construi nave de luptă mai mari decât fregatele purtătoare de rachete. În cadrul forțelor navale occidentale, rachetele de croazieră sunt, de obicei, instalate pe fregate purtătoare de rachete, distrugătoare sau submarine nucleare de atac. Rusia a inovat prin faptul că soluția permite exercitarea controlului asupra apelor Mării Negre cu un efort logistic minim și cu mijloace reduse.[66] În plus, începând cu anul 2018, șantierele navale aflate în Crimeea au început să construiască nave de suprafață pentru Flota Mării Negre. Bazele aeriene din peninsulă sunt în plin proces de modernizare, iar Rusia a desfășurat avioane multirol și de atac performante.[67] Acțiunile Rusiei din ultimii șapte ani au înclinat echilibrul militar regional în favoarea sa și au

[62] Sergei Loiko, „The Unraveling of Moscow's «Novorossia» Dream", *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 1 iunie 2016, https://www.rferl.org/a/unraveling-moscow-novorossia-dream/27772641.html.

[63] George Vișan și Octavian Manea, „Black Sea in Access Denial Age. Special Report", ed. E. Gușilov, ianuarie 2016, https://www.roec.biz/project/black-sea-in-access-denial-age/, p. 5 – 21.

[64] Jeff Seldin, „US, NATO Slam Russian Plan to Block Parts of Black Sea", *Voice of America*, 16 aprilie 2021, https://www.voanews.com/a/europe_us-nato-slam-russian-plan-block-parts-black-sea/6204673.html.

[65] The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2020*, Routledge, Londra, 2020, p. v.

[66] Benjamin Brimelow, „Russia's Navy is making a big bet on new, smaller warships loaded with missiles", în *Business Insider*, 1 aprilie 2021, https://www.businessinsider.com/russian-navy-betting-big-on-new-smaller-warships-with-missiles-2021-4.

[67] The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2020*, ed. cit., p. 170.

transformat Crimeea într-un bastion pe care Kremlinul îl poate utiliza pentru a proiecta forță în interiorul și dincolo de limitele regiunii Mării Negre.[68]

Preluarea zonei economice exclusive ucrainene din largul coastelor Crimeii și închiderea accesului în Marea Azov de către Rusia pun sub semnul întrebării securitatea maritimă a României. Planurile Bucureștiului privind exploatarea zăcămintelor de hidrocarburi offshore ar putea fi zădărnicite de Kremlin prin utilizarea așa-ziselor tactici hibride, dar și prin mijloace legale. În anul 2020, Duma de Stat a adoptat o lege care permite guvernului rus să nu aplice deciziile juridice ale forurilor internaționale care ar fi contrare intereselor statului.[69] Prezența forțelor navale de operații speciale ruse în Crimeea (*Spețnaz naval*) care sunt antrenate să ia cu asalt platformele petroliere sau de gaze offshore, precum și să preia controlul asupra navelor civile înseamnă că Rusia dispune de mijloacele necesare prin care să intervină în zonele economice exclusive ale statelor limitrofe Mării Negre.[70]

Riposta românească la adresa revanșismului și revizionismului rus s-a manifestat în două direcții complementare. Pe de o parte, Bucureștiul a demarat un proces de balansare internă prin modernizarea forțelor sale armate. Pe de altă parte, a inițiat acțiuni de contrabalansare externă prin promovarea unei agende a Mării Negre în NATO și UE.

În anul 2015, România s-a angajat că va aloca pentru nevoile sale de apărare 2% din PIB începând cu anul 2017.[71] Scopul acestei decizii a fost acela de a demara rapid procesul de modernizare a forțelor armate române, cărora anterior nu le fusese acordată atenția cuvenită. Investițiile în apărare au fost neglijate de către guverne românești succesive după aderarea la NATO, iar, după 2008, când a izbucnit criza economică și financiară, acestea au fost de-a dreptul ignorate. Ca urmare a acestei politici, echipamentul Armatei Române a devenit depășit tehnic și moral, iar capacitatea de luptă s-a redus. Creșterea cheltuielilor militare ale României nu a avut drept scop doar sporirea capabilităților militare, reprezentând și modul prin care Bucureștiul a demonstrat că este pregătit să-și asume un rol mai semnificativ la nivel regional.

Investițiile în apărare sunt orientate spre achiziționarea de sisteme complexe și sofisticate, dedicate, în special, apărării teritoriale, cum ar fi sistemele antiaeriene cu rază lungă, avioane de vânătoare multirol și sisteme de artilerie reactivă, necesare apărării teritoriului. În anul 2017, Parlamentul României a aprobat un plan ambițios de

[68] Igor Delanoe, „Tracking Black Sea Security Issues. Crimea, a Strategic Bastion on Russia's Flank", 18 decembrie 2014, Russian International Affairs Council, https://russiancouncil.ru/en/blogs/igor_delanoe-en/1588/.

[69] *Reuters*, „Russia approves bill allowing national law to trump international treaties", 28 octombrie 2020, https://www.reuters.com/article/us-russia-politics-law-idUSKBN27D1AF.

[70] H.I. Sutton, „Naval Spetsnaz in Hybrid Warfare. Illustrated analysis of near-term Russian maritime Special Forces underwater vehicles and capabilities", în *Covert Shores*, 2 decembrie 2014, http://www.hisutton.com/Naval%20Spetsnaz%20in%20Hybrid%20Warfare.html.

[71] *Presidency.ro*, „Acord politic național privind creșterea finanțării pentru Apărare (13 ianuarie 2015)", 13 ianuarie 2015, https://www.presidency.ro/ro/presedinte/documente-programatice/acord-politic-national-privind-cresterea-finantarii-pentru-aparare-13-ianuarie-2015.

înzestrare a forțelor armate în valoare de peste 10 miliarde de dolari SUA. Din păcate, cea mai mare parte a achizițiilor planificate suferă din cauza întârzierilor.[72]

Forțele Navale Române sunt cele mai afectate de aceste întârzieri. De exemplu, principalul program de înzestrare, achiziționarea a patru corvete multirol, bate pasul pe loc de mai bine de patru ani din cauza litigiilor din instanță. În contrapartidă, programele care s-au bucurat de succes sunt cele acordate companiilor americane prin intermediul programului *Foreign Military Sale* (FMS) al Pentagonului: achiziționarea de sisteme antiaeriene integrate Patriot (3,9 miliarde de dolari), sisteme de artilerie reactivă HIMARS (1,5 miliarde de dolari), avioane multirol F-16 AM/BM din Portugalia (cu sprijinul guvernului american) și rachete NSM (286 milioane de dolari). În ciuda faptului că planurile de înzestrare sunt orientate către apărarea teritoriului, acestea nu au vizat sectoare unde România este vulnerabilă și are nevoie de echipament militar modern, cum ar fi artileria autopropulsată sau vehiculele blindate grele (tancuri și artilerie autopropulsată).

După anul 2020, investițiile din domeniul apărării din România s-au orientat și către infrastructura militară (baze și cazărmi), dar și în domeniul industriei militare. Acest aspect este important pentru că România dorește să permită SUA și altor state aliate din NATO să-și desfășoare trupele pe teritoriul său. Cel mai ambițios proiect de modernizare a unei baze militare presupune extinderea și îmbunătățirea bazei aeriene Mihail Kogălniceanu (MK, jud. Constanța), estimat la 2 miliarde de euro (2,25 miliarde de dolari SUA), o investiție care se va derula pe parcursul a zece ani.[73] După ce lucrările de la această bază se vor finaliza, va fi capabilă să găzduiască aproximativ zece mii de oameni, americani și români. Extinderea bazei MK reprezintă din punct de vedere politic și simbolic răspunsul românesc la fortificarea de către Rusia a Peninsulei Crimeea.

Pe frontul diplomatic, Bucureștiul și-a reînnoit eforturile pentru a menține atenția cancelariilor occidentale concentrată asupra Mării Negre. Autoritățile românești au fost dezamăgite de decizia NATO de a desfășura trupe pe baza rotațională pe Flancul Estic al Alianței. Bucureștiul nu s-a arătat deloc mulțumit de diferența de statut militar a sectorului nordic și sudic al Flancului Estic. În sectorul nordic (baltic), statutul forțelor militare este cel de *Enhanced Forward Presence* (Prezență Avansată Sporită). Această situație este justificată de învecinarea cu Districtul Militar de Vest al Rusiei – care este cel mai bine echipat dintre toate districtele și dispune de trupe numeroase.[74] Kaliningradul, Flota Mării Baltice și coridorul Suwałki sporesc importanța sectorului

[72] Victor Cozmei, „Ministrul Apărării cere Parlamentului să aprobe un program de 9,3 miliarde de euro pentru înzestrarea Armatei. Printre țintele programului: Reluarea achiziției corvetelor, doar 94 de transportoare blindate și sisteme de rachete pentru apărare anti-aeriană", în *Hotnews*, 11 aprilie 2021, https://www.hotnews.ro/stiri-esential-21709213-ministrul-apararii-cere-parlamentului-aprobe-program-9-3-miliarde-euro-pentru-inzestrarea-armatei-printre-tintele-programului-reluarea-achizitiei-corvetelor-doar-94-transportoare-blindate-sisteme-rach.htm.

[73] Mircea Olteanu, „MApN organizează o licitație în valoare de 2,1 miliarde lei pentru lucrări de infrastructură la Mihail Kogălniceanu", în *Umbrela Strategică*, 8 martie 2021, https://umbrela-strategica.ro/mapn-organizeaza-o-licitatie-in-valoare-de-21-miliarde-lei-pentru-lucrari-de-infrastructura-la-mihail-kogalniceanu/.

[74] The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2020*, ed. cit., p. 167.

nordic al Flancului Estic, demonstrând necesitatea unei prezențe care să descurajeze eficient o potențială agresiune, mai ales că Polonia și statele baltice au frontieră terestră comună cu Federația Rusă.

În contrapartidă, pe sectorul sudic al Flancului Estic (în regiunea Mării Negre), prezența aliată și americană are statutul *Tailored Forward Presence* (Prezență Avansată Adaptabilă). Principalele desfășurări de trupe sunt în România și Bulgaria și sunt reprezentate, în cea mai mare parte, de trupe americane și poloneze alocate Brigăzii Multinaționale Sud-Est. Pentru a crește statutul militar al Bucureștiului pe Flancul Estic, România găzduiește Statul Major al Corpului Multinațional Sud-Est (HQ MNCSE) la Sibiu și în capitală începând cu anul 2020.[75] Cu toate că Districtul Militar Sud al Federației Ruse nu este la fel de bine echipat precum cel de Vest, Marea Neagră și Crimeea sunt punctele de pornire ale capacității de proiectare a forței Kremlinului în estul Mării Mediterane.[76]

Eforturile diplomatice și politice ale României de a încuraja o abordare unitară pe Flancul Estic au fost afectate de relațiile și politicile de securitate în raport cu Rusia ale celorlalte state membre ale Alianței riverane Mării Negre. Bulgaria nu a sprijinit inițiativa României de creare a unei flotile NATO în Marea Neagră, iar relațiile ruso-turce alternează între cooperare și competiție.[77] Ankara a demonstrat că se poate opune acțiunilor Moscovei în estul Mării Mediterane, Ucraina și Caucaz, fără a se teme de riposta acesteia. Cu toate că aceste confruntări ale Turciei cu Rusia au servit interesele Ankarei, au demonstrat beneficiile unei poziționări robuste în raport cu Moscova. Crearea și consolidarea unei viziuni unitare privind Marea Neagră reprezintă o provocare continuă pentru diplomația română.

După anul 2014, România și-a intensificat eforturile de a promova tematica Mării Negre în interiorul Mării Negre și UE, devenind membru fondator în cadrul mai multor formate multilaterale. În anul 2015, România și Polonia au creat formatul *Bucharest 9* (B9), care reunește toate statele de pe Flancul Estic pentru a coordona mai eficient pozițiile acestora în cadrul alianței transatlantice. Bulgaria, Cehia, Estonia, Letonia, Lituania, Ungaria, Slovacia, Polonia și România se consultă periodic pentru a-și armoniza pozițiile și a influența procesul de decizie în cadrul alianței. Includerea Bulgariei și Ungariei și, într-o mai mică măsură (cel puțin până de curând), a Cehiei, state care doresc să întrețină relații de cooperare cu Rusia, permite gestionarea diferendelor sau creează acestor state un canal prin care pot să-și comunice punctele de vedere fără a compromite consensul în interiorul Alianței.

Celălalt format diplomatic pe care România îl promovează este Inițiativa celor Trei Mări (*Three Seas Initiative* – 3SI), care este tot rezultatul cooperării dintre București și Varșovia. Inițiativa celor Trei Mări cuprinde statele limitrofe Mării Baltice, Mării Negre și Mării Adriatice: statele baltice, Polonia, Austria, Bulgaria, Slovenia, Croația, Cehia,

[75] „Headquarters Multinational Corps South-East", https://mncse.ro/app/webroot/en/pages/view/73.

[76] The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2020*, ed. cit., p. 167.

[77] *Digi 24*, „Bulgaria respinge, din nou, ideea unei flotile în Marea Neagră", 14 august 2016, https://www.digi24.ro/stiri/externe/ue/bulgaria-respinge-din-nou-ideea-unei-flotile-in-marea-neagra-549714.

Slovacia, Ungaria și România. Scopul acestei inițiative diplomatice este dezvoltarea economică a Europei Centrale și de Sud-Est prin intermediul cooperării regionale și al interconectivității infrastructurii. În acest mod, statele membre speră să-și sporească influența în interiorul UE și relativ la legăturile regionale.

Relațiile dintre România și Ucraina s-au îmbunătățit, dar persistă tensiuni în relația bilaterală în ceea ce privește legea privind utilizarea limbii ucrainene în învățământ[78] și reforma administrativă.[79] Noul climat de securitate din regiune însă a impus o reconsiderare a agendei bilaterale, cele două state organizând, în mod regulat, aplicații navale pe Dunăre în ultimii ani.[80] Mai mult, în august 2020, cele două state au semnat un acord de cooperare tehnică în domeniul industriei de apărare care a fost ratificat în 2021.[81]

Interesul României pentru soluționarea conflictelor înghețate din regiunea Mării Negre nu s-a diminuat. Persistența acestor conflicte la 30 de ani de la dispariția URSS reprezintă o amenințare și o provocare pentru securitatea europeană. „Înghețarea" de către Rusia a conflictului din Ucraina ar duce la *apariția celui mai mare conflict prelungit din regiune* și ar genera instabilitate și insecuritate. Diplomația română a reușit să pună pe agenda de politică externă a UE tema conflictelor înghețate și prelungite.[82] Pentru o lungă perioadă de timp, UE a ignorat astfel de conflicte din regiunea extinsă a Mării Negre, care au fost considerate ca fiind „costuri" ale relației cu Federația Rusă. Dar, așa cum susține Bucureștiul, ele nu ar trebui neglijate de Bruxelles, pentru că afectează securitatea tuturor membrilor Uniunii.

În domeniul energetic, România a întârziat nepermis de mult lansarea proiectelor offshore de extragere și exploatare a hidrocarburilor. În anul 2018, Parlamentul României a adoptat o lege care reglementa extragerea de hidrocarburi din zăcămintele offshore, dar investitorii străini implicați în aceste proiecte în România au criticat legislația ca fiind împovărătoare din punct de vedere birocratic și pentru că impune un nivel prea ridicat al redevențelor.[83] În ciuda promisiunilor că actul normativ va fi schimbat, Parlamentul României nu a luat încă o decizie. Exxon, compania care a

[78] Dan Alexe, „Ucraina limitează învățământul în limbile minoritare, inclusiv româna", *Radio Europa Liberă* Moldova, 3 ianuarie 2021, https://moldova.europalibera.org/a/ucraina-limitează-învățământul-în-limbile-minoritare-inclusiv-româna/31031467.html.

[79] *Presidency.ro*, „Convorbirea Președintelui României, Klaus Iohannis, cu Președintele Ucrainei, Volodimir Zelenski", 12 mai 2020, https://www.presidency.ro/ro/media/comunicate-de-presa/convorbirea-presedintelui-romaniei-klaus-iohannis-cu-presedintele-ucrainei-volodamar-zelenski.

[80] Statul Major al Forțelor Navale, „Riverine 2018, exercițiu româno-ucrainean pe Dunăre", 6 septembrie 2018, https://www.navy.ro/eveniment.php?id=318.

[81] „Ucraina și România au semnat un acord de cooperare tehnico-militar", Embassy of Ukraine in Bucharest, 5 septembrie 2020, https://romania.mfa.gov.ua/ro/news/ukrayina-ta-rumuniya-pidpisali-mizhuryadovu-ugodu-pro-vijskovo-tehnichne-spivrobitnictvo.

[82] Bogdan Aurescu, „Tackling frozen conflicts in the EU's own neighbourhood", în *EUObserver*, 19 ianuarie 2021, https://euobserver.com/opinion/150638.

[83] Kevin Crowley, Bryan Gruley, „The humbling of Exxon", *Bloomberg*, 30 aprilie 2020, https://www.bloomberg.com/features/2020-exxonmobil-coronavirus-oil-demand/.

obținut licența de explorare și exploatare a celui mai important zăcământ offshore din Marea Neagră, Neptun Deep, s-a retras din cauza reglementărilor excesive.[84] Fereastra de oportunitate pentru exploatarea hidrocarburilor din Marea Neagră se închide rapid, pentru că UE dorește să renunțe la dependența de combustibili fosili și vrea să decarbonizeze economia europeană.

O evoluție pozitivă în domeniul securității energetice în România a fost reprezentată de acordul cu SUA în domeniul energiei nucleare. Bucureștiul și Washingtonul vor coopera pentru construirea Unităților 3 și 4 ale centralei nucleare de la Cernavodă și la modernizarea Unității 1.[85] Proiectul a cărui valoare este estimată la 8 miliarde de dolari SUA ar trebui implementat în perioada 2021 – 2031.[86] SUA a convins România să abandoneze un acord similar cu China.[87] Mai mult, ambele state au decis să coopereze în domeniul cercetării reactoarelor nucleare de mici dimensiuni. Cu toate acestea, implementarea cu succes a acestor proiecte depinde de îmbunătățirea capacității administrative a statului român.

CONCLUZII

România a avut un succes moderat în demersurile sale de a promova o agendă a Mării Negre în cadrul NATO și al UE. A reușit să pună pe agenda de politică externă a SUA regiunea Mării Negre și să atragă desfășurarea de forțe militare americane pe teritoriul său. România găzduiește sistemul antibalistic Aegis Ashore și trupe americane, dar acestea din urmă sunt desfășurate pe bază rotațională. Bucureștiul consideră că numărul de forțe militare aliate aflat pe teritoriul său este insuficient pentru a descuraja o potențială agresiune. Mai mult, dorește schimbarea statutului forțelor aliate în România, pentru a fi egal cu cel al trupelor americane și NATO desfășurate în Polonia și țările baltice. Acest obiectiv este însă unul dificil pentru că atenția SUA se concentrează asupra regiunii Indo-Pacificului, iar prezența militară americană pe bază rotațională pare a fi soluția optimă pentru Washington în actualul climat de securitate. Un obiectiv mai realist pentru România ar fi să solicite aliaților săi europeni să desfășoare trupe în sectorul sudic al Flancului Estic.

În cazul politicii românești la Marea Neagră, obiectivele urmărite nu au fost armonizate cu mijloacele de care statul a dispus. Cel mai bun exemplu în acest sens este lipsa investițiilor semnificative în Forțele Navale Române, astfel încât acestea să

[84] *Energynomics*, „Popescu: Romgaz poate prelua participația Exxon la Neptun Deep, are o capacitate financiară mai mare decât Petrom", 20 noiembrie 2020, http://www.energynomics.ro/ro/popescu-romgaz-poate-prelua-participatia-exxon-la-neptun-deep-are-o-capacitate-financiara-mai-mare-decat-petrom/.

[85] Roxana Petrescu, „Acordul de 8 mld. $ dintre România și SUA pentru energia nucleară a trecut de Parlament: Proiectele nucleare vin cu dublu avantaj: costuri competitive și zero emisii de CO2. Vor fi create 9.000 de locuri de muncă," în *Ziarul Financiar*, 24 iunie 2021, https://www.zf.ro/companii/energie/acordul-8-mld-s-dintre-romania-sua-energia-nucleara-trecut-parlament-20155114.

[86] *Ibidem*.

[87] *Digi 24*, „Chinezii, înlocuiți cu americanii pentru energia nucleară din România", 9 octombrie 2020, https://www.digi24.ro/stiri/economie/energie/chinezii-inlocuiti-cu-americanii-pentru-energia-nucleara-din-romania-138206.

fie capabile să apere interesele statului român în zona economică exclusivă și libertatea de navigație. Incapacitatea administrativă a României de a moderniza marina militară îi subminează credibilitatea de furnizor de securitate în regiune. Lipsa navelor moderne și deficitul de mijloace navale militare de ultimă generație afectează și oportunitățile de cooperare cu SUA și alte state din NATO, pe a căror prezență navală în Marea Neagră statul român se bazează pentru a descuraja o potențială agresiune. Decidenții politici români încă nu par a realiza că o politică maritimă convingătoare a unui stat presupune existența unei marine militare puternice.

Conexiunea economică și strategică dintre Dunăre și Marea Neagră nu a fost încă realizată la nivelul marii strategii românești. Fluviul și marea reprezintă un spațiu geopolitic unitar și trebuie considerat ca atare în formularea de politici. Considerând acest aspect din perspectivă istorică, se poate trage concluzia că România nu a reușit să-și dezvolte potențialul strategic și economic la Marea Neagră, din lipsa resurselor. Aceasta este una dintre lecțiile principale ale secolului XX pentru decidenții politici români.

Securitatea energetică rămâne pentru România o chestiune problematică. În ciuda unor planuri și eforturi ambițioase, rezultatele sunt puține. Cel mai important proiect energetic al României, exploatarea zăcămintelor offshore de hidrocarburi, nu a demarat, iar oportunitatea oferită riscă să dispară pe măsură ce UE și economia globală se pregătesc să facă tranziția spre o economie verde. Timpul rezervat reflecției și planificării în domeniile economic și de securitate națională în regiunea extinsă a Mării Negre începe să expire pentru România și este necesară luarea unor decizii rapide și curajoase.

DE LA EURASIA LA INDO-PACIFIC. IMPLICAREA MARILOR PUTERI ÎN GEOPOLITICA ACTUALĂ

Sînziana Dumitrescu,
cercetător, Institutul Diplomatic Român

INTRODUCERE. EURASIANISMUL ȘI RUSIA

Începutul secolului al XXI-lea a readus în prim-plan Eurasia ca principalul teatru al geopoliticii internaționale. Este de necontestat faptul că această regiune a reprezentat, încă de pe vremea marilor imperii, o zonă de interes major pentru marile puteri, care s-au angajat într-o continuă competiție pentru a-și impune controlul. Părintele geopoliticii, Sir Halford Mackinder, ne oferă o explicație clară cu privire la importanța acestei regiuni în lucrarea sa, *The Heartland theory then and now*. El definește miezul Eurasiei ca fiind o zonă pivot, care cuprinde vaste resurse continentale, iar cel care va obține accesul la aceste resurse poate să obțină dominația globală.[1]

Sfârșitul Războiului Rece, mai exact destrămarea Uniunii Sovietice, a determinat o redistribuire majoră a puterii în Eurasia, făcându-și simțită prezența pe scena internațională noi actori sau noi puteri hegemonice. Pentru a înțelege mai bine contextul geopolitic actual, trebuie să facem o analiză mai amănunțită a ceea e înseamnă conceptul geostrategic Eurasia și cum este acesta definit de trei mari puteri, Rusia, Turcia și China, ale căror identități sunt modelate, într-o bună măsură, de moștenirile lor imperiale.

Eurasia a devenit o zonă-cheie în ceea ce privește intersecția obiectivelor regionale variabile de securitate dintre Rusia și fostele state sovietice, Europa, Asia și Orientul Mijlociu. Vectorul eurasiatic din politica externă a Rusiei are ca fundament teoria eurasianismului, respectiv a neoeurasianismului. Eurasianismul rus se bazează pe conceptele dezvoltate de emigranții ruși din anii '20, care vor fi ulterior teoretizate și implementate în politică de câțiva academicieni din Rusia și Kazakhstan, principalii reprezentanți fiind Nikolai Trubetskoi și Lev Gumivel.[2]

---

[1] Ahmet Evin, Megan Gisclon, *The role of Eurasia in a multi-polar world,* Istanbul Policy Center, 2019, p. 4.

[2] Leonid Savin, „Eurasianism in the Context of the 21st Century", 12.06.2016, https://www.geopolitica.ru/en/article/eurasianism-context-21st-century.

Acest curent va reflecta justificările Rusiei pentru ambițiile sale imperialiste care vor consta în dreptul acesteia de a ocupa locul dominant în centrul continentului eurasiatic. Potrivit lingvistului, etnologului și geografului Vladimir Lamansky, Lumea Veche era împărțită în trei continente: Europa, Asia și Rusia (sau Lumea Mijlocie a Europei de Est și a Asiei de Nord). Așadar, avem de-a face cu o combinație a culturilor și popoarelor care locuiesc în acest spațiu și nu se încadrează în marginile europene și asiatice ale Eurasiei.[3] Pe același model, eurasianiștii merg pe ideea că Rusia se identifică drept o entitate etnogeografică și culturală separată, care ocupă poziția centrală între vest și est, Europa și Asia.

Neoeurasianismul continuă linia precedentă, dar într-o variantă mult mai dezvoltată. Această ideologie conservatoare extrem de elaborată va căpăta popularitate după alegerile parlamentare din 1993, iar câteva dintre caracteristicile sale vor fi adoptate de Vladimir Putin în politica sa externă. Spre deosebire de comuniști, care doresc restabilirea configurației teritoriale a Uniunii Sovietice, sau de naționaliști, care și-au fixat drept ideal recrearea marelui Imperiu Țarist, neoeurasianiștii lansează ideea unui bloc eurasiatic, care să se diferențieze de cele două, dorind să consolideze puterea geopolitică a unei comunități slavo-turce unite. Ipoteza comună a celor trei doctrine este că Rusia ar trebui să-și recapete statutul de mare putere și să ocupe centrul de opoziție față de unilateralismul american.[4]

Andrei Tsygankov, profesor de relații internaționale la Universitatea din California de Sud, împarte neoeurasianismul în două școli. Prima este alcătuită din *Modernizatori*, care sunt de părere că Războiul Rece a dus la prăbușirea marilor puteri, nu doar a URSS-ului, ci și a Statelor Unite ale Americii. Aceștia susțin că absența unui inamic cauzează inițierea unui proces de declin pentru puterea americană, iar izbucnirea unui al treilea război mondial este inevitabilă. Modernizatorii sunt de părere că acest conflict deja a început, dar, din moment ce Rusia este prea dezavantajată, aceasta ar trebui să se concentreze pe dezvoltarea economică și tehnologică în detrimentul intrării într-o confruntare cu SUA. Celălalt grup identificat de Tsygankov este cel format din *Expansioniști*, în frunte cu Aleksandr Dugin. În viziunea acestora, sistemul internațional va fi bipolar, în conformitate cu normele geografice ale istoriei. Dugin urmează modelul lui Mackinder, conform căruia de-a lungul istoriei au existat confruntări între puterile maritime și cele continentale. Dugin vede alianța anglo-americană ca pe un pol maritim ce se află în opoziție față de cel continental. Astfel, Rusia trebuie să-și fixeze ca obiectiv formarea unui bloc continental împotriva alianței maritime, folosindu-se de potențialul strategic și demografic al Eurasiei. Acest bloc continental ar putea să furnizeze Rusiei resursele necesare, iar, conform teoriei lui Dugin, statele care au tendințe proatlantice nu ar trebui incluse în bloc, aici fiind menționate China și Turcia.[5]

[3] *Ibidem*.

[4] Emre Erşen, „Neo-Eurasianism and Putin's «Multipolarism» in Russian Foreign Policy", în *Turkish Review of Eurasian Studies*, 2004, p.135.

[5] *Ibidem*, p. 137.

Regăsim câteva dintre ideile prezentate de cele două direcții în politica externă a lui Putin, eurasianismul căpătând o dimensiune mai mare odată cu creșterea ostilității liderului rus față de Occident. Vladimir Putin a adoptat și elementele enunțate de premierul Evgheni Primakov, care vor reprezenta nucleul politicii sale externe. Conform lui Evgheni Primakov, Rusia trebuie să-și apere în continuare poziția de mare putere și să urmeze o politică multidimensională pentru a-și îmbunătăți relațiile nu doar cu marile puteri precum SUA, China, UE, dar și cu puterile regionale precum Iran și Turcia. Pe de altă parte, ar trebui să-și întărească relațiile cu statele care nu sunt confortabile cu tendința americană spre unipolarism și să profite de avantajele sale precum poziția geografică, posesia de arme nucleare și poziția de membru permanent al Consiliului de Securitate ONU.[6]

Toate aceste puncte vor fi reflectate în politica externă rusă prin dorința lui Putin de a crea un spațiu economic și umanitar comun, de la Atlantic până la Oceanul Pacific, pe baza armonizării procesului european și eurasiatic de integrare, luând naștere în 2014 Uniunea Economică Eurasiatică.[7] Planurile lui Putin referitoare la Uniunea Eurasiatică, care era bazată pe configurația teritorială a URSS-ului, au fost afectate de pierderea Ucrainei, care, din punct de vedere economic și geografic, reprezenta partenerul cel mai important.[8] Prin urmare, anexarea Crimeii în 2014 poate fi considerată o dovadă clară a imperialismului rus în logică eurasianistă, care este bine înrădăcinat atât în politica, cât și în istoria poporului rus.

În 2016 Putin a legat Uniunea Economică Eurasiatică de viziunea sa referitoare la marea Eurasie, propunând ca UEE să devină centrul acesteia. Sub termenul de Marea Eurasie, Rusia promovează un principiu geopolitic, care pune în prim-plan rolul acesteia de motor al lumii postsovietice, având dreptul de a supraveghea orientările strategice ale vecinilor săi. Când Vladimir Putin a lansat acest proiect, a declarat că reintegrarea statelor din fostul spațiu sovietic reprezintă cursul geopolitic normal al Rusiei.[9]

EURASIANISM DINCOLO DE RUSIA – TURCIA ȘI CHINA

În ultimii 10 ani, apropierea considerabilă a Rusiei față de Turcia i-a determinat pe mai mulți analiști politici să speculeze privitor la crearea unei axe strategice între cele două state, având la bază viziunea comună asupra Eurasiei. Regăsim două probleme principale care au avut un rol în apariția eurasianismului în Rusia, precum și în remodelarea curentului eurasianist din Turcia, care a luat naștere după 1989. În primul rând, este vorba de căutarea unei identități în sistemul internațional de după Războiul Rece, dar și după atacul terorist de la 11 septembrie; mai precis, poziția Turciei față de

[6] *Ibidem.*

[7] Moritz Pleper, „Mapping Eurasia-Contrasting the Public Diplomacies of Russia's «Greater Eurasia» and China's Belt and Road Initiative", în *Rising Powers Quarterly*, vol. 3, 2018, p. 223.

[8] Gideon Rachman, *Easternization – War and Peace in the Asian Century: Asia's Rise and America's Decline from Obama to Trump and beyond,* Other Press, New York, p. 188.

[9] Marlene Laruelle, „Eurasia, Eurasianism, Eurasian Union – Terminological gaps and overlaps", în *PONARS Eurasia Policy Memo*, nr. 366, Washington, 2015, p. 1 – 4.

Occident. În al doilea rând, este vorba despre încercarea Ankarei de a-și restabili rolul civilizator prin *modelul turc*[10], idee lansată încă din era lui Mustafa Kemal, când reformele pentru modernizare au inspirat alte state musulmane, precum Tunisia sau Pakistan, să urmeze exemplul republican turcesc.

Ca și Rusia, Turcia își asumă un rol central pe scena globală. Premierul Tansu Çiller a poziționat lumea turcă în inima Eurasiei, ilustrând-o drept *centrul Europei și al Asiei, o punte între diferite civilizații, culturi, religii și națiuni.*[11] Termenul de Eurasia este utilizat din ce în ce mai des de elita politică din Turcia după destrămarea URSS-ului, de când și-au câștigat independența cele cinci state turcice (Azerbaidjan, Kirghizstan, Kazahstan, Turkmenistan, Uzbekistan).

De atunci, termenul Eurasia a început să capete popularitate în cercurile politice și academice, fiind corelat cu angajarea statului turc în plan internațional. Prim-ministrul turc, Süleyman Demirel, a fost primul care a promovat Eurasia, pe care a descris-o drept o *regiune populată masiv de popoare de origine turcă de la Marea Adriatică până la Marele Zid Chinezesc.*[12]

După 1989, Turcia a încercat să creeze o sferă de influență și să stabilească relații strânse cu noile republici turcice pentru a pune în evidență importanța sa geostrategică față de puterile occidentale. În acest sens, între 1991 și 1994, Turcia și-a intensificat eforturile în ceea ce privește stabilirea relațiilor apropiate cu republicile din centrul Asiei și Caucaz, folosind diverse instrumente. A fost primul stat care le-a recunoscut independența, a încercat să le ofere asistență economică și militară, acordându-le credite generoase, burse pentru studenți, acorduri pentru antrenament militar, dar și facilitarea curselor aeriene din și către Turcia.[13]

Cu toate acestea, grupul eurasianiștilor întâmpină o criză majoră la sfârșitul anilor '90, când Ankara a realizat că șansele de a deveni un hegemon în Asia sunt reduse. De aceea, s-a orientat spre Uniunea Europeană, marcând astfel prima perioadă în care eurasianismul și-a pus amprenta asupra politicienilor turci. Între 2002 și 2012, politicile eurasiatice erau caracterizate de dezbaterile privind reformele de europenizare ale Turciei. După ce și-a anunțat candidatura pentru intrarea în UE în 1999 și a început negocierile pentru aderare în 2005, Ankara a implementat o serie de reforme care, într-o oarecare măsură, vor transforma atât legile, cât și politicile sale socioeconomice și de securitate în favoarea integrării europene. Acest lucru a determinat divizarea clasei politice în eurasianiști și europeniști, ultimul grup conținând atunci și Partidul Justiției și Dezvoltării (AKP).[14] Perioada a fost caracterizată de divergențele dintre cele două părți, cu privire la chestiuni atât de politică internă, cât și de politică externă, în special de poziția adoptată de Turcia în legătură cu războaiele din Irak și Siria.

---

[10] Lerna K Yanık,, „Debating Eurasia: Political Travels of a Geographical Concept in Turkey", în *Uluslararasi İliskiler,* vol. 16, nr. 63, 2019, p. 34

[11] *Ibidem*, p. 41.

[12] Emre Erşen, „The Evolution of «Eurasia» as a Geopolitical Concept in Post-Cold War Turkey", în *Geopolitics,* Routledge, 2013, p. 26.

[13] *Ibidem,* p. 27.

[14] Valeria Talbot, Paolo Magri, *Turkey: Towards a Eurasian shift?,* LediPublishing, Milano, 2018, p. 29 - 30.

A doua etapă, după 2013, este caracterizată de adoptarea eurasianismului de către actualul președinte, Recep Tayyip Erdoğan, și de partidul său, AKP, pentru a critica partenerii occidentali cu privire la politicile lor față de Turcia, dar și pentru a-și căuta alți aliați în Eurasia. În această perioadă relațiile cu vestul au început să se deterioreze având ca principale motive lipsa progresului în ceea ce privește integrarea în Uniunea Europeană, dar și implicarea Turciei în criza din Siria, de partea opoziției față de Bashar al-Assad.[15]

Așadar, politica externă a lui Erdogan suferă o schimbare radicală, Turcia făcând tranziția de la stat care îmbrățișează Occidentul și promovează democrația la putere revizionistă, care își desfășoară trupele militare în mai multe teatre, precum Siria, Irak sau Mediterana de Est. Transformarea politicii externe a fost parțial determinată, cel puțin la nivel declarativ, de nemulțumirea lui Erdogan cu privire la ordinea globală și aspirațiile sale pentru creșterea rolului Turciei ca actor global, orientându-se spre alianțe cu puterile din est, precum Rusia și China.

În cazul Chinei, Eurasia reprezintă un concept relativ nou, diferit de cel al Rusiei, dar nu incompatibil. Așa cum Rusia și Turcia și-au asumat roluri de lideri, idee derivată din poziția geostrategică, dar și inspirată de amintirea fostelor imperii respective, China construiește pe același tip de fundament. Până și denumirea sa, Zhōngguó (中国), semnifică Regatul de Mijloc, reflectând viziunea chinezilor din Antichitate conform căreia statul chinez ocupă o poziție centrală pe mapamond, fiind înconjurat de popoare barbare. De aici reiese și revendicarea Chinei a rolului de stat civilizator în Asia.

Implicarea Chinei în Eurasia este strâns legată de experiențele istorice precedente, marcate de moștenirea Drumului mătăsii, simbolul puterii și prosperității sale ca mare imperiu și exemplul timpuriu de globalizare prin legăturile comerciale cu lumea islamică și, mai târziu, cu restul Europei, dar și de amenințările provenite din zonele de frontieră cu care s-a confruntat din Antichitate.[16]

Deși Eurasia e privită ca o entitate ce aparține Rusiei, în ultimii ani această teorie a fost contestată de rolul major deținut de China prin intermediul proiectului *One Belt, One Road* (OBOR), lansat în 2013. Acesta reflectă, de fapt, potențialul unei superputeri asiatice în această regiune.[17] În cazul Chinei nu putem vorbi de o ideologie complexă despre Eurasia, așa cum se găsește în cultura rusă sau turcă, ci doar de implicații și proiecte interconectate, care reflectă percepția Chinei privind rolul pe care trebuie să-l dețină și importanța acestei zone. Liderii chinezi preferă termenul de Drumul mătăsii în detrimentul eurasianismului, făcând referire la dezvoltarea schimburilor comerciale care implică Europa, Asia și o parte din Africa.

OBOR urmărește restabilirea acestei rute prin două linii principale. Prima este ruta care unește Europa centrală și de est cu Asia centrală și de sud-est, iar a doua este cea maritimă, care pornește de la Oceanul Pacific și Indian spre Marea Arabă și Mediterană.

---

[15] *Ibidem*, p. 31.

[16] Tom Harper, „China's Eurasia: the Belt and Road Initiative and the Creation of a New Eurasian Power", în *The Chinese Journal of Global Governance*, 2009, p.114 – 115.

[17] *Ibidem*.

Mai mulți analiști sunt de părere că OBOR reprezintă un răspuns la UEE lansată de Rusia, fiind o dovadă clară că statul chinez se angajează într-o competiție pentru dominația în Eurasia. China a ocupat primul loc privind investițiile în Eurasia începând cu 2009, ceea ce pune în evidență imaginea Chinei legată de guvernarea globală prin evidențierea obiectivelor de natură politică și economică. OBOR a fost lansată ca o inițiativă pentru a interconecta Eurasia prin larga rețea de căi ferate, reprezentând în același timp viziunea Chinei asupra guvernării globale prin propunerile sale pentru *asigurarea unei prosperități comune și contribuirea la pacea internațională prin descoperirea unor interese comune și noi domenii de cooperare*.[18]

În acest context este esențial să analizăm percepția Occidentului asupra acestei regiuni, care ocupă poziția centrală în geopolitica actuală. Perioada dificilă de după Cel de-Al Doilea Război Mondial a împiedicat vestul să-și formeze o imagine clară asupra Eurasiei, ca un teritoriu vast ce cuprinde mai multe popoare din punct de vedere etnic, lingvistic și cultural. Occidentul, în frunte cu SUA, nu a reușit să se familiarizeze cu realitățile economice și geopolitice din Eurasia, concentrându-se pe implementarea politicii de îngrădire (*containment*) în rivalitatea cu Uniunea Sovietică. După încheierea Războiului Rece și destrămarea URSS-ului, SUA și celelalte puteri europene din vest și-au îndreptat atenția spre Eurasia, vizând susținerea independenței statelor din fostul spațiu sovietic. Totuși, începând cu secolul XXI, când sistemul internațional marcat de dominația occidentală părea amenințat, factorii de decizie politică din America de Nord și Europa de Vest au început să înțeleagă mai bine geopolitica în termenii fundamentali ai rolului deținut de Eurasia.

Importanța deținută de Eurasia în politica externă americană este subliniată de Zbigniew Brzezinski în cartea sa *Marea tablă de șah*. El menționează resursele naturale de care dispune această regiune, dar și poziția sa care îi permite să dețină un rol foarte important pe Glob. În Eurasia se află cele mai dinamice state, puteri nucleare care sunt dezvoltate din punct de vedere economic și care reprezintă, în același timp, rivalii politici și economici ai SUA.[19] Totuși, SUA și-a concentrat atenția spre Eurasia după evenimentele de la 11 septembrie, în special spre Caucaz și Orientul Mijlociu, încercând un control în regiune prin trimiterea, de exemplu, a 100.000 de soldați în Afganistan.[20]

Lansarea proiectelor de către Rusia și China din ultimii ani a determinat Occidentul să privească cu scepticism ambițiile celor două puteri, însă anexarea Crimeii de către Rusia în 2014 a tras cel mai puternic semnal de alarmă. Planurile lui Vladimir Putin referitoare la Uniunea Eurasiatică, care se bazau pe forma teritorială a URSS-ului, au fost extrem de afectate de pierderea Ucrainei, care a avut mereu o importanță majoră pentru spațiul sovietic. Prin urmare, recuperarea Crimeii era esențială pentru atingerea

[18] Serafettin Yilmaz, Liu Changming, „The Rise of New Eurasianism: China's «Belt and Road» Initiative and Its Implications for Euro-Atlanticism", în *China Quarterly of International Strategic Studies,* vol. 02, nr. 03, 2016, p. 403 – 404.

[19] Zbigniew Brzezinski, *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperativele sale geostrategice*, Univers Enciclopedic, București, 2000, p. 43.

[20] Andrew C. Kuchins, „What is Eurasia to US (the U.S.)?", în *Journal of Eurasian Studies,* Center for Eurasian, Russian and East European Studies – Georgetown University, Washington, 2018, p. 127.

obiectivelor politice ale liderului rus, definite în contextul eurasianismului. Anexarea Crimeii poate fi interpretată drept un răspuns defensiv al Rusiei la extinderea din ce în ce mai largă a Alianței Atlanticului de Nord[21], fiind totodată și o încercare de contestare a autorității SUA în Eurasia.

Cu toate acestea, Statele Unite ale Americii, împreună cu puterile europene din vest, dețin în Eurasia avantajul dat de propriile valori, instituții și succesul vizibil al acestora, care constituie cea mai atractivă opțiune pentru statele mici din regiune. Răspândirea democrației ar trebui să formeze în continuare un principiu de bază al politicii externe occidentale, deoarece regimurile democratice favorizează lărgirea prezenței vestice în Eurasia.

Moștenirea Războiului Rece pare să influențeze, într-o anumită măsură, și dinamica relațiilor internaționale actuale. Competiția dintre Est și Vest continuă să intensifice rivalitatea dintre marile puteri, fiind alimentată de intrarea pe scena geopolitică a unui nou actor dominant, și anume China. Statul chinez a ieșit din izolarea sa pe scena internațională abia la sfârșitul anilor '70, când Deng Xiaoping a adoptat o serie de reforme, realizând că Republica Populară Chineză a rămas mult în urmă din punct de vedere economic față de celelalte state din Asia, precum Japonia sau Coreea de Sud. Astfel, prin deschiderea față de vest, China a reușit să devină un colos economic, în 2013 ocupând titlul de cea mai mare națiune comercială.

În prezent, China s-a impus la nivel global prin influența sa economică, lucru evidențiat odată cu venirea lui Xi Jinping la putere. Xi a reușit să concentreze puterea statului în mâinile sale, depășindu-l pe fondatorul RPC, Mao Zedong. El și-a stabilit principalele obiective la scurt timp după preluarea puterii, urmând ca acestea să fie oficial definite în propria sa doctrină politică, *Gândirea lui Xi Jinping asupra socialismului cu caracteristici chineze pentru o nouă eră*, lansată în cadrul celui de-al 19-lea Congres Național al Partidului Comunist Chinez. Inițiativele lansate de Xi Jinping, precum Belt and Road Initiative (BRI) sau Banca Asiatică pentru Investiții și Infrastructură, au asigurat Chinei o prezență puternică pe scena internațională.[22]

EURASIA ȘI INDO-PACIFICUL

În scopul de a obține statutul de putere dominantă la nivel global, China trebuie să-și stabilească o hegemonie regională, încercând să implice în proiectele sale economice, în primul rând, statele din vecinătate. În acest proces, China se confruntă cu Japonia și Coreea de Sud, ale căror interese constau în extinderea propriilor influențe în regiune și contrabalansarea puterii sale. Japonia, care s-a remarcat încă din anii '60 prin miracolul

[21] Peter Rutland, „Special Issue: Gender and Crime in Russian History", în *Russian History*, vol. 43, nr. 3 - 4, 2016, p. 437 - 439.

[22] Heije Holbing, Jean Christopher Mittlestaedt, Yevgen Sautin, Angela Stanzel, „China's «New Era» With Xi Jinping characteristics", 2017 https://ecfr.eu/publication/chinas_new_era_with_xi_jinping_characteristics7243/.

economic și proiectele de infrastructură, nu a putut accepta ca poziția sa în acest domeniu să fie amenințată de inițiativa Chinei.

Statul nipon încearcă să se implice strategic în sud-estul Asiei, în dorința de a stopa influența Beijingului în regiune prin promovarea unor proiecte alternative. În acest sens, în 2015 Japonia a lansat Parteneriatul pentru Infrastructura de Calitate, care presupune proiecte superioare bazate pe tehnologie, infrastructură și produse de înaltă performanță.[23] Tokyo a evidențiat ideea de calitate, nu de cantitate, fiind o critică adusă Beijingului, care a fost acuzat de-a lungul anilor de calitatea îndoielnică a infrastructurii BRI.

Guvernul lui Shinzo Abe a implementat principalele proiecte de infrastructură în Asia, Africa și Sudul Pacificului, acțiunile sale putând fi înțelese ca o formă de *diplomație a infrastructurii*. Japonia asociază dezvoltările de infrastructură cu securitatea strategică, iar prin acest parteneriat și-a extins influența nu doar prin finanțarea proiectelor, ci și prin planificarea și construirea acestora. În acest mod, statul își poate asigura acordurile bilaterale și cooperarea în sectorul privat.

Relația dintre China și Japonia este marcată de o îndelungată rivalitate care a debutat acum sute de ani. Ele au ocupat mereu poziții de puteri majore în Asia și, prin urmare, o competiție geopolitică era inevitabilă. China a fost avantajată natural prin prisma dimensiunii sale teritoriale și a populației numeroase, exercitând o influență mult mai mare decât Japonia pe continent, cel puțin până la venirea europenilor. China a involuat ulterior, fiind învinsă și ocupată de marile puteri coloniale europene și, spre secolul XX, de Japonia, care apoi a devenit marea putere regională până la înfrângerea din Al Doilea Război Mondial. Refacerea Chinei sub regimul comunist a suferit o stagnare până la reformele lui Deng Xiaoping din anii '70, de unde a început cu adevărat creșterea acestei țări ca parte din comerțul mondial.

Odată cu progresul Chinei și revenirea sa ca mare putere asiatică, ambițiile statului japonez s-au accentuat. Fostul premier, Shinzo Abe, a deținut o viziune diferită față de predecesorii săi în ceea ce privește poziția Japoniei în ordinea mondială. Deși a considerat alianța cu SUA ca fiind esențială pentru viitorul statului japonez, Abe a promovat transformarea Japoniei într-o putere politică și militară.[24] În 2013, acesta a anunțat o nouă strategie pentru securitate națională, iar în 2018 a adoptat un plan de apărare pe 10 ani. A creat controverse modificarea articolului 9 din Constituție pentru a permite armatei, reprezentată de Forțele de Autoapărare, să coopereze cu militarii străini.[25] Dorința guvernului lui Abe ca Japonia să-și recâștige dreptul la apărare colectivă vine pe fondul tensiunilor din Asia de Est determinate de agresivitatea Chinei și a Coreei de Nord, Japonia fiind dependentă din punct de vedere militar de SUA.

---

[23] Jyotishman Bhagawati, „Japan's Grand Strategy to Counter China: An Analysis of the «Partnership for Quality Infrastructure»", 2016, https://www.icsin.org/uploads/2016/08/24/fcc7441415d712d4cca2eaef42dcf8bb.pdf.

[24] Shulong Chu, „A Mechanism to Stabilize U.S.-China-Japan Trilateral Relations in Asia", 2008, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/01_east_asia_chu.pdf.

[25] Sheila A. Smith, „How Japan Is Upgrading Its Military", 2021, https://www.cfr.org/in-brief/how-japan-upgrading-its-military.

În aceeași situație se află și Coreea de Sud, care se bucură de una dintre cele mai mari baze militare americane. Spre deosebire de Japonia, Coreea de Sud a menținut o ambiguitate diplomatică în ultimii ani, care poate fi catalogată și proamericană, și prochineză. Relațiile dintre Seul și Beijing și-au urmat un curs normal din 1992, Coreea de Sud menținând echilibrul între aliatul său strategic, SUA, și partenerul său economic, Republica Populară Chineză. Din momentul preluării puterii de către Xi Jinping la Beijing, Coreea de Sud, sub mandatul lui Park Geun-hye, și-a consolidat relațiile cu China, cel puțin din perspectivă economică, inițiativa *Belt and Road* fiind considerată de Seul ca o potențială platformă de colaborare.[26]

Un alt factor care a forțat stabilirea unor relații apropiate cu Beijingul este reprezentat de amenințările Coreei de Nord, care a efectuat teste nucleare în 2016, și de strânsa prietenie a acesteia cu Republica Populară Chineză. Apropierea față de China a venit și pe fondul relațiilor reci ale Coreei de Sud cu Japonia încă din perioada Celui de-Al Doilea Război Mondial. Urmând exemplul vecinilor săi, Coreea de Sud încearcă să-și consolideze rolul de putere majoră în Asia prin implicarea sa în chestiunile regionale și prin crearea unor legături mai strânse cu statele vecine. Cooperarea intensă cu statul chinez are la bază și rolul important al acestuia în Pacific, unde Coreea de Sud are mari interese.[27]

Mai mulți analiști sunt de părere că, odată cu dinamismul economic al acestor state din ultimii ani și cu creșterea concomitentă a influenței lor globale, centrul de gravitate al puterii la nivel mondial se va muta din Eurasia spre Asia și Indo-Pacific.[28] Conceptul de *Indo-Pacific* a fost promovat în 2007 de către premierul japonez, Shinzo Abe. Vorbind ca invitat în cadrul unei sesiuni a Parlamentului Indian, a introdus termenul de *confluență* a celor două oceane, afirmând că *Oceanul Pacific și Oceanul Indian creează acum o asociere dinamică ca mări ale libertății și prosperității. O „Asie mai largă", care a rupt granițele geografice, începe acum să capete o formă distinctă*. În anii următori, liderii politici au acordat o mai mare atenție asupra acestui concept strategic. La Summitul ASEAN din 2012, fostul prim-ministru al Indiei, Manmohan Singh, a afirmat că urmărește un viitor interconectat cu statele membre, deoarece este *crucial pentru o regiune stabilă, sigură și prosperă a Indo-Pacificului*. Fostul ministru de externe indonezian, Marty Natalegawa, a cerut semnarea unui tratat de siguranță pentru Indo-Pacific, definit ca motor al creșterii economice globale. În 2013, Australia a fost printre primele state care au adoptat oficial termenul.[29]

[26] Sung-Mi Kim, „Cursed by Geopolitics? South Korea's Place in Asia's Changing Politics of Space", 2016, p. 9, https://www.swp-berlin.org/publications/products/projekt_papiere/Kim_BCAS_2018_South_Korea_geopolitics_9_.pdf.

[27] Veronica Dumitrașcu, „South Korea: A major regional power", 2015, p. 9 – 10, https://www.researchgate.net/publication/336990617_SOUTH_KOREA_A_MAJOR_REGIONAL_POWER.

[28] Brendon J. Cannon, Ash Rossiter, „The Indo-Pacific: Regional Dynamics in the 21st Century's New Geopolitical Center of Gravity", în *Rising Powers Quarterly*, vol. 3, 2018, p. 7 – 114.

[29] „How the Indo-Pacific concept is changing the power dynamics in Asia", 2018, https://www.weforum.org/agenda/2018/09/how-the-indo-pacific-concept-is-changing-the-power-dynamics-in-asia/.

Indo-Pacificul a fost dominat de SUA încă de la încheierea Celui de-Al Doilea Război Mondial, statul american jucând un rol esențial în menținerea stabilității în regiune ca garant al securității. În timpul administrației lui G.W. Bush, SUA s-a concentrat mai mult pe conflictele din Asia Centrală, urmând ca din 2010, sub administrația Obama, să prioritizeze Indo-Pacificul.[30] Însă, odată cu dezvoltarea Chinei, influența americană s-a confruntat cu interesele din ce în ce mai vizibile ale Beijingului în regiune. Ambițiile Beijingului de a deveni un actor geopolitic mai puternic și de a provoca dominația americană în zonă au declanșat îngrijorările Washingtonului. Dintre acțiunile Chinei în acest sens putem distinge, în primul rând, intensificarea eforturilor de a-și consolida rutele comerciale și influența regională, care poate fi vizibilă în inițiativa *Centura Economică a Drumului mătăsii* și *Drumul maritim al mătăsii pentru secolul XXI*, care vizează interconectarea principalelor state din Indo-Pacific printr-o rută maritimă permanentă, cu infrastructură chinezească.

În al doilea rând, investițiile în dezvoltarea capabilităților militare și modernizarea armatei, împreună cu achiziționarea de nave de război și efectuarea unor operațiuni militare în Oceanul Indian[31] au amplificat scepticismul SUA cu privire la intențiile Chinei, clasificând-o drept potențială amenințare la adresa securității regionale. Izolaționismul impus de administrația Trump a adus și câteva modificări negative privind strategia față de Indo-Pacific (cum ar fi retragerea din Acordul Parteneriatului Transpacific), slăbind intervenția americană în zonă, lucru ce i-a permis Chinei să își extindă influența.[32]

Indo-Pacificul este perceput ca noul centru al geopoliticii globale, fiind zona de interes pentru actori importanți precum Vietnam, India, Coreea de Sud, China și Japonia, care sunt interconectați din punct de vedere economic. Rusia, de asemenea, deține interese majore în regiune, care constau în consolidarea componentelor geoeconomice și militare. Rusia, ca parte fondatoare a Uniunii Economice Eurasiatice și ca singurul stat membru care are acces la mare, trebuie să asigure partenerilor săi accesul la căile maritime pentru a-i conecta la economia globală, iar implicarea sa în Indo-Pacific îi oferă această posibilitate. Rusia are în vedere și impunerea pe piețele de energie în Asia, dorind să vândă gaze și petrol statelor din Indo-Pacific.[33]

Pe lângă amenințările celorlalți actori la adresa dominației americane în regiunea Indo-Pacific, SUA se confruntă cu parteneriatul dintre Rusia și China. În ultimii ani, China și Rusia au lăsat deoparte diferențele din trecut și și-au consolidat gradual relațiile de cooperare, semnând chiar și un parteneriat strategic în 2015. După ce a fost sancționată de Occident pentru anexarea Crimeii, Moscova și-a căutat un partener stabil în est, consolidând astfel cooperarea cu Beijingul. Cauzele care au dus la apropierea majoră dintre cele două puteri sunt multiple, dar acestea pot fi identificate în principalele

[30] Muhammad Saeed, „From Asia to Indo-Pacific. Expanding Sino-U.S. Strategic Competition", în *China Quarterly of International Strategic Studies*, col. 3, nr. 4, p. 506.

[31] *Ibidem,* p. 505 – 507.

[32] *Ibidem,* p. 512.

[33] Ditulis Oleh Kseniia Egorova, „Russia's perspective on the Indo-Pacific", 2021, http://www.politik.lipi.go.id/kolom/kolom-1/politik-internasional/1452-russia-s-perspective-on-the-indo-pacific.

domenii de cooperare, și anume energia și guvernarea globală. Atât Rusia, cât și China sunt nemulțumite de poziția lor actuală în ordinea internațională, lucru evidențiat și în viziunile lor în ceea ce privește stăpânirea Eurasiei.

Similaritățile privind regimurile autoritare din Rusia și China au eficientizat apropierea lor. Acestea și-au aliniat politica externă pentru a se opune unilateralismului impus de SUA, promovând o lume multipolară. Relațiile dintre Rusia și China se bazează mai mult pe interese comune de securitate și mai puțin pe valori comune, ceea ce înseamnă că o relație de cooperare durabilă este aproape imposibilă.[34] Relația bilaterală sino-rusă își trage forța din înțelegerile normative ale politicii globale și interne. Ambele țări se opun ingerinței occidentale în politica internă, căutând să diminueze dominația occidentală.[35] Rusia a devenit un aliat important al Chinei datorită abilității sale de a conduce o politică agresivă față de Vest. În contextul tensiunilor cu Washington, cele două state pot coopera pentru a echilibra dinamica puterii regionale și a îngrădi politica externă a SUA, inclusiv prin cooperarea în cadrul Consiliului de Securitate ONU.

Cu toate acestea, percepția dominantă este că amenințarea reală pentru Washington vine din partea Chinei conduse de Xi Jinping. În Indo-Pacific, inițiativa *One Belt, One Road* (OBOR) lansată de Beijing poate avea implicații majore asupra hegemoniei americane. Este dificil să preconizăm rezultatul proiectului OBOR, însă putem distinge două scenarii principale: poate fie să evolueze într-un conflict maritim în Indo-Pacific, unde puterea americană rămâne preponderentă, fie să devină un real succes pentru China. Ar putea lua naștere un continent eurasiatic integrat și interconectat, cu sisteme autoritare durabile, în care influența Chinei va crește până în punctul în care nu va mai putea fi contestată de nicio potențială putere regională. Va deveni un continent izolat de puterea maritimă americană, în care va fi o nouă ordine regională, cu instituții politice și economice distincte, ale căror norme vor bloca răspândirea valorilor occidentale.[36]

CONCLUZII

Eurasia și Indo-Pacific se află într-o relație de interdependență, reprezentând principalele centre de interes pentru marile puteri. Pentru unele state precum Rusia sau Turcia, Eurasia face parte din identitatea culturală a acestora, fiind strâns legată de tradiții și tendințe imperialiste. Implicarea Chinei spre vest sub mandatul lui Xi Jinping a mărit mizele. Ambițiile globale ale lui Xi sunt reflectate în inițiativa OBOR, care urmărește atât drumul Eurasiei, traversând două continente, cât și pe cel indo-pacific, prin ruta maritimă care leagă Oceanul Indian de cel Pacific. Prin izolaționismul impus în timpul administrației lui Trump și prin scăderea puterii americane din ultimii ani, China a reușit să devină adversar economic și politic al SUA, aceasta din urmă confruntându-se

[34] Alexander Sharyshev, „Strategic Partnership between Russia and China: Importance and sustainability of bilateral relations", în *Comparative Politics Russia*, 2016, p. 114.

[35] Elizabeth Wishnick, „The New China-Russia-U.S. Triangle", 2015, https://www.nbr.org/publication/the-new-china-russia-u-s-triangle/.

[36] Nadège Rolland, *China's Eurasian Century? Political and Strategic Implications of the Belt and Road Initiative,* The National Bureau of Asian Research, 2017, p. 179.

cu intensificarea dominației sale și în Indo-Pacific. Alături de Rusia, Republica Populară Chineză sub conducerea lui Xi Jinping reprezintă principala amenințare la adresa ordinii liberale impuse de Washington. Cu toate acestea, viitorul democrației și stabilității impuse de SUA nu poate fi caracterizat ca fiind incert, având în vedere că mulți dintre actorii importanți din Asia, precum Japonia sau Coreea de Sud, se opun dominației sino-ruse, optând pentru cooperarea cu aliatul transatlantic. O poziție unită bazată pe o strânsă cooperare economică și un parteneriat strategic ar putea contracara acțiunile ostile ale Chinei și Rusiei, însă această coeziune la nivelul statelor democratice va depinde de cooperarea dintre Washington și aliații săi europeni.

CHINA, O PUTERE EUROPEANĂ?

Radu Sava,
cercetător, Institutul Diplomatic Român

INTRODUCERE

Astăzi China reușește să atragă pretutindeni o atenție deosebită, iar acest fapt nu se mai rezumă strict la succesele economice obținute ca urmare a inițierii de către Deng Xiaoping a *gaige kaifang* în 1978[1]. În fapt, conjunctura internațională a prezentului impune o abordare ce face obiectul unor ample dimensiuni politice – fie chiar și dimensiuni adiacente, indirecte sau concoidale. De aceea, lucrarea de față caută:

1. să contextualizeze angajamentele Chinei în Europa prin trei exemplificări relevante;
2. să analizeze impactul acestor trei exemplificări prin conexiuni de tip *problemă – efect*, respectiv *cauză – soluție* și
3. să avanseze o serie de recomandări privind potențiale orientări de politică externă din perspectiva relațiilor Uniunea Europeană (UE) – China.

Prezența tot mai concludentă a Chinei în Europa, din punct de vedere normativ, gravitează preponderent în jurul provocărilor create de însăși rapiditatea ascensiunii Chinei. Această ascensiune este atât de complexă încât a reușit să se ralieze direct cu ciocnirile ontologice dintre Occident și Orient, iar vulnerabilitățile sistematice ale statelor europene nu contribuie la o îmbunătățire a modului de relaționare politică cu China. De altfel, reziliența neconvențională care se prefigurează tot mai accentuat pe agenda europeană și conceptele tradiționale care stau la baza politicii externe chineze rămân deopotrivă, într-un mod bizar, neînțelese în profunzimea lor. Pornind de la aceste constatări, afacerile bilaterale și multilaterale privitoare la China sunt atent cercetate, examinate și analizate în mediile de resort. Totuși, ascensiunea Chinei are un impact semnificativ asupra politicilor intraeuropene, intereuropene și transeuropene. Astfel, nu de puține ori, experții occidentali au atras atenția, de pildă, că influența Chinei în zona Europei Centrale și de Est, respectiv zona Europei de Sud-Est „ar putea contribui la exacerbarea deficiențelor de guvernanță, la subminarea stabilității politice

[1] *Gaige kaifang* înseamnă deschidere și reformă; Deng Xiaoping, începând cu anul 1978, a lansat în China o politică de deschidere economică și reforme denumită *socialism cu caracteristici chineze* și *economie de piață socialistă*.

și economice și la complicarea [sau compromiterea] capacității UE de a ajunge la un consens pe probleme-cheie"[2].

Ca obiectiv major, lucrarea de față încearcă să identifice, îndeosebi prin contextualizarea asumată, conexiuni punctuale de tip *problemă – efect* și *cauză – soluție* în raport cu starea actuală a relațiilor dintre UE și China. Aceste conexiuni sunt importante pentru procesele de analizare a politicilor publice, fiindcă presupun înțelegerea anumitor operaționalizări politico-diplomatice și pot contribui la stabilirea unor linii directoare în materie de politică externă. Totodată, este important în a se reține că aceste aspecte sunt relevante nu doar pentru decidenții europeni care trasează aceste linii directoare de politici externe în cadrul instituțiilor cu atribuții supranaționale, ci și pentru acei decidenți regionali și naționali care reprezintă instituțiile ce dețin un rol în politicile europene interguvernamentale. În definitiv, China a ajuns să fie considerată și recunoscută ca fiind deja o mare putere, motiv pentru care însăși *noul tip de relaționare*[3] conferă potențialul unor abordări analitice și empirice.

CONTEXTUALIZARE ȘI DEZBATERE

Perceperea Chinei drept o mare putere europeană este o metodă legitimă de analizare a politicii externe chineze și a relațiilor UE – China. Cu toate acestea, recunoaștem că însăși percepția este subiectivă, lipsită de orice consens la nivel politic, economic sau social. Și, într-adevăr, în plan european, nu există un model sau un ansamblu de practici care să prezinte cât mai fidel esența relațiilor UE - China. Firește, pragmatismul poate contribui realmente la analizarea dimensiunii cauzate de angajamentul tot mai profund al Chinei în Europa, însă, din punct de vedere epistemologic, conturul unei viziuni concise asupra obiectivelor UE și diferențierea dintre empiric, critic și analitic par a fi câteva metode mai semnificative de luat în considerare. Or, europenii rămân ancorați în starea latentă a funcționărimii blocului comunitar – stare care, de fapt, oscilează pe alocuri din cauza utilitarismului Comisiei von der Leyen și a schimbării de paradigmă în sensul că „tonul UE la adresa Chinei a devenit mai dur..." în ultimii cinci ani[4]. În consecință, pentru a constitui un cadru cât se poate de precis în vederea contextualizării angajamentelor Chinei în Europa, în următoarele paragrafe se conturează trei exemplificări relevante pentru totalitatea relațiilor UE – China. Aceste situații au potențialul de a conferi o anumită substanță înțelegerii actualelor dezbateri privind relațiile UE – China, în special din punct de vedere descriptiv.

[2] Erik Brattberg, Philippe Le Corre, Paul Stronski, Thomas de Waal, *China's Influence in Southeastern, Central, and Eastern Europe. Vulnerabilities and Resilience in Four Countries*, Washington, D.C., Carnegie Endowment for International Peace, 2021, p. 9.

[3] Vezi Chas W. Freeman, Jr., *China as a Great Power. Remarks to China Reinaissance Capital Investors*, Washington, D.C., Middle East Policy Council, https://mepc.org/speeches/china-great-power, 2014, accesat 22 octombrie 2021.

[4] Vezi Iulia Monica Oehler Șincai, „O reevaluare a poziției Uniunii Europene față de China", în *Infosfera: Revistă de studii de securitate și informații pentru apărare*, vol. 11, nr. 2, 2019, p. 55 – 64.

În primul rând, pandemia generată de Covid-19 pare să fi demonstrat că orice iese din China poate „avea un impact real, fie pozitiv sau negativ, asupra sistemului internațional. Având în vedere ponderea țării [a Chinei], un impact negativ este prea mare pentru a fi ignorat sau ușor de gestionat..."[5]. De aceea, în realitate, a lucra cu China „este dificil"[6], fiindcă decidenții politici chinezi interpretează politica externă prin „tot felul de nemulțumiri istorice reale și imaginare"[7], ceea ce periclitează cooperarea internațională, inclusiv în detrimentul recunoașterii „originilor unei probleme cum este pandemia"[8]. De asemenea, odată cu amplificarea efectelor geopolitice cauzate de pandemie – criza sanitară a evidențiat cel mai bine trecerea propriu-zisă de la *taoguang yanghui* la *daguo waijiao*[9] –, se poate observa o diversificare a mecanismelor de prioritizare a elementelor noii strategii chineze de politică externă. Altfel spus, pandemia generată de Covid-19 a conturat o nouă abordare de politică externă – una xiistă, caracterizată prin agresivitate, în contrast cu practicile anterioare. Prin urmare, *zhanlang waijiao*, în traducere liberă *diplomația războinicilor (de) lup* a devenit un *modus operandi* al unor diplomați de vârf chinezi. Practica *zhanlang waijiao* poate fi înțeleasă și din perspectiva unui stil combatant de relaționare interstatală – *zhan* are sensul de război, luptă sau bătălie, *lang* înseamnă lup, iar *waijiao* reprezintă diplomație, afaceri străine sau afaceri externe. Abordarea conferită de *zhanlang waijiao* presupune ca orice critică lansată la adresa Chinei, inclusiv o critică pornită de la permisa unei competiții ideologice, să fie obligatoriu combătută în termenii cei mai duri, doi dintre exponenții cei mai cunoscuți ai *zhanlang waijiao* fiind Hua Cunying și Zhao Lijian[10]. Nu este o

[5] Prem Mahadevan, *Europe's China dilemma*, New Delhi, Observer Research Foundation, https://www.orfonlin e.org/expert-speak/europe-china-dilemma/, 2021, accesat 1 noiembrie 2021.

[6] *Ibidem.*

[7] *Ibid.*

[8] *Ibid.*

[9] Deng Xiaoping a lăsat politicii externe chineze o moștenire aparte – *taoguang yanghui* –, adică păstrați un profil scăzut și așteptați-vă timpul, ceea ce a pus baza strategiei politicii externe chineze. Deng Xiaoping afirmase, în urmă cu câteva decenii: „China în niciun caz nu ar trebui să preia conducerea [lumii, a politicii internaționale]". În schimb, Xi Jinping „pare convins" că țara lui „a așteptat suficient..." pentru a se afirma în politica internațională *(daguo waijiao)*. Or, Xi Jinping „a declarat că, în ultimii cinci ani, s-a conturat un mediu extern amiabil [care îi va permite Chinei să joace] un rol activ..." într-o calitate de „constructor al păcii globale", să-și „aducă o contribuție la dezvoltarea guvernării globale și să [devină] un protector al ordinii internaționale...". Vezi Son Daekwon, „Xi Jinping Thought Vs. Deng Xiaoping Theory", Washington, D.C., în *The Diplomat*, https://thediplomat.com/2017/10/xi-jinping-thought-vs-deng-xiaoping-theory/, 2017, accesat 20 noiembrie 2021.

[10] Hua Cunying este unul dintre cei doi purtători de cuvânt ai Ministerului Afacerilor Externe chinez. Diplomat și actual ministru adjunct al afacerilor externe, Hua a deținut și funcția de director al Departamentului de Informații din cadrul MAE chinez. Zhao Lijian este director adjunct al Departamentului de Informații al Ministerului Afacerilor Externe chinez și, totodată, cel de-al doilea purtător de cuvânt al MAE chinez. Cel din urmă este considerat ca fiind în primele eșaloane ale noii generații de diplomați agresivi ai Chinei, remarcându-se, în mod deosebit, prin folosirea *radicală* a platformei Twitter în timpul detașării sale la Ambasada Republicii Populare Chineze de la Islamabad (platformă interzisă în China). Vezi *inter alia* Zhu Zhiqun, „Interpreting China's «Wolf-Warrior Diplomacy»", Washington, D.C., în *The Diplomat*, https://thediplomat.com/2020/05/interpreting-chinas-wolf-warrior-diplomacy/, 2020, accesat 7 noiembrie 2021.

abordare neapărat inovativă din perspectiva noii strategii chineze de politică externă, *zhanlang waijiao* fiind, la urma urmelor, o noțiune mai degrabă derivată din *daguo waijiao* și popularizată odată cu amplificarea efectelor geopolitice determinate de pandemie. Oricum, *zhanlang waijiao* „afectează deja politica externă a Chinei... puterea *soft* a Chinei este slabă la nivel global... [iar] o abordare beligerantă va afecta și mai mult imaginea globală a Chinei..."[11] Ca atare, *zhanlang waijiao* rămâne o practică observată în diferite capitale occidentale – de la Stockholm la Berlin, de pildă. Ministerul Afacerilor Externe francez „l-a convocat" pe ambasadorul chinez Lu Shaye „pentru a explica comentariile" apărute în spațiul public, prin intermediul Ambasadei Republicii Populare Chineze de la Paris, conform cărora „Franța și-a lăsat cetățenii să moară de coronavirus în casele de îngrijire [...]"[12]. Același ton agresiv s-a regăsit și în discursurile ambasadorilor chinezi din Germania, Suedia și Țările de Jos[13]. În consecință, *zhanlang waijiao* are un impact direct asupra relațiilor bilaterale pe care China le întreține cu state membre ale UE și, într-un mod indirect, asupra relațiilor UE – China.

În al doilea rând, se poate constata că există o înclinație, din perspectiva Chinei, spre o *Europă cu două viteze*. Or, această atenție pe care China o acordă Europei – prin dimensiunea diferențelor de viziune, înainte de toate –, interconectată conceptual și cu tot ceea ce presupune *fazhan* (dezvoltare) și *hezuo* (cooperare), reprezintă antropic o politică externă aflată într-o schimbare continuă – cu mici adaptări și readaptări contextuale. În sprijinul acestei ipoteze, se poate observa, printr-o comparație relativ simplă, natura relațiilor Chinei cu Germania și Franța. De pildă, Germania rămâne foarte precaută din punct de vedere politic datorită intereselor sale economice – Volkswagen a „investit masiv în China și ar putea deveni ținta [unor?] represalii[lor]"[14]. Astfel, relațiile chino-germane presupun o echilibrare constantă *a valorilor* și *a intereselor* economice și politice, China fiind „cel mai important partener comercial al Germaniei din 2015..."[15]. Având în vedere acest aspect, deopotrivă, se observă că în timpul președinției germane la Consiliul UE (iulie – decembrie 2020), după șapte ani de negocieri, China a semnat cu UE Acordul cuprinzător privind investițiile[16]. Simultan, Franța și-a asumat, alături de China, angajamentul de *a proteja* multilateralismul global și a menținut „relații strânse la nivel înalt" încă de la începutul anului 2021 cu lideri chinezi, după cum a declarat public

[11] *Ibidem*.

[12] Manik Mehta, „«Wolf Warrior» diplomats can dent China's global image with pungent tone", Istanbul, în *Daily Sabah*, https://www.dailysabah.com/opinion/op-ed/wolf-warrior-diplomats-can-dent-chinas-global-image-with-pungent-tone, 2020, accesat 19 noiembrie 2021.

[13] *Ibidem*.

[14] Matei Roșca, „Romania reveals the limits of China's reach in Europe", Arlington, VA, *Politico*, https://www.politico.eu/article/romania-recoils-from-china-aggressive-diplomacy/#, 2021, accesat 15 noiembrie 2021.

[15] Matthias von Hein „China: Germany's difficult balancing act", Bonn, *Deutsche Welle*, https://www.dw.com/en/china-germanys-difficult-balancing-act/a-59043815, 2021, accesat 16 noiembrie 2021.

[16] În ciuda semnării acestui Acord cuprinzător privind investițiile între UE și China, în luna mai a anului 2021, Parlamentul European a suspendat ratificarea Acordului. Vezi *ibidem*.

însuși ministrul chinez al afacerilor externe[17]. În fond, Franța este prima mare țară occidentală care a stabilit relații diplomatice cu China, iar China continuă să încurajeze Franța să opteze pentru o politică de tipul *di san tiao daolu* (o a treia cale), prin intermediul căreia să determine Europa să ia calea unei forțe echilibratoare *(pingheng liliang)*, inclusiv din perspectiva Axei Indo-Pacific *(Yin tai zhou xin)* drept componentă absolut indispensabilă a relațiilor chino-franceze[18]. De aceea, Germania, împreună cu Franța, rămân, per ansamblu, pilonii relațiilor chino-europene. Privind analogic în contextul celor enunțate, Europei Centrale și de Est și, implicit, României le rămâne un spațiu de manevră mult mai amplu în interiorul UE în ceea ce privește China, dar care rezultă într-o poziționare protecționistă[19]. De altfel, abilitatea Chinei de a obține, dar mai ales de a menține contracte importante în domenii esențiale (cum ar fi infrastructura rutieră sau energie) și-a demonstrat nu de puține ori limitele în regiune. În acest sens, în contrast cu exemplele conferite de relațiile Chinei cu Germania sau Franța, s-a putut constata, de exemplu, că anumite proiecte de anvergură ale Chinei au eșuat:

- Anul 2020. România. Contractul „pentru reconstruirea a două reactoare" nucleare la Cernavodă (județul Constanța) este anulat de Guvernul României. Ulterior, gigantului *tech* Huawei i se interzice implicarea în lansarea rețelei 5G în România „din motive de securitate"[20].
- Anul 2011. Polonia. Autoritatea rutieră poloneză anunță că a anulat un acord cu China Overseas Engineering Group – un acord ce a prevăzut lucrări „la o autostradă-cheie" care ar fi legat, practic, Varșovia direct de Berlin. Motivul? Constructorul chinez nu și-a îndeplinit obligațiile financiare față de subcontractanții polonezi[21].

Așadar, o a doua contextualizare privind elementul *european* chinez poate fi reprezentată de clivajul est-vest din interiorul UE. Se poate afirma cu ușurință că diferențele de abordare ale Chinei depind de ontologicul *multibilateralism* care propulsează *ad litteram* ceea ce Xi Jinping a enunțat la cel de-al 19-lea Congres al Partidului Comunist Chinez – dialog fără confruntări, parteneriat fără alianțe[22]. Or, noțiunile asociate *doubian zhuyi* (multilateralism), din perspectiva Chinei, nu sunt similare cu echivalentele occidentale. De aceea, rezolvarea problematicilor asociate

[17] Vezi „China, France agree on upholding multilateralism", Roma, în *China Daily*, https://www.chinadaily.com.cn/a/202110/31/WS617e4928a310cdd39bc72601.html, 2021, accesat 16 noiembrie 2021.

[18] Vezi „Faguo guojia gaikuang" (ultima actualizare: iulie 2021), Beijing, Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Populare Chineze, https://www.fmprc.gov.cn/web/gjhdq_676201/gj_676203/oz_678770/1206_6791 34/1206x0_679136/, 2021, accesat 18 noiembrie 2021.

[19] Vezi Matei Roșca, art. cit.

[20] *Ibidem*.

[21] Gabriela Baczynaska, „Poland cuts Chinese firm from road key to Euro 2012", Varșovia, *Reuters*, https://www.reuters.com/article/poland-euro2012-china-idUSLDE75C1D520110613, 2011, accesat 20 noiembrie 2021.

[22] Marina Rudyak, „The CMP Dictionary: Multilateralism", Hong Kong, *China Media Project*, https://chinamediaproject.org/the_ccp_dictionary/multilateralism/, fără dată, accesat 10 noiembrie 2021.

contextelor de cooperare nivelate de acest clivaj prezintă o provocare atât pentru ansamblul relațiilor UE – China, cât și pentru dimensiunea unei prezențe chineze în Europa.

Nu în ultimul rând, în mod similar, raporturile UE – China au de-a face cu provocări de ordin geopolitic intrarelațional, dincolo de confruntările chino-americane (care, la rândul lor, au un impact asupra relațiilor UE - China) și de eforturile diferențiate ale Chinei de a încuraja o politică de tipul *di san tiao daolu*. În mai 2021, Gabrielius Landsbergis, ministrul lituanian de externe, afirma că: „Din perspectiva noastră [a Lituaniei], este timpul ca UE să treacă de la un format de 16+1 divizat la un format 27+1 mai unitar și, prin urmare, mult mai eficient."[23]

Cu alte cuvinte, retragerea Lituaniei din cadrul platformei „17+1" reprezintă o expectativă relativă de geopolitică privind prezența Chinei în Europa. În fond, platforma „17+1" a fost concepută ca un mecanism regional de politică externă chineză în zona Europei Centrale și de Est și a devenit un exemplu în ceea ce privește limitele normative ale Chinei în spațiul european. „17+1" nu a fost o platformă gândită ca fiind *ceva inovativ*[24], pentru că există organisme chineze de cooperare regională similare în Africa, America de Sud sau Asia de Vest. Mai mult decât atât, încă de la înființarea platformei[25], aceasta a funcționat fără a avea un plan coerent care să înglobeze inițiative de durată, fără o viziune definitorie de perspectivă, mai ales că nu toate statele cooptate sunt și membre ale UE. Concomitent, această neconcordanță de statut a țărilor participante a ridicat o serie de probleme atât în interiorul platformei, cât și în cadrele de dialog UE-China. În ciuda acestei remarci, trebuie evidențiat faptul că platforma „17+1" a reușit să contureze un scenariu geopolitic acomodant pentru Rusia, China nesocotind în cadrul platformei alte țări din spațiul Europei de Est[26] care de facto sunt considerate ca fiind în sfera tradițională de influență rusă. În altă ordine de idei, la 12 aprilie 2019, Grecia adera la platforma „17+1" (ca membru), motiv pentru care un alt scenariu geopolitic care a vizat China a prins contur. Or, anterior aderării Greciei la platforma „17+1", doar statele cu un trecut comunist au fost invitate să participe la acest proiect politic chinez. În timp însă, creșterea efectivă a investițiilor chineze din Grecia[27] și presiunile exercitate de UE

[23] Stuart Lau, „Lithuania pulls out of China's «17+1» bloc in Eastern Europe", Arlington, VA, *Politico*, https://www.politico.eu/article/lithuania-pulls-out-china-17-1-bloc-eastern-central-europe-foreign-minister-gabrielius-landsbergis/, 2021, accesat 11 noiembrie 2021.

[24] Denumită inițial „16+1", platforma are 16 membri (Albania, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Croația, Cehia, Estonia, Grecia, Ungaria, Letonia, Muntenegru, Macedonia de Nord, Polonia, România, Serbia, Slovacia și Slovenia) și cinci observatori (Austria, Belarus, UE, Elveția și Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare) (MAE chinez, 2021).

[25] Platforma a fost înființată la 26 aprilie 2012. Vezi Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Populare Chineze.

[26] Țările europene care nu participă la lucrările platformei „17+1" sunt Belarus, Republica Moldova și Ucraina.

[27] La sfârșitul lunii septembrie 2021, Parlamentul elen a aprobat un nou contract care permite Cosco să achiziționeze suplimentar 16% din acțiunile Portului din Pireu. Astfel, Cosco deține 67% din acțiunile totale ale Portului din Pireu. Vezi David Glass, „Cosco completes increased stake in Piraeus Port Authority", în *Seatrade Maritime News*, https://www.seatrade-maritime.com/ports-logistics/cosco-completes-increased-stake-piraeus-port-authority, 2021, accesat 22 noiembrie 2021.

privind angajamentul Chinei prin natura platformei „17+1" i-au determinat pe chinezi să modifice fundamentul geopolitic al platformei „17+1". Ba, mai mult, odată cu aderarea Greciei, Austria devenea observator al acesteia. Deci, chestiunile de ordin intrarelațional, din perspectiva relațiilor chino-europene, se poziționează la o conjuncție de expectativă geopolitică relativă. Retragerea Lituaniei și evoluția expunerilor din interiorul platformei „17+1" contribuie la înțelegerea faptului că există abordări regionale diferite din punct de vedere conceptual. De aceea, se poate constata, generic analizând, că ponderea geopolitică a Chinei în Europa nu este semnificativă, ci, mai degrabă, eficientă din perspectiva nișelor. În plus, conform Ministerului Afacerilor Externe de la Beijing, anul 2021, pentru „17+1", este dedicat dezvoltării ecologice, protecției mediului înconjurător și altor chestiuni de tipul *low politics*, nu și *high politics*. Spre exemplu, China a găzduit la Cangzhou (în provincia Hebei), în luna septembrie 2021, cel de-al treilea forum de cooperare pentru întreprinderile mici și mijlocii[28] la care au participat aproape „700 de reprezentanți ai departamentelor guvernamentale din China, întreprinderi [și] *think tank*-uri"[29].

Deci, cele trei exemplificări descrise anterior, relevante în ceea ce privește ansamblul relațiilor UE – China, indică, din perspectiva conexiunilor de tipul *problemă – efect* și *cauză – soluție*, următoarele:

1. o problemă de imagine cu care China se confruntă; problema constă în faptul că, deși China acordă o atenție sporită politicilor de *soft power* și deține un potențial enorm din perspectiva resurselor cultural-istorice, disputa privind originile noului tip de coronavirus determină abordări agresive de politici externe, după cum relevă *zhanlang waijiao*. Desigur, această dispută a fost anterior alimentată de diferendul ideologic și alte chestiuni concoidale, însă este important de remarcat că această problemă, în esență, are ca efect însăși agresivitatea retoricii chineze. Alternativ, cauza problemei constă în faptul că imaginea Chinei a continuat să se deterioreze, iar soluția constă exclusiv în determinarea Chinei de a schimba modul de relaționare cu publicul european într-o manieră carismatică, transparentă, responsabilă și, mai ales, unitară;
2. faptul că politica externă a Chinei înglobează o dimensiune a unei *Europe cu două viteze*; opțiunile Chinei de politică externă adâncesc clivajul est-vest din interiorul UE, ceea ce este o problemă. Declarația ministrului lituanian de externe este reprezentativă în acest sens, deși nu se poate afirma, într-o primă instanță, că abordările bifurcate impuneau probleme în deceniile anterioare. Or, astăzi – și cu atât mai mult în viitoarea lume internațională postpandemie – UE nu trebuie abordată prin metode diferite. Această problemă are ca efect

[28] Tema forumului a fost *Xin dongneng, xin pianzhang, xin weilai* – adică, în traducere liberă, *Noua energie cinetică, nou capitol, nou viitor*. Forumul a fost organizat în format hibrid.

[29] Biroul Întreprinderilor Mici și Mijlocii, Di san jie Zhongguo-Zhong dong'ou guojia (Cangzhou) zhongxiao qiye hezuo luntan zai Hebei Changzhou juban, Beijing, Ministerul Industriei și Tehnologiei Informației al Republicii Populare Chineze, https://wap.miit.gov.cn/jgsj/qyj/gzdt/art/2021/art_7eabb88695964538b6b69364d18687cf.ht ml, 2021, accesat 22 noiembrie 2021.

reliefarea particularităților care afectează procesele de atingere a consensului politic privind China. Problema, în mare parte, este cauzată de relaționările interstatale istorice ale Chinei cu state membre ale UE. În fine, o potențială soluție la această problemă constă în uniformizarea politicilor europene ale Chinei și refocalizarea agendei politice comune;

3. referitor la chestiunea geopolitică intrarelațională, faptul că, prin racordarea relațiilor UE – China direct la platforma „17+1", China are o problema în ceea ce privește propria expectativă geopolitică relativă; prin interconectarea platformei „17+1" la existența relațiilor chino-europene, China a demonstrat că este incoerentă în zona Europei Centrale și de Est, motiv pentru care lansează inițiative ad-hoc în mod unilateral care nu satisfac așteptările celorlalte state. De fapt, fundamentul acestei cauzalități *problemă – efect* constă în aspirația (aproape obsesivă) a Chinei de a-și atinge anumite obiective majore economice, prin scurtături politice. În consecință, ținând cont de importanța UE pentru China, de evoluțiile geopolitice internaționale cu Statele Unite și de atașamentul Chinei față de piața unică, China ar trebui să se adapteze într-o manieră eficientă la normativitatea europeană, mai ales din punctul de vedere al politicilor externe multilaterale.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

China este o mare putere europeană contextuală, fiindcă depinde de anumite evoluții politice și economice pe care nu le poate controla, ci pe care le poate doar influența imperativ, în spatele ușilor închise. Or, ascensiunea generică a Chinei și poziționarea Chinei ca vector indispensabil în politicile UE, după cum această lucrare demonstrează, reprezintă motive suficient de întemeiate pentru a considera, fără echivoc, că *impactul Chinei europene* asupra UE este îndoielnic. De aceea, China trebuie să accepte normele intereuropene și să conștientizeze că relația cu UE poate deveni cea mai sustenabilă relație pe care o poate avea cu un actor global. Astfel, China a ajuns într-o poziție care îi poate permite avansarea unor abordări mai inovative în relația cu UE – fără presiuni exercitate în spatele ușilor închise, fără abordări de politică externă *bi-multilaterale* și fără retorici care să aibă legătură cu *nemulțumiri istorice imaginare*. Desigur, marja de eroare în ceea ce privește modul de operare al Chinei de aici încolo devine interdependent, fiindcă lumea postpandemie poate genera un context geopolitic mai vizionar din punct de vedere etic. Cum va reuși China să își convingă partenerii europeni că nu intenționează să contribuie la aprofundarea clivajului est-vest din cadrul UE? Este într-atât de capabilă astăzi China să nu mai folosească instrumentele economice în obținerea unor avantaje politice? Ce impact va avea procesul de autonomizare a Europei în raport cu Statele Unite ale Americii din perspectiva relațiilor UE – China?

În ceea ce privește UE, este important ca blocul comunitar să regleze disfuncționalitățile privind transparența intracomunitară la nivelul statelor membre, din perspectiva facilitării proceselor de agregare a consensului referitor la China. Prin urmare, utilitarismul Comisiei von der Leyen poate avea, pe termen lung, un impact foarte pozitiv asupra noțiunii de reziliență cu condiția ca acest concept să fie integrat și în

ceea ce privește politica externă a UE și mecanismele de promovare a politicii externe europene. Reziliența, elasticitatea, capacitatea îmbunătățită a UE de a răspunde la provocări sistematice fără a declanșa o intensificare a acestora poate, astfel, să răspundă eficient în fața politicilor menite să compromită capacitatea UE la nivel global în domenii-cheie și nu numai. Cum poate UE să își mențină prioritățile intacte în fața unor amenințări sistematice pe termen scurt sau mediu? Este UE capabilă să decupleze interesele sale economice de interese(le) politice în raport cu China? Într-un context postpandemic asimilat, va putea UE să contureze o strategie de consens politic la nivelul statelor membre privind China?

100 ANI DE DIPLOMAȚIE ROMÂNĂ

IDR
Institutul Diplomatic Român

ISBN 978-606-035-092-7